

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME ANABİLİM DALI

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI: KÜLTÜREL BAĞLAMDA BİR
İNCELEME

TEZİ YAZAN

ONUR ERTUĞRUL TAŞDEMİR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Erol KALKAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Saffet AKKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / OCAK 2024

ONAY SAYFASI**T.C.****ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ****SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

2021017014 numaralı öğrencimiz olan **Onur Ertuğrul TAŞDEMİR** tarafından hazırlanan ‘‘**Türk Devletleri Teşkilatı: Kültürel Bağlamda Bir İnceleme**’’ başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oybirliği** ile Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. İçi – Tez Danışmanı – Jüri Başkanı: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. Dışı – Jüri Üyesi: Doç. Dr. Erol KALKAN

(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Üniv. İçi – Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Saffet AKKAYA

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

09 / 01 / 2024

(Enstitü Müdürlüğünde Kalan Asıl Sureti İmzalıdır.)

Prof. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

‘‘Eğer bir gün, benim sözlerim bilimle ters düşerse, bilimi seçin.’’ sözleriyle Türk gençliğine sonsuz bir ışık olan, cumhuriyetimizin kurucusu ve milli mücadelemizin önderi **Gazi Mareşal Mustafa Kemal ATATÜRK’e...**

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

09/01/2024

Onur Ertuğrul TAŞDEMİR

TEŞEKKÜR

Yaşamın tüm zorlayıcı anlarında yanımda olup ihtiyaç duyduğum her anımda destekleyici ve anlayışlı olan, bana desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem başta olmak üzere tüm aileme teşekkürü borç bilir,

Heyecanlı ve zorlu yüksek lisans sürecimizde sevecen tutumuyla bizlere rehberlik eden, saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ'ye bizlere kattığı tüm değerler için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

ÖZ**TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI: KÜLTÜREL BAĞLAMDA BİR
İNCELEME****Onur Ertuğrul TAŞDEMİR****Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalı****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ****Ocak 2024, 95 sayfa**

Küreselleşme ile beraber siyasetten ekonomiye, ticaretten kültüre, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi pek çok alanda kapsamlı bir dönüşüm meydana geldi. Ulus devletler, küreselleşmenin getirdiği derin değişimler karşısında egemenliklerini koruma ve iç düzeni sürdürme konusunda kendilerini yetersiz buldular. Küresel jeopolitik değişimlere yanıt olarak işbirliğini teşvik etmek için örgütler oluşturuldu. Bu uluslararası örgütler, önemli bir dönüşüm geçiren dünyada büyük güce sahip, etkili kuruluşlar olarak ortaya çıktılar. SSCB'nin dağılması ve ardından Türkiye Cumhuriyetlerin bağımsızlığına kavuşması sonucu Türk dili konuşan ülkeler arasında bir örgütlenme isteği ortaya çıktı. Müzakereler sonucunda 3 Ekim 2009'da Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'ın kurucu üye olduğu Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulmasına yol açtı. Bu örgüt içindeki işbirliğinin kökleri, üye devletler arasındaki ortak tarih, kültür ve kimliğin yanı sıra Türkçe konuşan halkların dil birliğine dayanmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın temel hedefi, üye ülkeler arasında bir yandan işbirliğini geliştirirken bir yandan bölgesel ve küresel ölçekte barış ve istikrarı teşvik etmektir. Bu çalışma kültürel bağlamda Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası bir varlık rolünü derinlemesine inceleyerek, kültürel olarak kuruluş ilkelerini tutarlı bir şekilde nasıl desteklediğini ve etkisini nasıl genişlettiğini inceliyor. Ayrıca örgütün kuruluşundan günümüze kadar kültürel işbirliği mekanizmasının etkinliği göz önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Devletleri Teşkilatı, Kültür, Küreselleşme, Yumuşak Güç*

ABSTRACT**ORGANIZATION OF TURKIC STATES: A REVIEW IN CULTURAL
CONTEXT****Onur Ertuğrul TAŞDEMİR****Master Thesis, Department of International Relations and Globalization****Academic Adviser: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ****Jan 2024, 95 Pages**

With globalization, a comprehensive transformation has occurred in many areas such as politics, economy, trade, culture, and information and communication technologies. Nation states have found themselves inadequate to protect their sovereignty and maintain internal order in the face of the profound changes brought about by globalization. Organizations were created to promote cooperation in response to global geopolitical changes. These international organizations have emerged as influential organizations with great power in a world that has undergone a significant transformation. As a result of the dissolution of the USSR and the subsequent independence of the Turkic Republics, a desire for a regional organization emerged among the Turkic-speaking states. The negotiations led to the establishment of the Organization of Turkic States on October 3, 2009, of which Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkey were founding members. The roots of cooperation within this organization lie in the common history, culture and identity between member states, as well as the linguistic unity of Turkish-speaking peoples. The main goal of the Organization of Turkic States is to promote peace and stability on a regional and global scale while improving cooperation among member countries. This study examines in depth the role of the Organization of Turkic States as an international entity in the cultural context, examining how it consistently supports its founding principles and expands its influence culturally. In addition, the effectiveness of the cultural cooperation mechanism from the establishment of the organization to the present will be revealed.

Keywords: *Organization of Turkic States, Culture, Globalization, Soft Power*

ÖNSÖZ

Türk Devletleri Teşkilatı'nın temeli, üyelerinin ortak tarih, dil ve kültür birliği üzerine kurulmuş olup, bu unsurları işbirliği mekanizmalarının temel taşı haline getirmektedir. Ayrıca bu unsurlara dayalı işbirlikleri, ortak kuruluşları da kapsayacak şekilde büyüyerek üye ülkeler arasındaki bağları daha da güçlendirmiştir. Bu milletler, zaman içerisinde farklı bölgelerde kurulmuş olsalar da Türk kültürünü bünyesinde barındıran ve kolektif bir kimlik duygusunu koruyan çok sayıda topluluktan oluşmaktadır. Türk Dünyası'nın zengin kültürel mirasının yanı sıra, günümüzde yürütülen kültürel diplomasi örnekleri inkar edilemez bir şekilde ortadadır. Sınırları içerisinde çok sayıda kültürel etkinliği sergileyebiliyor olması bu coğrafyanın kültürel diplomasi açısından büyük önem taşıdığının göstergesidir.

Bu çalışmada kapsamında Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin kültürel faaliyetleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı, Türk milletleri arasındaki işbirliklerini teşvik eden ve güçlendiren bir platform görevi görmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı gibi kuruluşlar, Türk milletleri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve bu bağların sağlamlaştırılmasında hayati bir rol oynamaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkeler arasındaki kültürel işbirlikleri bu örgütün etkinliğinin somut bir örneği olup kültürel entegrasyon genel hatlarıyla ele alınacaktır.

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY SAYFASI	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. <i>Kültürel İşbirliğinin Temel Kavramları: Kültür, Kültürel Diplomasi,</i> <i>Kültürel Miras</i>	5
1.1.1. <i>Kültür</i>	5
1.1.2. <i>Kültürel Diplomasi</i>	7
1.1.3. <i>Kültürel Miras</i>	8
1.2. <i>Küreselleşme, Yumuşak Güç, Sosyal İnşacılık ve Kültürlerarası İşbirliği</i> <i>Kuramları</i>	11
1.2.1. <i>Küreselleşme</i>	11
1.2.2. <i>Yumuşak Güç</i>	12
1.2.3. <i>Sosyal İnşacılık</i>	15
1.2.4. <i>Kültürlerarası İşbirliği</i>	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN ORTAYA ÇIKMA SÜRECİ.....	20

2.1.	<i>Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Dağılması İle Başlanan Sürecin İlk Aşamaları.....</i>	20
2.2.	<i>Türk Dünyası'nın Jeopolitiği.....</i>	24
2.3.	<i>Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kurulmasının Tarihi Önemi ve Gerekliliği ..</i>	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI BÜNYESİNDE ÖNEMLİ KÜLTÜREL FAALİYET ALANLARI	34
3.1.	<i>Türk Devletleri Teşkilatı'nın Eğitim Alanındaki Faaliyetleri .....</i>	35
3.2.	<i>Türk Devletleri Teşkilatı'nın Dil ve Edebiyat Alanındaki Faaliyetleri.....</i>	45
3.3.	<i>Türk Devletleri Teşkilatı'nın Sinema Alanındaki Faaliyetleri.....</i>	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.	TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYELERİ ARASINDAKİ İŞBİRLİKLERİ	51
4.1.	<i>Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Arasındaki İki Taraflı İşbirliği .....</i>	54
4.2.	<i>Türkiye Cumhuriyeti ve Orta Asya Devletleri Arasındaki İşbirlikleri .....</i>	55
4.2.1.	<i>Kazakistan.....</i>	55
4.2.2.	<i>Kırgızistan .....</i>	57
4.2.3.	<i>Özbekistan.....</i>	58
4.3.	<i>Azerbaycan ve Orta Asya Devletleri Arasındaki İşbirlikleri.....</i>	59
4.3.1.	<i>Kazakistan.....</i>	60
4.3.2.	<i>Kırgızistan .....</i>	62
4.3.3.	<i>Özbekistan.....</i>	64
	SONUÇ	66
	KAYNAKÇA.....	70
	EKLER	77

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BTK	: Bakü-Tiflis-Kars
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
IRCICA	: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
ISESCO	: İslam Dünyası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
ITA	: Uluslararası Türk Akademisi
İDS	: İkinci Dünya Savaşı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDT	: Türk Devletleri Teşkilatı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TKHV	: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTSO	: Türk Ticaret Sanayi Odası
TÜRKPA	: Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
TÜRKSOY	: Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
TÜRKÜNİB	: Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YDSK	: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi
YEE	: Yunus Emre Enstitüsü
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. <i>Kafkasya ve Orta Asya</i>	25
Şekil 2. <i>Pivot Area: Heartland</i>	27
Şekil 3. <i>Kenar Kuşak</i>	28
Şekil 4. <i>Üye ve Gözlemci Üye Ülkelerin Konumlanması</i>	31
Şekil 5. <i>Ulaşım Koridorları: Orta Koridor, Kuzey Koridor ve Deniz Yolu</i>	61
Şekil 6. <i>Zengezur Koridoru</i>	62

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Gücün Üç Biçimi</i>	13

EKLER LİSTESİ

Ek A. <i>Tez Etik İzin İstek Formu</i>	77
Ek B. <i>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Tez Etik İzin İstek Yazısı</i>	79
Ek C. <i>Çağ Üniversitesi Rektörlüğünün Tez Etik İzin Yazısı</i>	80

GİRİŞ

Türk dillerini konuşan milletlerin arasındaki bağları güçlendirmek amacıyla kurulan Türk Devletleri Teşkilatı'nın ilk kuruluş döneminde, teşkilat bünyesinde Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan yer alıyordu. Dört kurucu ülke, örgütün kurulması konusunda 2009 yılında Nahçıvan'da anlaşmaya vardı. 2019 yılında Özbekistan'ın da eklenmesiyle üye ülke sayısı beşe çıktı. Örgütün ayrıca Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gibi gözlemci üyeleri de bulunuyor. Ulus devletlerden oluşan Türk Devletleri Teşkilatı'nda 2023 yılının Kasım ayında ise bir ilk gerçekleşti ve Astana'da düzenlenen zirvede alınan kararla Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gözlemci üye statüsü kazandı.

Türk Devletleri Teşkilatı, ortak dile, ortak kültüre ve dayanışmaya dayalı bir ittifak olarak, kurulduğu tarihten itibaren bölgesel ve uluslararası işbirliği açısından etkili bir organizasyona dönüştü. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulması üç ayrı aşamaya ayrılabilir. İlk aşama, 1992 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve ardından Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığına kavuşmasını kapsamaktadır. İkinci aşama, 2009 yılına gelindiğinde Türk Keneşi'nin kurulmasıyla gerçekleşti. Başlangıçta uluslararası kuruluşlar arasında mütevazı hedefler koyan Türk Keneşi, giderek kayda değer bir başarı elde etti. Konsey, zamanla ekonomi, eğitim, ulaşım, kültür, turizm ve dış politika alanlarında çok sayıda ortak projeyi hayata geçirdi. Son olarak İstanbul'da 2021 yılının Kasım ayında düzenlenen 8. Zirve'de "Türk Keneşi", çok önemli bir karar olarak kendisini resmen "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak yeniden adlandırdı.

Çalışmada, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasındaki ikili ve/veya çok taraflı kültürel ilişkiler ele alınmış, bu ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Üye devletler arasındaki kültürel ilişkilerin geliştirilmesinin, Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurumsal yapısına olumlu katkı sağladığı ve kurumsallaşmış bir işbirliği ortamı meydana getirdiği gözlenmektedir. Dolayısıyla diğer entegrasyon biçimlerinden farklı olarak işbirliği alanları, örgütün üye devletler üzerinde uyguladığı baskı sonucunda değil, üye devletlerin ikili ve/veya çok taraflı işbirliği yapma arzusu sonucunda örgütün projesi halini almıştır.

Soğuk Savaş sürecinin sona ermesinden sonra uluslararası alanda ikili ve çok taraflı ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına yol açan bir değişim yaşandı. Bu dönüşüm aynı zamanda sert gücün yerini yumuşak gücün almasına da işaret ediyordu. Daha önce bilimsel çalışmalarda sınırlı ilgi gören yumuşak güç ve kültürel diplomasi kavramları, ulusların diplomasi için kullandıkları etkili araçlar olarak giderek önem kazandı. Özellikle Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha proaktif bir dış politika yaklaşımını benimsemiş ve uluslararası ilişkileri güçlendirmek amacıyla kültürel diplomasiden yararlanmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin doğu yarımkürede hakim olduğu dönemde Türkiye ile Türk Dünyası arasında gergin olan ilişkiler, bu yeni dönemde yerini yenilenen bağlantılara bıraktı. Bu revize edilmiş yaklaşımın bir kanıtı olarak Türkiye, 1991 yılında yeni kurulan cumhuriyetlerin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke oldu.

Araştırmanın amacı, Türk devletlerinin kültürel özelliklerinin, ortak tarihi mirasın ve bu mirasın günümüz Türk kültürüne ve Türk devletleri arasındaki ilişkilere olan etkilerinin, tek taraflı ve çok taraflı diplomatik ilişkilerin, eğitim, bilim alanındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesidir.

Araştırmanın ana sorusu: ‘‘Türk Devletleri Teşkilatı’nın yapıları nasıl şekillenmiş ve kültürel bağlam bu yapıları nasıl etkilemiştir?’’ şeklindedir.

Bu ana soru altında ele alınacak alt sorular:

- Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağıldıktan sonra Türk devletlerinin teşkilatlanma süreci nasıl bir evrim geçirmiş ve yol izlemiştir?
- Kültürel bağlam, Türk Devletleri Teşkilatı’nın yapılarını nasıl etkilemiştir?
- Dil, sanat, edebiyat, eğitim, bilim, diplomasi gibi kültürel unsurlar ilişkilerde nasıl bir rol oynamıştır?
- Türk devletleri arasındaki etkileşimler, kültürel bağlamda nasıl bir çeşitlilik ortaya çıkarmıştır?

Araştırma, kronolojik olarak her ne kadar 1992 yılından sonra (yeni bağımsız olan Türk devletleriyle ilk ilişkilerin kurulması ve gelişmesi) başlasa da somut olarak 2009 yılından 2023 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır.

Kültürel bağlamın belirleyici rolü, toplumsal yapının kültürel temelleri, iletişim ve etkileşimin önemi, kültürel devamlılık ve değişim dengesi, geleneksel değerlerin modern etkileşimlerle nasıl evrimleştiği ve bu sürecin nasıl bir denge içinde gerçekleştiği, kültürel mirasın günümüze etkisi araştırmanın temel varsayımlarıdır.

Çalışma, keşfedici araştırmalar tipine göre yapılmasının yanı sıra yapılan araştırmalarda nitel yöntemler uygulanmıştır. Resmi belgelerin birincil kaynak olarak kullanılmasının yanı sıra çalışmanın metodolojisini doküman ve metin analizi oluşturmuş, literatür taramasından faydalanılmıştır.

Çalışmanın teorik zemine oturması maksadıyla ilk bölümde; kültür, kültürel diplomasi, kültürel miras kavramlarının oluşumu ve gelişimi detaylı olarak incelenmiştir. Kültür kavramı ile ilgili çeşitli tanımlara yer verilmiştir. Küreselleşmeyle beraber iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişimler ve diplomaside yaşanan dönüşümler sonucu ortaya çıkan kültürel diplomasi üzerinde durulmuş, kültürel miras kavramı açıklanmış ve kuramsal çerçevenin anlaşılabilmesi için gerekli zemin hazırlanmıştır. Çalışmanın disiplin kuramları bakımından anlaşılabilmesi amacıyla ise küreselleşme, sosyal insancılık, kültürlerarası işbirliği ve Türk halklarının kültürel diplomasi alanındaki varlığının dayanağı olan yumuşak güç ele alınmıştır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın kuruluş zamanlarının ve Türk halklarının genel bir bakış açısıyla anlatıldığı ikinci bölümde, Türk halklarının ortak tarihi ve kültürel bağlarına işaret edilmiştir. Jeopolitik teoriler ışığında Türk Dünyası'nın önemini anlatıp halkların bir araya gelmesiyle beraber oluşacak potansiyel güçler ve örgüt dinamizminin anlatıldığı kısımda, bu çalışmanın literatür açısından önemi ve çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bir araya gelmelerinin uluslararası kamuoyu açısından aşırı derecede önemli olması ve coğrafi açıdan ihmal edilemeyecek tarihi bir toplumun günümüzdeki etki alanı ve tarihin bir tekerrürü olarak lanse edildiği anlatılmaktadır.

Tarih, dil, kültür gibi manevi yapı taşlarından kaynaklanan sağlam bir entegrasyonun ortaya çıkması, önümüzdeki dönemde doğru ve kararlı tedbirlerin hayata geçirilmesine bağlıdır. Üçüncü bölümdeki amaç, Türk Devletleri Teşkilatı'nın kültürel işbirliği potansiyelini ortaya koyarak eğitim, dil ve edebiyat ile sinema alanlarında kuruluşundan bu yana örgütün faaliyetlerini anlatmak, aynı zamanda merak uyandırıp örgüt özelinde daha fazla araştırma yapılmasına olanak sağlamaktır.

Dördüncü bölümde ise Türk Devletleri Teşkilatı'nın kültürel diplomasi kanalında ‘‘dilde, fikirde, işte birlik’’ ilkesiyle ilişkilendirilen, üye devletler arasındaki ikili ve çok taraflı işbirlikleri anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kültürel İşbirliğinin Temel Kavramları: Kültür, Kültürel Diplomasi, Kültürel Miras

Düşüncemizin, yazılarımızın ve iletişimimizin temelinde kavramlar vardır. Tanımlayacağımız kavramlar, içinde yaşadığımız dünyaya ve günlük olarak gerçekleştirdiğimiz faaliyetlere önem veren şeylerdir. Ana konumuz çeşitli kavram türlerini kapsamakta olup bu kavramları üretmenin ve kullanmanın farklı yönlerini açıklamaktır.

1.1.1. Kültür

Kültür kavramının etimolojik kökeni, Latince “cultura” kelimesinden gelmektedir. Cultura kelimesinin Latince karşılığı toprağa bir şeyler ekmek, ürün yetiştirmek ve üretmektir. (Çeçen, 1996, s.11). Edinilen alışkanlıkları kapsayan ve nesilden nesile aktarılmayan kültür, doğası gereği çevresel değişimlerden etkilenir. Tarih boyunca toplumsal yaşamın var olduğu her yerde kültürler ortaya çıktığı için toplum, kültür kavramının temelini oluşturmaktadır. Kültür ve toplum arasındaki ayrılmaz bağ yadsınamaz.

Kültür kavramının ilk kullanımı incelendiğinde belirli bir grup tarafından hem toplumun somut yönlerini (gelenekler, görenekler, kurumlar vb.) hem de soyut yönlerini (inanç, değer, düşünce, bilgi vb.) kapsar. Bu kapsamlı kültür anlayışı hâlâ varlığını sürdürüyor (Balı, 2001, s.187).

Kültür, öğrenilebilen bilgi, davranış ve alışkanlıklardır. Kültürün dikkate değer bir özelliği ise dil yoluyla bir nesilden diğerine aktarılabilmesidir. İnsanoğlunun deneyimlerini koruyabilmesi ve varlığının devamını sağlayabilmesi bu aktarım süreci sayesinde mümkün olmuştur. Kültür hem temel hem de toplumsal gereksinimleri karşılayan işlevsel bir bileşen olarak hizmet eder. Kültürler sosyal düzeyde uyumlu bir şekilde hizalandığında, bir araya gelme eğilimi gösterirler. Ancak birbiriyle çelişen tarihi ve çevresel faktörlere sahip kültürlerde bu birlik bozulabilir (Güvenç, 2002, s.101-104).

Kültürün nesilden nesile aktarılması değişimlere neden olur. Zamanla kültürler çevrelerindeki değişikliklere yanıt olarak uyum sağlar ve gelişir. Farklı kültürler arasındaki fikir alışverişi ve yayılması, kültürel değişimi yönlendirmede ve karşılıklı uyum süreçlerini teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreçler kültürel değişim ve adaptasyondaki farklılıkları vurgulayarak sonuçta kültür çeşitliliğine katkıda bulunur (Yediyıldız, 2003, s.15).

Bir milletin kültürü, onun bütün fertlerinin sahip olduğu, hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümleridir. Bu değer hükümleri, ilim, felsefe, sanat ve din tarafından yaşatılmaktadır. İnsanı, kâinatın merkezi yapan bütün meseleleri bunlar paylaşmışlardır ve her cemiyet, her millet bunları kendi ruh kabiliyeti ile kendi iradesiyle yoğurmuş, birbirine kendi karakterini vermiştir. Kültür, onu ortaya çıkarmış olan milletin malıdır (Topçu, 2002, s.16).

Kültür, etnik bir gruba, bir ulusa, bir uygarlığa, niteliklerini veren, bir başka grupta, bir başka ulusta bulunmayan maddi ve ideolojik olguların tümüdür. Bir milletin maddi ve manevi değerleri, bir milletin bütün sanat faaliyetlerinin, inançlarının, örf ve adetlerinin, anlayış ve davranışlarının toplamı o milletin kültürüdür (Özdemir, 1998, s.193).

Her sosyal ve kültürel sistem, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, kültürel çevresiyle karmaşık bir şekilde bağlantılıdır. Yakın ve uzaktaki komşu toplumlarla daha geniş bir kültürel çevre içinde var olur. Sistem sürekli olarak çevresi ile kültürel alışveriş ve etkileşim içindedir. Etki dalgaları sistemden çıkıp çevresine yayıldığı gibi, komşu toplumlardan da sisteme ulaşan etki dalgaları vardır. Özünde kültürel sistem, çevresindeki ve dışındaki diğer toplumlarla sürekli etkileşim halinde olan açık bir sistem olarak işler (Güvenç, 1995, s.108).

Kültürün hem içerik hem de biçim açısından büyümesi ve zenginleşmesi tarih boyunca devam eden, kümülatif bir süreçtir. Kültürel ürünler bir kere ortaya çıktı mı yok olmaz. Bunun yerine kültürün oluşumu sırasında diğer unsur ve faktörlerle harmanlanarak bir dönüşüme uğrar ve yeni kültürel ürünler ortaya çıkar (Kula, 1992, s.28). Kültür kavramı çeşitli şekillerde tanımlanabilir ve ele alınabilir. Kültür içindeki bu özel durumun altında yatan neden, çok anlamlılığın varlığıdır. Kültür kavramı tek bir cümleyle kısa ve öz bir şekilde açıklanabilir. Bu karmaşık kavramın evrensel olarak

kabul edilmiş bir tanımı bulunmadığından, kültürü tanımlamak aşılabilir bir görev gibi görünmektedir.

1.1.2. Kültürel Diplomasi

Kültürel diplomasi, birçok farklı tanımı yapılmaktadır. Kimi araştırmacı kültürel diplomasi, ortaklık kurma çerçevesinde bir değişime yönelik olduğunu savunmaktadır. Kimi araştırmacı ise kültürel diplomasi, grupların, kişilerin ve ülkelerin kendi kültürlerini tanıtmak için kullanılan uygulamalar olduğunu ifade etmektedir.

Kültürel diplomasi, bir devletin kültür kaynaklarını ve başarılarını yabancı halklara tanıtmak ya da yabancı halklarla gerçekleşen kültürel aktarımını kolaylaştırmak yoluyla uluslararası alanı yönetme biçimi olarak açıklanabilmektedir. Genel itibariyle değişim diplomasisi ile örtüşen kültürel diplomasi, bir devletin sahip olduğu kültür örneklerini ihraç etmesini kolaylaştırma politikası olarak da tanımlanmaktadır (Cull, 2009, s.19).

Kültürel diplomasi iki farklı paradigmadan oluştuğu gibi, aynı zamanda iki farklı algısal temel üzerine kuruludur. Bunlardan birincisi pozitif algısal temel, yani ulusal kültürler arasında uluslararası ilişkilerin kurulup geliştirilmesinde, kültürün yumuşak güç unsuru haline bürünerek ulusal çıkarları yansıtmak ve diğer ulusal kültürlerle etkileşimde devletin olumlu imaj oluşturmada kültürel diplomasi, oynadığı etkin rol şeklinde açıklanabilir. İkincisi ise negatif algısal temel, yani farklı ulusal kültürlerle etkileşimin, ulusal çıkarlara zarar vermesi kaygısıyla siyasi aktörlerce devlet eliyle sınırlandırılması olarak ifade edilebilir (Chakraborty, 2013, s.31).

Scott-Smith kültürel diplomasi, sekiz amacı olduğunu söylemektedir. Bunlar; diğer uluslarla diyalog geliştirmek ve güven inşa etmek; kültürel ve siyasal tanımayı sağlamak, ekonomik çıkar sağlamak; ulusal kültürün imajını ve saygınlığını arttırmak, önyargıları ortadan kaldırmak; ulusal kültürle ilgili olumsuz görüşlerle mücadele etmek; ileride başka alanlarda gerçekleştirilebilecek ortaklıklar için zemin hazırlamak; belirli söylem, inanç veya ideolojilere dayalı bir dünya görüşü ortaya koymak olarak sınıflandırılabilir (Scott-Smith, 2016, s.176-189). Kamu diplomasisinin amacı halkın beğenisini ve sempatisini kazanmaktır ve çeşitli yollarla başarılı olabilir. Bilim, sanat ve kültür gibi alanlardaki başarılar kamu diplomasisinde etkili araçlar olarak

kullanılabilir. Kültürel diplomasi, bir ülkenin imajına ilişkin birçok alanda olumlu bir algı oluşmasında özellikle faydalıdır.

1.1.3. Kültürel Miras

Kültürel miras, insanların binlerce yıldır edindiği yaşamsal tecrübenin, sahip olduğu akıl ve üretkenliğinin bugüne kadar gelmeyi başaran bakiyesidir. Geçmişin izleri olarak ilk akla gelen arkeoloji ve tarih ile alakalı kalıntılar olsa da kültürel miras, toplumların kimlikleri, kültürleri, tarihleri ile ilişkili somut ve soyut değerler bütünüdür. Kültürel miras kavramı dil, gelenek, görenek, dans, müzik ve törenler gibi soyut varlıkların yanı sıra anıtlar, arkeolojik alanlar, tarihi kentler ve dokular gibi somut unsurları da kapsar. Kültürel miras, ona miras özelliğini kazandıran birçok evrensel unsurun yanı sıra genç kuşaklara yeni öğrenme ve kendilerini geliştirme imkanları sunarak, dünyaya ve hayata bakış açısına anlamlar kattığı, herkesin geçmişinden öğrenilecek çok şeyleri olduğu için korunması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ünal, 2014, s.6-71). Geçmişle günümüz arasında ilişki kuran kültürel miras, toplumun içinde yaşadığı kültüre ve dünyaya bir esas oluşturarak mecazi manada insanların yaşamlarını zenginleştiren bir olgu olarak nitelendirilmektedir.

Değerleri, inançları, bilgileri ve gelenekleri kapsayan kültürel miras unsurları hem dinamik hem de kalıcıdır; bireylerin ve toplumların yansıması ve vücut bulmuş hali olarak hizmet eder. Ek olarak, etkileşimler boyunca insanlar ve yerler arasındaki etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm yönlerini kapsar. Bu çerçevede kültürel miras hem geniş hem de kapsayıcı olup, varoluşun özünden beslenerek kendi sürekliliğini devam ettirmektedir. Sonuç olarak aynı zamanda yaşamın kendisini beslemeye de hizmet eder. Bireylerle birlikte gelişen, aynı zamanda onların gelişimini artıran bu bütünsel bileşenler, toplumların ve medeniyetlerin ilerlemesinin somut kayıtları olarak hizmet vermektedir (Şahin & Güner, 2006, s.16-18).

Kültürel miras, bir topluluk ya da bir toplumun genellikle geçmişinden gelen maddi ve manevi değerleri ifade eden bir kavramdır. Bu değerler, tarih, sanat, gelenekler, dil, mimari, müzik, folklor gibi çeşitli unsurları içerebilir. Kültürel miras, bir topluluğun kimliğini, tarihini ve değerlerini yansıtarak onun sürekliliğini ve benzersizliğini koruma amacına hizmet eder. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kullanımı genellikle ulusal ve uluslararası düzeyde birçok yasa, sözleşme ve kuruluş tarafından desteklenir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü vb. örgütler kültürel mirası korumak ve teşvik etmek amacıyla bir dizi anlaşma ve program geliştirmiştir. Ancak, “kültürel miras” kavramının bir yazarı yoktur. Çünkü bu terim geniş bir anlam taşır ve farklı disiplinlerde, öğretilerde ve toplumlarda farklı şekillerde yorumlanabilir. Bu kavram, sosyologlar, antropologlar, tarihçiler, kültür araştırmacıları ve diğer birçok disiplinde çalışan uzmanlar tarafından ele alınmış ve tartışılmıştır. Bu nedenle, kültürel mirasın genel kavramını bir kişiye veya belirli bir yazarın eserine dayandırmak zordur.

Bir varlığın kültürel miras olarak sınıflandırılabilmesi için; tarihi öneme sahip olması, toplumsal filtreden geçmesi, değişime veya bozulmaya uğramaması, bilinçli bir edinim ve aktarım sürecinden geçmesi, maddi ve manevi yönleri veya bunların birleşimini bir bütün olarak bünyesinde barındırması gerekir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında geçmiş dönemlerden günümüze taşınan tarihi, bilimsel, sanatsal, estetik, etnik ve antropolojik öneme sahip tüm unsurları kapsamaktadır. Bu aynı zamanda insan emeğiyle veya doğal etkenlerle şekillenen, insanın ortaya çıkarmasıyla yoğrulan taşınmaz yapıları ve insanoğlunun ortaya çıkardığı sanatsal öneme sahip taşınabilir eserleri de kapsar. Toplu olarak kültürel miras, insanların yaşam tarzlarını ve inançlarını etkileyen gelenekler, görenekler ve uygulamaları içeren soyut değerlerin kapsamlı bir derlemesini temsil eder. Bu değerler tüm halkın ortak malı haline gelmiş, sadakatle korunarak günümüze kadar hiçbir değişikliğe uğramadan aktarılmıştır (Diker, 2016, s.365-374).

Teknolojik gelişmeler, değişen insan tercihleri, gelenekten kopma, tüketimin hakimiyeti gibi çeşitli faktörler nedeniyle toplumların değerli kültürel mirası hem ulusal hem de küresel ölçekteki önemine rağmen risk altındadır. Tarih boyunca kültürler her zaman birbirini etkilemiş ve iç içe geçmiştir. Ancak günümüz dünyasında bu alışveriş ve etkileşim giderek artan bir hızla gerçekleşmektedir. Ayrıca, yalnızca teknolojik ilerleme ve internetin yaygın kullanımı değil, aynı zamanda sosyal, politik ve ekonomik faktörler de kültürel unsurları etkileyerek iletişimin ve kültürel alışverişin artmasına neden olabilir (Akçaoğlu, 2017, s.17).

Kültürel miras; bir kentin ya da ülkenin yaşamında önemli bir olaya ev sahipliği yaptığı için tarihsel bakımdan; dönemin yapısal ve süsleme özelliklerini gösterdiği için estetik ve teknik bakımdan önemlidir. Değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamıyla ilgili olarak en somut bilgileri verdiği

için de eğitim ve bilim bakımından önem arz etmektedir. Önemi ifade edilen bütün bu alanlar birlikte değerlendirildiğinde kültürel miras, yaşam kültürünün zenginliğinin belgesi olarak kabul edilmektedir (Okuyucu, 2011, s.22).

Kültürel miras, çevremizin hem doğal hem de kültürel yönlerini kapsar. Bu, tarihi ve korunan bölgelerin yanı sıra biyolojik çeşitliliğin zenginliğini de kapsar. Toplumlari şekillendiren çok sayıda kültürel uygulamayı, ritüeli, normu ve geleneği kapsar. Aynı zamanda duyularımızı cezbeden sanatsal ve estetik tasvirleri de kapsar. Nesilden nesile aktarılan bilgi ve yaşam deneyimlerinin zenginliğini kapsar. Kültürel miras, toplumların hayatta kalması, ilerlemesi ve ilerlemesinde önemli rol oynayan değerli bir varlık olarak kabul edilmektedir. Geçmişten bize miras kalan ve gelecek nesillere emanet edilen paha biçilmez bir hazinedir.

Toplumların sahip olduğu ve olması gereken kültürel kimlik konusunda istikrarlı olabilmesi ise, sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini korumakla ve kültürel miras kavramının sahip olduğu önemi anlamakla mümkündür. Çünkü milli varlığın devamı için tek seçeneğin direnmekle beraber kültürü ve dili ile genel anlamda kültürel mirası korumak, bu konuda bir bilinç oluşturmak olduğu açıktır (Kolaç, 2009, s.21).

Kültürel miras değerlerini korumak ve muhafaza etmek zorlu bir görevdir. Çünkü bunlar toplum tarafından kaybolduğunda veya unutulduğunda, onları orijinal hallerine döndürmek son derece zorlayıcı bir hal alır. Bu nedenle bu değerlerin korunması ve yaşatılmasının büyük bir özen ve hassasiyetle ele alınması büyük önem taşımaktadır. Kültürel mirası oluşturan yapı ve değerler, ait oldukları topluma ve ortak kültürlere özgü olmaları nedeniyle benzersiz bir özelliğe sahip olup onları küresel ölçekte gerçekten yeri doldurulamaz kılmaktadır (Okuyucu, 2011, s.22-23). Kültürel miras diğer nesillere aktarılmadığı, geleceğe taşınmadığı takdirde aidiyet ve devamlılık duygusunun da kaybolması veya önemini yitirmesi olağan bir durumdur (Şavaşkan, 2016, s.1302).

Kültürel miras, topluluklar, gruplar ve bazen bireyler tarafından önemli kabul edilen uygulamalar, temsiller, ifadeler, bilgi, beceriler ve ilgili araçlar, materyaller ve kültürel alanlar dahil olmak üzere çok çeşitli unsurları kapsar. Bu bileşenler bir arada, geçmiş ve şimdiki nesillerden aktarılan toplumsal özelliklerin kapsamlı bir tasvirini sağlar (Bahçe, 2009, s.3).

1.2. Küreselleşme, Yumuşak Güç, Sosyal İnşacılık ve Kültürlerarası İşbirliği Kuramları

Kuramlar, desteğini bilimden almakla beraber mantık çerçevesinde ve eleştiriye açık olup farklı fikirlerin ortaya çıkmasını sağlar. Olayları ya da olguları açıklayabilmek, detaylandırabilmek ve bu detayların pekiştirebilmek için gereklidir. Amacımız uluslararası ilişkiler disiplininin kavramsal çerçevede incelenebilmesine olanak tanıyacak, kuramsal perspektifteki çalışma alanlarına değinmektir.

1.2.1. Küreselleşme

Yaklaşık 1980’li yıllardan beri küreselleşme ile ilgili farklı alanlarda birçok eser ortaya konulmuş, bakış açısı ve ideoloji gibi etkenlerle küreselleşmeden ne anlaşılması gerektiği de farklılaşmıştır (Ateş, 2006, s.25). Dünya çapında ülkelerin bütünleşme süreci, küreselleşme olarak bilinen ilişkilerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Berlin Duvarı’nın yıkılması ve SSCB’nin dağılmasıyla Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından ideolojik kutuplar da sona erdi. Bloklar arasındaki çatışmaların sona ermesi, farklılıkların tanınmasını ve anlaşılmasını sağladı. Bu birbirine bağlı süreçler sonuçta küreselleşmenin yolunu açtı. Her türlü ilişki ulusal sınırları aştı ve küresel ölçekte genişledi. Bu süreçlerden kaynaklanan ilerleme, büyüme ve bütünleşme küreselleşme olgusuyla sonuçlanmıştır (Güzeltik, 1999, s.17).

Küreselleşme ile ilgili literatürün çok geniş olmasına ve konuya ilginin de bir hayli yüksek olmasına rağmen kavramın net bir tanımı yoktur. Bunun sonucunda ise kavram ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılabilmektedir. Temelde, dünya genelinde ulusal olan çoğu kavramın anlamını yitirmesi olarak da söylenebilir. Ulusal aidiyetler, ulusal kimlikler, fikirler ve olaylar yerlerini tamamen küresel olana terk etmiştir. Bunun sonucunda da dünya küçülmüş, ulusallık anlamını yitirmiştir. İşte bu bilincin ortaya çıkışını ve dünya algısının değişim sürecini ifade eden kavram küreselleşmedir (Tutar, 2000, s.17).

Küreselleşmeyi inceleyen farklı sosyal bilimlerde fikir birliğinin olmayışı ve kavramın yeniliği, farklı tanımların oluşmasına katkıda bulunan temel faktörlerdir. Küreselleşme yaygın olarak malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, bilginin, kültürün ve insanların, sınırlar arasında hızlı ve sürekli değişimi olarak

tanımlansa da aynı zamanda ulus devletler arasında derin bir karşılıklı bağlantıyı teşvik etmektedir (Öymen, 2000, s.26).

Küreselleşme kavramı, serbest ticareti teşvik etmek için bir gücün iyimser kullanımını ve ulusal ekonomilerin ortak bir sistemde birleşmesini kapsar. Ek olarak, gelişmekte olan ülkelere özel olarak odaklanarak, tüm ulusların refahını ve ilerlemesini artırmayı amaçlayan ilerici bir süreç olarak görülmektedir (Stiglitz, 2002, s.9). Bu prosedürün uygulanmasıyla küresel pazar, ulusların çoğunluğu için erişilebilir hale gelmiştir. Bu yeni düzenlemenin potansiyel faydaları arasında artan küresel rekabet, kaynakların optimum tahsisi, kullanımı ve tüm ülkeler için yüksek refah standartlarına ulaşılması yer alıyor (Danışoğlu, 2007, s.217).

Küreselleşme hem dünya toplumlarının yakınlaşmasını hem de tek bir küresel kültürün gelişmesini, aynı zamanda topluluklar ve toplumlar içindeki benzersiz farklılıkların tanınmasını, ifade edilmesini kapsayan çok yönlü bir kavramdır (İçli, 2001, s.163). Teknoloji, modern çağıma nüfuz eden yaygın küreselleşme kavramının birincil katalizörü olarak hizmet ediyor. İnsanlığı merkeze alan bu küresel olgu, kaçınılmaz olarak bilim dünyasını da etkiliyor. Teknolojinin hakim olduğu bir dünyada küreselleşme, tüketimi her şeyin üstünde tutan yeni bir kapitalist düzeni teşvik etmektedir (Limon, 2012, s.110).

Küreselleşmenin uluslararası alanda etkisi göz ardı edilemez. Bu süreç etkisini kültür, ekonomi ve politika dahil olmak üzere çeşitli alanlara yayarak sonucunda günlük yaşamlarımızı şekillendiriyor. Olumlu ya da olumsuz olsun, bu sürece yönelik kişisel duygular, bu değişiklikleri yönlendiren aktörler için hiçbir önem taşımamaktadır; ilerleme hız kesmeden ilerlemektedir.

1.2.2. Yumuşak Güç

Yumuşak güç, amaca ulaşmak için kültür, bilim, spor gibi araçlardan yararlanan, Joseph Nye'in kamu diplomasisinin bir bileşeni olarak kabul ettiği bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi, kişisel özgürlük, sosyal ilerleme ve açıklık gibi değerlerin dahil edilmesi, bir ülkenin dış politika alanındaki yumuşak gücünü büyük ölçüde artırır (Nye, 2020, s.13).

Sert güçten farklı olarak kişi bir zorlama hissetmek, kendi algısını kendisinin şekillendirdiğini düşünerek benimsediği fikre daha çok sahip çıkmaktadır. Yani yumuşak gücün amacı, başkalarının tercihlerini şekillendirebilmektir. Yumuşak güç resmi kurumlardan çok sivil toplum, kanaat önderleri gibi aktörlere sahiptir. Zor kullanmak ya da tehdit gibi unsurlardan oldukça ayrı olarak, yumuşak güç bireyi ya da kitleleri ikna etmeye, algısını yönlendirme ile amacına ulaşmaktadır. Nye’a göre yumuşak güç, diğerlerini cezbederek tercihlerini şekillendirme ve zorlamadan ikna etme becerisidir (Nye, 2020, s.24).

Tablo 1

Gücün Üç Biçimi

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	• Zorlama • Caydırma • Koruma	• Tehdit • Baskı	• Zorlayıcı Diplomasi • Savaş • İttifak
Ekonomik Güç	• Teşvik • Zorlama	• Karşılıklar • Yaptırımlar	• Yardım • Rüşvetler • Yaptırımlar
Yumuşak Güç	• Cazibe • Gündem Belirleme	• Değerler • Kültür • Politikalar • Kurumlar	• Kamu Diplomasisi • İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Not. Nye, J. S., Jr. (2020), s.57 tarafından yayımlanmış olan ‘‘Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları (R. İ. Aydın, Çev.).’’ adlı kitaptan alınmıştır.

Literatüre ‘‘Yumuşak Güç’’ kavramını kazandıran Joseph S. Nye, yumuşak güç kavramını açıkladığı ‘‘Yumuşak Güç’’ isimli kitabında yumuşak gücün kaynaklarını; kültür, değerler, politikalar ve kurumlar olarak açıklamıştır (Nye, 2020, s.57).

Ekonomik güç ve askeri gücün, çoğunlukla tutumları değiştirme bağlamında yeterince etkili olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte teşvik edilmenin ya da tehdit altında olmanın sert gücün kapsamında olduğu söylenebilir. Geçmişte her ne kadar bu etkenlere ihtiyaç duyulduğu bilinse de bu etkenler söz konusu olmadan da istenen sonuçların alınabileceği anlaşıldı. Küreselleşen dünyanın siyaset sahnesinde istenen sonuçların elde edilebilmesi bu açıdan mümkün gözüküyor. Yumuşak güç derinine inildiğinde diğer unsurların yaptığı ve yapacağı tercihleri etkileme yeteneğine dayanır. Bir bağlılıktaki veya evlilikteki güç mutlaka partnere bağlı değil, çekimin esrareniz kimyasına bağlıdır (Nye, 2020, s.40).

Akıllı yöneticiler liderliğin emir ya da talimat vermekten daha fazlası olduğunu bilirler. Bu, örnek olarak liderlik etmek ve başkalarını kendi istediğinizi yapma konusunda etkilemekle ilgilidir. Büyük çaplı bir örgütü yalnızca emir ya da talimatlara dayalı olarak yönetmek zordur. Ayrıca başkalarının da sizin değerlerinizi ve düşüncelerinizi benimsemelerini sağlamalısınız. Emsal olarak günümüzde merkeze toplumu alıp çevresine inşa edilen politikalar uygulanırken, kolluk kuvvetlerini dost canlısı olarak lanse ederek cazip hale getirip, toplulukların kolluk kuvvetlerini desteklemek istemelerine dayanır.

Ülkelerin yumuşak gücünü etkileyen bir unsur olarak politik sistemleri ele alındığında adil, şeffaf ve demokratik olması, özgürlükleri birinci sırada tutması onu çekim merkezi haline getiren unsurların başında yer almaktadır (Kalin, 2011, s.9). Devletler, mevcut kaynaklarını kullanarak kendilerine özgü yumuşak güç taktiklerini kullanırlar. Kültür, tarih, değerler, ekonomik büyüme, refah seviyesi, hükümet ve sivil toplum kuruluşları, bilimsel araştırma, sanat ve edebiyattaki ilerlemelerin yanı sıra iç ve dış politikaları da içeren yumuşak güç kaynakları, devletlerin yumuşak gücünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Çavuş, 2012, s.26).

Güçler arasındaki farklılığı düşünmenin bir başka yolu da arzu edilen sonuca ulaşmanın farklı yollarını düşündürmektir. Tercihlerini değiştirmeleri için insanlara komut verilebilir. Zorlama ve ekonomik yaptırımlarla insanlar istenileni yapmaya zorlanabilir.

Ekonomik anlamda maddi güç kullanılabilir ve yapmak istenen bazı şeyler yapılmaya ya da yaptırılmaya teşvik edilebilir. Gündem belirlenebilir ve seçenekleri sınırlandırılabilir. Böylece ilişkideki çekime, sevgiye, sorumluluk duygusuna, ortak değerlere ya da hedeflere katkıda bulunmanın doğru olduğuna dair ortak değerlere hitap edilebilir.

Siyaset sahnesindeki öncülerin, cazibe kaynaklı kudretten uzun süreden beridir haberleri olduğu söylenebilir. Genel tabirle çevreyi cezbedip etkilersek ve fikirlerimizin uyuşmasını sağlarsak, fikirlerimizi gerçekleştirmek yahut çevreye bunları yaptırmak için teşvik ya da tehdit gereği kalmaz. Merkezi otoriter rejimlerde siyasi liderler talimat ya da zorlamayla süreci yönetebilir fakat ülkelerde demokrasi olması bu süreci sekteye uğratar. Demokratik ülkelerde talimat ya da komut yerini etkilemeye bırakır. Demokrasiyi merkezine alan siyaset sahnesinin ise bel kemiği yumuşak güçtür.

1.2.3. Sosyal İnşacılık

İnşacılığın ilk ortaya çıktığı alan, sosyoloji olarak bilinir. Sosyolog Alfred Schutz, mevcut sosyal alanın aslında öznelararası bir çerçeve olduğunu öne sürüyor. Birbirimizle olan etkileşimlerimiz kolektif anlayışımız, ortak bakış açılarımız ve dilsel yeteneklerimiz tarafından şekillenir. Benzer şekilde, sosyolojinin önde gelen isimlerinden Anthony Giddens, bireyler ve toplum arasındaki karşılıklı bağlılığa vurgu yaparak, insanların objektif bir araştırma unsuru olmadığını ve sosyal bilgi birikimine sahip bireyler olarak toplumla bütünleşik olduğunu görerek, inşacılık alanına önemli katkılarda bulunmuştur (Layder, 2013, s.214-215).

Devletleri uluslararası politikanın ana aktörü olarak ele alan Sosyal İnşacı Teori, uluslararası politikada devletlerin bütüncül bir aktör olduğunu kabul ederken, devleti oluşturan içsel faktörlerin sosyal inşasını göz ardı eder. Bu durumun en temel sebebi olarak, Wendt dışındaki sosyal inşacılığı savunan kişilerin, bu teoriyi teoriden daha çok analitik bir kalıp şeklinde kabul etmesidir (Reus-Smit, 2008, s.226). Wendt, kendisine yapılan eleştirilere karşı bir dış politika teorisi ortaya çıkarma amacında olmadığını, uluslararası politika alanında bir teori ortaya çıkarma amacı bulunduğunu ve ‘‘Social Theory of International Relations’’ isimli kitabında devletlerin nasıl sosyal bir şekilde inşa edildiği konusuna değil devletlerin sosyal bir şekilde inşa edilmesinin nasıl anlaşılması gerektiği konusuna değindiğini belirtmektedir (Ereker, 2010, s.49).

Sosyal inşacılık, diğer uluslararası ilişkiler teorileri düzeyinde güç ve çıkar unsurları vurgusu yapmaz. Fakat bu güç ve çıkar unsurlarını da reddetmez. Bu çerçevede genel tabirle sosyal inşacılık, kimlik ve fikirlerin ortaya nasıl çıktığına, nasıl gelişim süreçlerinden geçtiklerine ve bu unsurların devletlerin davranış tarzlarına ne oranda etki ettiğine dair konularına odaklanır. Sosyal inşacılık bu anlamda liberalizm ya da realizm gibi ticaret ve güç gibi maddi öğelere yoğunlaşmak bir kenara, uluslararası politikayı belirleyen fikirlerin bu süreçteki rolleri ve işlevleri üzerine odaklanan bir teoridir. Bu kapsamda sosyal inşacılar maddi öğeleri tümünden yok saymamakla beraber maddi yapılar üzerindeki kültürel yapı önceliğini kabul ederler. Sosyal inşacılıkta insanların meydana getirdiği yapılar yalnızca maddi olmamakla birlikte aynı zamanda bu yapıların kültürel olduğu ve davranışları düzenlemek dışında hem çıkarları hem de kimlikleri oluşturduğu varsayılır. Kültür, gücün ve çıkarın bir ihtimal koşulu olarak düşünülür. Bu minvalde uluslararası ilişkiler analizleri güç ve çıkar gibi unsurları arkada planda ele almakla beraber ön planda kültür odaklı olmalıdır (Kaya, 2008, s.100). Sosyal inşacılık yaklaşımı, insanın duygu, düşünce, dil ve genellikle de davranışlarının çevreyle karşılıklı ilişkiler içerisinde olduğu anlatır.

Sosyal inşacılık, uluslararası ilişkiler açısından incelendiğinde yaklaşımın dikkat çektiği husus genellikle gerçekliğin sosyal inşasıdır. Bu yaklaşımın iddia ettiği husus sosyal bir şekilde inşa edilen toplumsal gerçekliği ve uluslararası ilişkilerin toplumsal gerçeklik olarak bir sosyal inşa olduğudur (Küçük, 2016, s.325). Akademik çevrelerce hayli fazla rağbet görmekte olan sosyal inşa, hakkında yazılan değerli makaleler ve kaleme alınan bir kitap ile güçlendirilmiştir. Wendt, inşacılıkla ilgili değerlendirmelerde genel olarak merkezde yer almasına rağmen, bu teorinin ortaya çıkışında Onuf ve Kratochwil'in de önemli yer edindikleri kabul görmektedir (Zehfuss, 2002, s.11).

Uluslararası politikada inşacılığın materyalizme karşı ön plana çıkardığı faktör, düşüncelerdir (Wendt, 1999, s.92). İnşacılar, düşünsel bir bakış açısını benimserler. Materyalist düşünceye uluslararası politikaya yön veren unsurlar ulusal çıkarlar ve güçtür. İnşacılar ise bu değerlerden hangisinin, hangi koşulların esas alınarak idrak edileceğini belirleyen unsurun, sahip olunan düşünce ve inançlar olduğunu söylerler. Diğer bir deyimle, fiziksel elementler düşünsel elementlerin yanında ikinci sırada kalır. Çünkü fiziksel gücü planlayan, organize eden, yönlendiren ve hayata geçiren düşünsel elementlerdir. Uluslararası güvenliğe yön veren düşünceler sahip olunan fiziki

değerlerden çok daha önemlidir. Kısacası düşünsel bakış açısına sahip inşacılar için her zaman fikirler önemlidir. Onlara göre materyal gücün anlamını belirleyen kaynak düşüncelerdir. Materyalist bakış açısına eleştirel olarak yaklaşmalarına karşılık, materyal gücün önemi ve çıkarların dikkate alınmasını da tamamen görmezlikten gelmezler (Nagtzaam, 2009, s.57).

Peter Katzenstein tarafından yazılan “The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics” adlı eserde, kültür, normlar ve kimliğin ulusal güvenlik konusunda önemli roller oynadığını ortaya koymaya çalışır. Nedensel faktörler gibi kültür ve kimlik de çıkarların tanımlanmasında ve ulusal politikaya şekil veren aktörlerin atanmasında önemli bir rol oynar (Katzenstein, 1996, s.537). Katzenstein’ın Japonya özelinde yazdığı kitap, 1945 yılı öncesindeki aktif (militarist) dış politika ile İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki pasif dış politikası arasında yapılan karşılaştırmaları anlatır. Bu politikaların savaş öncesinde geniş bir destek alırken, savaşın ardından tersi bir reaksiyon gördüğünden bahseder.

Türk dış politikasını analiz etmek ve bunu gerçek dünya senaryolarına uygulamak için sosyal inşacı yaklaşımı benimseyerek aşağıdaki senaryoyu gözlemlenebilir. Kimlik, Türk dış politikasının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye aktif olarak Batılı kimliğini güçlendirmeye çalışmıştır. Kriz zamanlarında kararlar sürekli olarak bu kimlik göz önünde bulundurularak alınmıştır. Bu Batılı kimlik, Türkiye’yi statükoyu koruyan, saygın ve barışsever bir Batılı ulus imajını yansıtan bir devlet olarak konumlandırmıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş gibi kritik dönemlerde dahi bu duruşundan sapmamaya özen göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ile Batı arasındaki yakın bağların bu kimliğe ve Batı toplumları tarafından tanınma arzusuna bağlanabilir. Türkiye’nin Batı kimliğinin sorgulanması, Soğuk Savaş sonrasında Batı kimliğinin sınırlarının belirsizleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik başvurusunun reddedilmesi bunun kanıtıdır. Ülkede Batı kimliğine dair şüpheler uyandırmaya başlayan kişiler vardı ve bu durum onlarda tedirginlik yarattı. Bu belirsizliklere yanıt olarak 1990’lı yıllarda daha "milliyetçi" ve "İslamcı" bir kimliğe geçiş önerildi. Bu dönem, milliyetçi duyguların daha güçlü olduğu bir Orta Asya’nın, Batı ideallerine daha fazla yönelen bir Batı

Avrupa'nın ve İslam'ın daha fazla ön plana çıktığı bir Ortadoğu'nun meydana gelmesine sahne olmuştur (Küçük, 2016, s.374).

Soğuk Savaş döneminin sonu ve sonrasında inşacıların vurgu yaptığı normların, kuralların, söylemlerin ve kimliklerin uluslararası ilişkilerde daha fazla değerlendirilmesi, yaklaşımın yükselmesine ivme kazandıran değerli dış etkenler olmuştur (Küçük, 2016, s.327).

1.2.4. Kültürlerarası İşbirliği

“Kültürlerarası İşbirliği Kuramı” terimi genel olarak tanınmış bir konsept değildir ve belirli bir teorik çerçeve veya kuramı ifade etmez. Ancak, kültürlerarası işbirliği genel olarak kültürel farklılıkları anlama, saygı gösterme ve bu farklılıklarla etkileşimde bulunma amacı güden bir yaklaşımı ifade eder. Kültürlerarası işbirliği, genellikle farklı kültürlerden gelen bireylerin veya grupların bir araya gelerek birlikte çalışmalarını, etkileşimde bulunmalarını ve ortak hedeflere ulaşmalarını içerir. Bu, kültürel farklılıkları anlamının, çeşitliliği değerlendirmenin ve etkileşimde bulunmanın önemini vurgular. Kültürlerarası işbirliği, kültürel çeşitliliği zenginlik olarak gören ve bu çeşitliliği bir güç kaynağı olarak kullanmaya çalışan bir yaklaşımı içerir. Kültürlerarası işbirliği konusunda birçok araştırma ve teori bulunmaktadır. İşte bu alanda etkili olmuş bazı ünlü araştırmalar ve teoriler:

Geert Hofstede'nin Kültür Boyutları Teorisi: Kültürleri anlamak ve karşılaştırmak için bir çerçeve sunar. Bu teori, kültürleri altı temel boyut üzerinden değerlendirir. Bu boyutlar güç uzaklığı, bireysellik-kolektivizm, maskuliniteler-feminiteler, belirsizlikten kaçınma, uzak doğruluk ve uzlaşmacılık olarak kabul edilir. Hofstede'ye göre ulusal kültür, yaşam süreci içinde kazanılan ve toplumu diğerlerinden ayıran beşeri düşünce sisteminin toplu bir programlamasıdır (Dicle, Dicle, Göl & Kunday, 2001, s.110).

Stella Ting-Toomey'nin Kültürlerarası Yeterliliğin Çok Seviyeli Süreç Değişim Modeli: Bu model, kültürlerarası iletişimde karşılaşılan çatışmaları anlamak ve çözmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu model, kültürlerarası çatışmaların temelinde kültürel farklılıkların olduğunu öne sürer ve çözüm için iletişim becerilerine vurgu yapar. İletişimde mesajın bilgi stratejileri ve dil yeterliliğini kapsayan faktörleri arasındaki ilişkilere bağlı olduğunu belirtmektedir (Eğinli & Yalçın, 2016, s.18).

Milton Bennett'in Kùltùrlerarası Duyarlılık Gelişimsel Modeli: Kùltùrlerarası duyarlılık ve yetkinliğı anlamak için geliştirilen bu model, kùltùrlerarası durumlarda kişilerin deneyimlerini aşamalar halinde açıklayan bir çerçeve sunmaktadır. Bu süreç içerisinde kişinin inkâr etme, savunma, azaltma, kabul etme, uyum ve bütünleşme aşamalarından geçtiğini varsaymaktadır. Modelde tek kùltürlü bakış açısı ile kişinin kendi kùltürünün tutum ve davranışlarını tek ve doğru kabul eden bir biliş yapısı işaret edilmektedir (Eğimli & Yalçın, 2016, s.21).

John W. Berry'nin Çift Kimlik Modeli: Bireylerin kùltürel kimliklerini nasıl deneyimlediklerini açıklayan bu model, bireylerin kùltürel kimliklerini içselleştirmeleri ve çeşitli kùltürler arasında nasıl geçiş yaptıklarını anlamak için kullanılır. Burada grup düzeyinde kùltürleşme, sosyal yapılarda, kurumlarda ve kùltürel uygulamalardaki değişiklikleri içerirken bireysel düzeyde bir kişinin davranış repertuarındaki değişiklikleri içerir. Bu kùltürel ve psikolojik değişiklikler, bazen nesiller, bazen yıllar ve bazen de yüzyıllar süren bir süreçten sonra ortaya çıkar (Yüce, 2021, s.19-23).

Bu teoriler ve modeller, kùltùrlerarası işbirliğı, iletişim ve etkileşimde karşılaşılan zorlukları anlamak ve çözmek için kullanılan bazı temel araçlardır. Ancak, bu alandaki araştırmalar sürekli olarak gelişmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN ORTAYA ÇIKMA SÜRECİ

Sovyet sisteminin dağılması, esasen kendisine karşı kurulan uluslararası ittifaklar sisteminin sorgulanmasına neden oldu ve eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği topraklarında ciddi istikrarsızlık meydana geldi. Daha önce uluslararası ilişkileri anlamak açısından çok az öneme sahip olan eski Sovyet bölgeleri, yeni düzende önemli hal aldı. Bölge ülkelerinin her konuda takip etmesi gereken hakim ülkeler hakkındaki tartışmalar, sadece bu ülkeler arasında değil, komşu ülkeler ve ilgili güçler arasında da çatışmalara yol açmaktadır. Öte yandan bölge içi ve bölge dışı ülkeler arasındaki rekabet, çoğu zaman Sovyetlerin çekilmesinden sonra kısa vadede Kafkasya ile Orta Asya coğrafyasında meydana çıkan kuvvet ve nüfuz boşluğunu doldurmakta, aynı zamanda yeni uluslararası gerilimlerin ortaya çıkmasına da yol açmaktadır.

Bölgenin tarihi, coğrafi, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yönlerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılması Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Kısa, orta ve uzun vadeli politikaların bu bağlamda dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de ilk dönemlerden bu yana çeşitli ortamlarda, özellikle akademik çevrelerde sınırlı da olsa araştırmalar yapılıyor. Bölgeye aşinalık şüphesiz daha bilinçli politikaların geliştirilmesine yol açmıştır. Daha sonra bu alanda uzmanlaşmış bir dizi araştırma kurumu kuruldu. Doğal olarak bölgeyi, iç ve dış inceliklerini anlamak, ilişkiler bağlamında büyük önem taşıyor.

2.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Dağılması İle Başlanan Sürecin İlk Aşamaları

Soğuk Savaş’ın sona ermesinin doğal bir sonucu olarak, önemini yitirmeye başlayan eski Doğu-Batı ayrımı giderek yerini Kuzey-Güney ayrımına bıraktı. Soğuk Savaş döneminin iki kutupluluğunun ortadan kalktığı bu ortamda, uluslararası ilişkilerde bölgesel çıkarların küresel kaygı ve kısıtlamalardan daha fazla rol oynaması kaçınılmazdı. Dolayısıyla Balkanlar, Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya gibi uluslararası sistemin farklı alt sistemlerindeki bölgesel liderlik mücadelelerinin kısa ve orta vadede bölgeler açısından önemli olduğu açık bir şekilde ifade edilebilir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Kafkaslar ve Orta Asya'da sekiz yeni devlet (Azerbaycan, Türkmenistan, Gürcistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan, Ermenistan) başarıyla bağımsızlıklarına kavuştu. Bu olay, bu yeni egemen uluslara olan ilginin artmasına neden oldu. Artan ilgi hem ekonomik hem de stratejik faktörlere bağlanabilir. Bölgenin bol yer altı kaynakları, Orta Doğu'ya coğrafi yakınlığı ve Avrupa ile Asya arasındaki avantajlı konumu, aralarında İran, Pakistan, İsrail, Türkiye ve büyük küresel güçlerin de bulunduğu bölgedeki çeşitli devletlerin ilgisini çekmiştir.

Orta Asya bölgesi iç ve dış politikalarıyla, Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloğunun başını çeken Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kontrolü altında olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tehdidine karşı güvenlik için NATO'ya bağlı olarak hareket etmiş, Doğu Bloğunun güçlenerek yayılmasını önlemeye yönelik bir dış politika izlemiştir. Rekabete, çatışmaya dayalı bu iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri karşıt bloklarda yer almıştır. Bu sebeple, doğrudan ya da dolaylı olarak siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerini geliştirme imkânları olamamıştır. Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra birbirlerini daha iyi tanıma ve ilişkilerini geliştirme imkânı bulmuşlardır (Erol, 2011, s.44).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla, Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını elde eden devletleri ilk tanıyan Türkiye olmuştur. Bununla beraber artık Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'nin dış politikasına dâhil olmuş, ilişkilerinde karşılıklı işbirliği zeminini geliştirmek için adımlar atılmaya başlanmıştır. Sovyet döneminin etkisinden, bölgesel sorunlardan kopmak ve uluslararası sisteme entegre olmak 1990'lı yıllarda Türk Cumhuriyetleri için kolay olmamıştır. Bu sebeple Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerle, işbirliklerinin hemen hız kazanamadığı söylenebilmektedir (Erol, 2011, s.45).

Türkiye, bu değişimlerin en derin etkilerini yaşayan ülkelerden biri olarak öne çıktı. Soğuk Savaş sırasında Türkiye, güvenlik politikalarını, dış politikasını ve Batılı ülkelerle olan ittifakları bu müttefikler için stratejik olarak atfettiği önem derecesinde şekillendirmişti. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye'nin güvenliğini üç taraftan tehdit eden yeni çatışma alanlarının oluşmasını da beraberinde getirdi.

Avrupa, git gide daha güvenilir bir ortama sahip olurken, Türkiye NATO'nun rolü ve gerekliliğinin sorgulanmasıyla kendisini bir güvenlik boşluğunun içinde buldu. Kuzeyden gelen tehdit, Türkiye'nin Batı'daki güvenlik bağlantılarına ve bunun getirdiği avantajlara son verdi. Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde göreceli güvenlik ve huzura dayalı geleneksel dış politikanın sürdürülmesi artık mümkün değildi. Buradan hareketle Türkiye, 1990'ların başında bir bir bağımsızlık ilanında bulunan Türki Cumhuriyetleri tanıyan ilk devlet olmuş ve Türk kimliği üzerinden 'Orta Asya' açılımı gerçekleştirerek bölgeye entegre olma çalışmalarına girişmiştir (Çalışır, 2019, s.75).

Türkiye, bu dönemde Orta Asya'ya ve Kafkasya'ya yönelik diplomatik çalışmalar başlatmış, bölgeye heyetler göndermiş ve bölge devletleriyle hem ikili hem de çok taraflı ilişkilerin yapılanması için projeler oluşturmuştur. Dönemin siyasi ve kültür yapısından dolayı, Türkiye'nin bölgede attığı adımlar ilk döneminde yeterince programlı sürememiştir. 1993'ten sonra Rusya hala bölgedeki güçlü aktörlüğünü sürdürürken, 2000'li yılların başına kadar dış politikalarda buna göre yaklaşımlar sergilenmiştir. Rusya'nın etkisi bölgenin üzerinde hissedilmeye devam etse de Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında çeşitli alanlarda girişimler sürdürülmüş ve Türkiye desteklerini sunmaya devam etmiştir (Aydın, 2006, s.4-5).

Türkiye'nin destek adımları ilişkilerde hareketlilik gibi görülse de bölge devletlerinin yetmiş yıllık sosyalist rejiminin dizayn ettiği dışa kapalı sistemlere sahip olmaları beklenen hızı oluşturmaya engel teşkil etmiştir. İletişim, ekonomi, sanayi, ulaşım, eğitim gibi alanlardaki farklı yapılanmalar Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin ivme kazanmasına zorlu bir bariyer koymuştur. Bu yapıya olan bağımlılığın kırılmadan devletlerin kendi aralarında ve Türkiye ile olan ikili veya çok taraflı ilişkilerde güç kazanılması ve bölgesel entegrasyon girişimlerine alt yapı oluşturulması mümkün olamamıştır. Bunun için sadece devletlerin hükümet yapıları değil, aynı zamanda toplumsal destek için sosyal ortam da uygunluk gösterememiştir. 1990'ların ilk yıllarında işbirliği ve entegrasyon alt yapısı kurulamadan geçse de işbirlikleri için doğrudan veya dolaylı ikili olarak iletişim, ulaştırma, ekonomi, ticaret, kültür, eğitim gibi alanlarda ilişkileri geliştirme girişimleri sağlanmıştır. Devletler tarafından üst düzeyde ziyaretler, birbirlerine iyi niyet sunumları, karşılıklı anlaşmalar, imzalanan uzlaşi zaptları, kurumsal

ortaklıklar gibi hareketlenmeler karşılıklı ortaklık ve güven algısının gelişmesini sağlamıştır (Aydın, 2006, s.5-7).

Doğu Avrupa’da liberal demokrasi için çabalayan devletlerin yükselişi, Rusya’yı Batı Avrupa ülkelerinden ayıran bir bariyer oluşturdu. Bu oluşum da bölgedeki gerilimi azalttı. Ancak Türkiye, çevresinde süregelen istikrarsızlığı tehlike olarak yorumladı. Bu tehlike algısı, Batılı müttefikleri tarafından terk edilme potansiyeliyle birleşince, Türkiye’nin güvenlik politikalarını ciddi şekilde etkiledi. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde durumun yeniden incelenmesi ve olası tehditlere karşı hazırlık yapılması ihtiyacı hükümetin en üst kademeleri tarafından dile getirildi. Nitekim Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasına yol açan olaylar yaşanırken, Türkiye aynı zamanda dış politikadaki duruşunu ve bazı temel ideolojik ilkelerini de yeniden değerlendiriyordu.

Türkiye dış ve güvenlik politikaları konusunda giderek tedirginleşirken, ülkenin dünya siyasetindeki yeri ve önemi bir kez daha tartışmaya açılıyor. Ayrıca, kuzeydoğuda toplam nüfusu 60 milyon, yaklaşık 6 milyon kilometrekare yüzölçümüne sahip, beşi Türk kökenli altı Müslüman devletinin bağımsızlığına kavuşması Türkiye’de büyük bir heyecan ve sevinçle karşılandı. Bu durum Türkiye’ye siyasi, ekonomik ve psikolojik avantajlar sağlamak açısından tarihi bir fırsat sunmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ‘‘Yabancı Türkler’’ meselesinden uzak durmuştu ve bu nedenle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin hızla çöküşü, beklenmedik bir gelişme olarak ortaya çıktı. Bazı baskılara rağmen Türkiye’nin yaklaşımı değişmedi. Ancak yeni durum, gerçekçi olmayan beklentilerin ve yüksek umutların artmasını da beraberinde getirdi. Uzun süredir devam eden izolasyon duygusu aniden sona erdi ve Türkiye’nin Kafkasya ve Orta Asya bölgesindeki, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerle olan kültürel, dilsel ve dini bağlarının, Türkiye’nin bölgedeki önemini artırabilecek önemli faktörler olduğu vurgulandı.

Batılı devletlerin, bölgede İran yanlısı İslami rejimlerin kurulmasından kaygılanması açıkça Türkiye’ye destek vermelerine neden oldu. Aynı şekilde Rusya Federasyonu da Türkiye’nin bölgedeki varlığına ve nüfuz etme çabalarına göz yumdu. Bu, Rusya’nın tarihte ilk kez bunu yaptığı anlamına geliyor. Bağımsızlıklarının ilk günlerinde, Orta Asya ve Kafkaslar’da yeni kurulan Türk-Müslüman devletleri,

bağımsızlıklarını pekiştirmek, dünyada saygı ve statü kazanmak için Türkiye'den yardım beklediler. Türkiye ise Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bir kez daha kimliğiyle yüzleşmek zorunda kaldı. Bu yeni gerçekliğin heyecanı, Türkiye'nin mali ve teknolojik kaynaklarının eski Sovyet Cumhuriyetlerinin muazzam sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz olduğunu fark etmesiyle hızla dağıldı.

Türkiye, Soğuk Savaş dönemi sonrasında Kafkaslar ve Orta Asya coğrafyasında çok sayıda önemli fırsat ve potansiyel riskle karşı karşıya kaldı. Bunlar, analiz edilmesi gereken çok karmaşık zorluklar ortaya çıkardı. Orta Asya'daki Türk anavatanına verilen önem ve aynı zamanda Türklerle birlikte yaşayan Türklerin uluslararası toplumdan birden bire izole edilmesi durumunu daha da karmaşık hale getirdi. Türkiye'nin kimlik tartışmalarında "kardeş" Türk devletlerinin ortaya çıkması, bu sorunların bazılarını hafifletme potansiyeline sahiptir.

İlk dönemler itibarıyla soğuk ve uzak günler geçiren örgüt üyesi ülkeler, kültürel faaliyetlerin artmasıyla ve Türk halklarının ortak kültürünü yaşatma istekleriyle birlikte daha sıcak ilişkiler kurmaya başladı ve günümüze gelene kadar ipler kopma noktasından sağlam bir bağ halini aldı.

2.2. Türk Dünyası'nın Jeopolitiği

19. yüzyılda ortaya çıkan jeopolitik çalışmaları, coğrafi unsurlar ile siyasi taktikler arasındaki karmaşık bağlantı etrafında dönüyor. Jeopolitik, özellikle siyasetin bir ulusun veya bölgenin coğrafi konumuyla nasıl iç içe geçtiğine ve bu etkileşimin devlet politikalarını ve davranışlarını nasıl etkilediğine odaklanır. Ekonomi, nüfus ve teknoloji gibi çeşitli yönleri inceleyerek bunların, hükümetlerin karar alma süreçleri üzerindeki etkilerini analiz ediyor (Fatima & Zafar, 2014, s.627–628).

Uluslararası sistem içerisinde devletlerin politika oluşturma süreçleri çeşitli iç ve dış faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler aynı zamanda devletlerin ulusal güç kaynaklarına da yön vermektedir. Ülkelerin coğrafi konumu ve bölgelerinin kendine has özellikleri, devletlerin siyasi kararlarının ve tercihlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Jeopolitik, bir çalışma alanı olarak coğrafya ve coğrafi özelliklerin devletlerin dış politika süreçlerini ne ölçüde etkilediğini araştırmaya odaklanmaktadır (Cohen, 2015, s.15).

Jeopolitik, somut amaca yönelik, sübjektif, bilimsel, ideolojik, teorik ve uygulamalı bir çalışma alanı olarak yeryüzünün (kıtaların, bölgelerin, ülkelerin, kara, deniz ve hava mekanının, askeri kozmik mekanların vb.) durumunu ve bu durumu etkileyen faktörleri (coğrafi, tarihi, siyasi, ideolojik, demografik, iletişimsel, dini, manevi, sosyal, ekonomik, askeri vb. etkenler), ülkelerin ve ülke birliklerinin jeostratejik kalkınmasının tetikleyici gücünü ve çalışma ilkelerini inceleyen bir disiplin olarak tanımlanabilir (Hasanov, 2012, s.203).

Şekil 1

Kafkasya ve Orta Asya

Not. Nye, J. S., Jr. (2020), s.369 tarafından yayımlanmış olan “*Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları* (R. İ. Aydın, Çev.)” adlı kitaptan alınmıştır.

Orta Asya olarak bilinen bölge, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan beş ülkeyi kapsamaktadır. Bu coğrafyada günümüzde Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan hala varlıklarını sürdürüyorlar. En dar kapsamlı tanım olarak bilinen, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğince resmi olarak kullanılan Orta Asya “Middle Asia” kavramıdır. Bu kavram

dört ülkeyi kapmakla beraber Kazakistan'ı tanım dışında bırakmıştır. Ancak günümüzde Rusya, Kazakistan'ı Orta Asya bölgesine dahil etmektedir (Amanov, 2007, s.67-68). Bu coğrafyada kurulan ve bağımsızlık elde eden devletlerin varlığı bu bölgede jeopolitik anlamda yeni gelişmelerin meydana gelmesini sağlamıştır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye, dış politikasında alışılmadık ve yeni bir bölgeyle karşı karşıya kaldı. Türkiye'nin Güney Kafkasya'da tarihi bağları bulunan Azerbaycan'a ve Türkiye'nin tarihi sorunları olan Ermenistan ve Gürcistan'a yönelik politikalar oluşturmak, sürdürmek ve başarılı politikalara ulaşmak için çeşitli perspektifler önerilmiştir. Güney Kafkasya'nın Türkiye açısından önemi, bu bölgeye yönelik izlenmesi gereken politikalar, Türkiye'nin hangi liderleri, politikacıları ve yaklaşımları desteklemesi gerektiği uzun süredir tartışılan önemli konulardır.

Tarih boyunca Orta Asya bölgesi, çeşitli zamanlarda imparatorlukların, yerel ve bölgesel güçlerin yanı sıra bağımsız modern devletlerin etkisi altında, çeşitli etnik ve kültürel grupları bir araya getiren önemli bir jeopolitik geçit görevi görmüştür (Togan, 2012, s.23). Orta Asya'nın karmaşık jeopolitiğini derinlemesine incelemek için bölgenin kavramsal, tarihi ve coğrafi önemine dair kısa bir genel bakış sunmak faydalı olacaktır. Hazar Denizi'nin batı kıyılarından Çin Halk Cumhuriyeti'nin doğu sınırlarına kadar uzanan Orta Asya, Asya kıtasının orta bölgesini kapsamaktadır. Bu geniş coğrafya aynı zamanda güneyde Afganistan, İran, Hindistan, Pakistan, kuzeyde ise Rusya ile komşudur.

Türk Dünyası, kabaca coğrafi olarak Orta Asya, Anadolu, Kafkaslar, Rus-Sibirya, Ortadoğu, İran ve Balkanlar'da dağılmış olan Türk halkını ve Türk devletlerini ifade eden kültürel ve coğrafi bir kavramdır. Asya ve Avrupa kıtaları arasındaki bu coğrafi konum, aynı zamanda dünyanın jeopolitik merkezinde, Doğu-Batı ticaretinin geçiş yolları üzerinde bulunan özel bir bölgedir. Türk kültürünün dört farklı kültürün kaynaşmasının ürünü olduğu açıktır. Bu kültürler Türk, İslam, Anadolu ve Avrupa olarak sayılabilir. Bu harmanlama, Türk kültürü ile Güney Kafkasya devletleri ve halkları arasında pek çok ortak özelliğin oluşmasına neden olmuştur.

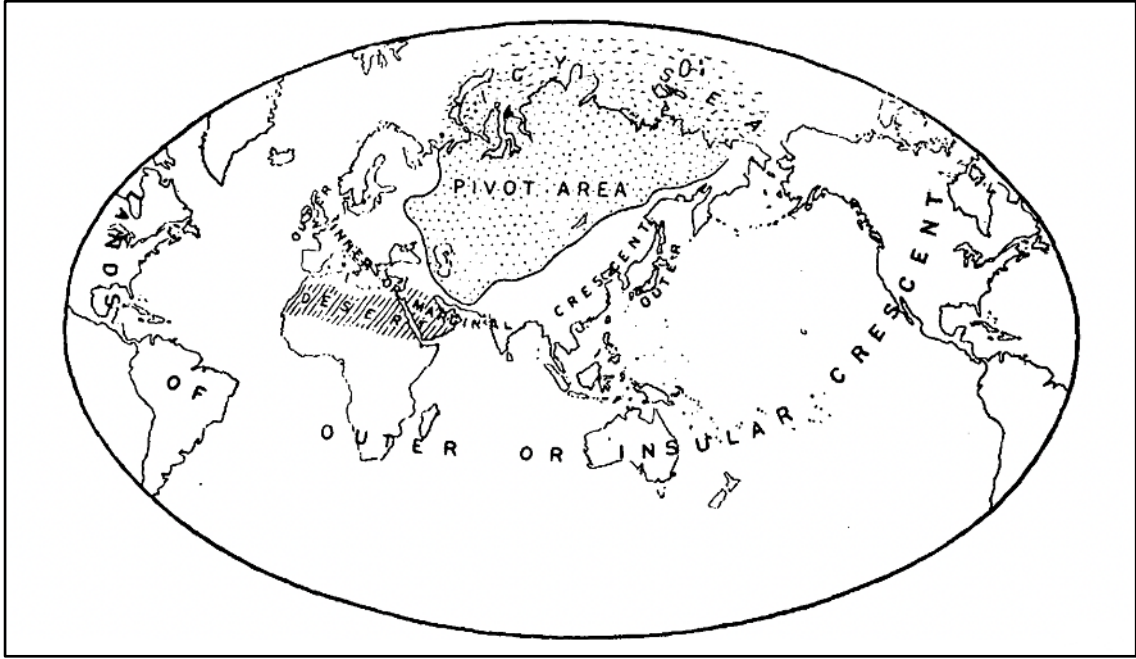
Orta Asya'nın jeopolitiğini analiz ederken bilim adamları genellikle klasik ve modern teoriler olarak ayrışır. Bu teoriler, bölgenin dinamiklerine ilişkin kapsamlı

bir anlayış oluşturmak için üretilmiştir. Türk Dünyası'nın jeopolitik önemine ışık tutan hem klasik hem de modern teorileri inceleyeceğiz. Bu teorileri inceleyerek bölgenin jeopolitik önemini ve büyük dünya güçlerinin politikalarını vurgulayan unsurları ortaya çıkaracağız.

Sir Halford J. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi: Buna göre, "Doğu Avrupa'ya egemen olan, merkez bölgesini (*Heartland: Batıda Volga, Doğuda Sibiry, Güneyde Himalayalar ve Kuzeyde Kuzey Buz Denizi arasında kalan bölge*) kontrol eder" (Mütercimler, 2000, s.99).

Şekil 2

Pivot Area: Heartland

Not. Mackinder, H. J. (1996), s.190 tarafından yayınlanmış olan "Democratic Ideals and Reality" adlı kitaptan alınmıştır.

Merkez bölgesine egemen olan, dünya adasını (*Asya, Avrupa ve Afrika*) kontrol eder ve dünya adasına egemen olan dünyayı kontrol eder. Merkez bölgesinin çevresindeki iç kenar kuşakta (*Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve Çin*) yer alan Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla dünya hâkimiyeti peşinde koşan her gücün hedef noktasıdır. Nitekim tarihte Türkiye, Avrasya'daki bütün batı-doğu veya doğu-batı yönlü istila ve yayılma hareketlerinin esas iki mihverinden en

önemlisi üzerinde yer almış, Birinci Dünya Savaşı'nda bütün savaşan güçlerin hedefi olmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nda üzerine büyük pazarlıklar yapılmıştır. Bugün, yeni dünya düzenlerinin tartışıldığı her konuda da Türkiye gündemdedir (Akdeniz, 2003, s.83).

Mackinder, teorisini zamanla geliştirerek merkez bölgesini Batıya kaydırmış ve çok bilinen tezini şu şekilde sonuçlandırmıştır: “Doğu Avrupa’ya hakim olan, merkez bölgesini kontrol eder; merkez bölgesine hakim olan, dünya adasını kontrol eder; dünya adasına hakim olan dünyayı kontrol eder” (Mackinder, 1996, s.150).

Nicholas J. Spykman’ın Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi: Merkez bölge ile denizlere kıyısı olan devletler arasındaki ara bölgedir. Spykman dünyayı Mackinder gibi hemen hemen aynı jeopolitik levhalara ayırmış olmakla birlikte, dünya kontrolü için anahtar bölge olarak Heartland yerine Rimland’ın jeopolitik önemini vurgulamış ve savunmuştur (Spykman, 2020, s.43).

Şekil 3

Kenar Kuşak

Not. Özey, R. (2017), s.97 tarafından yayınlanmış olan “Mackinder’in Heartland Teorisi’nin Düşündürdükleri” adlı çalışmadan alınmıştır.

Buna göre kenar kuşağa (*Rimland*) egemen olan, Avrasya'ya hakim olur, Avrasya'ya hakim olan ise dünyaya hâkim olur. ABD'nin iç kuşakta oluşturduğu ittifaklar çemberi, bu teorinin bire bir ürünü ve uygulaması olmuştur. Bir önceki teoride olduğu gibi, bu teoride de Türkiye dünya hakimiyeti yolunun üzerinde yer alır (Spykman, 2020, s.43).

Alfred T. Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi: Denizlere hakim olan bir devlet dünyaya hakim olur. Mahan, büyük devletler arasındaki bir savaşın sonuçlarının kesin olarak denizlerde alınacağına inanmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ana yurttan uzak bölgelerde savaşına imkan sağlayacak bir deniz politikası uygulamasını istemiştir. Dünya egemenliğinin anahtarının, deniz yollarının kontrolünde olduğunu tezini ortaya atmış ve savunmuştur. Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin bugünkü enerji hatları ve yolları ile ilgili stratejiler birlikte düşünüldüğünde, denizler var oldukça hakimiyetin deniz hakimiyet teorisi ile ilgili olacağı tartışılmaz bir gerçektir (Mütercimler, 2000, s.95).

George T. Runner'ın Hava Hakimiyet Teorisi: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen bu teori, hava gücünün kara ve denizin üstünde onları kuşatan; bu iki gücün etkisinde olduğu kadar, onları etkisi altına da alabilen bir güç olduğu esasına dayanır. Teorinin temel felsefesi havaya hükmeden bir milletin tüm dünyaya hakim olacağıdır. Bu sebeple havacılıkta daima üstün olmak gerekir. Yeterli hava gücüne sahip olmadıkça bölgelerin önemi yoktur (Özey, 1998, s.47).

Zbigniew Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası Teorisi: Dünyanın bir satranç tahtası, Avrasya'nın ise en verimli oyun alanı olduğunu anlatır. Bu alanda jeopolitik oyuncu, jeopolitik mihver ve jeopolitik eksenler vardır. Mevcut küresel koşullarda Amerika Birleşik Devletleri'nin başoyuncu olarak görüldüğü bu oyun alanında, Avrasya'nın yeni jeopolitik haritasında kilit önemdeki en az beş jeostratejik oyuncu ile beş jeopolitik mihver belirlenebilir. Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük ve etkin oyunculardır. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran kritik olarak önemli jeopolitik mihver rolünü oynarken, Türkiye ve İran'ın aynı zamanda sınırlı kapasiteleriyle jeostratejik oyuncular olduğunu söyler (Brzezinski, 1998, s.40-42).

Teoriler ışığında jeopolitik açıdan Türk Dünyası incelendiğinde, günümüzde pek çok milletin birliği, güvenliği ve ilerlemesi söz konusu olduğunda Türk Dünyası'nın önemi küçümsenemez. Bölgesel ve küresel üstünlüğe ulaşmanın hem aracı hem de hedefi olan

bu dünya, birden fazla ülkenin kontrolü ve nüfuzu altında bölünmüş durumda bulunuyor. Türk Dünyası, jeopolitik olarak izole olmasına rağmen küresel düzene meydan okuyan ve bu stratejik konumda geleceğe yönelik hırsları olan uluslarla çevrili bir bölge olan Orta Asya'nın içinde bulunduğu koşullar nedeniyle özellikle sıkıntı yaşıyor. Bu durum Türk Dünyası'nda haklı endişelere yol açmaktadır.

Dünya tarihi boyunca Orta Asya'nın coğrafi konumu, siyasi, kültürel ve ekonomik öneme sahip olmuştur. Bu bölge bir kez daha hem bölgesel hem de küresel anlamda bir canlanma yaşıyor. Bu yeniden diriliş, yalnızca kendi inisiyatifleri nedeniyle değil, aynı zamanda 21. yüzyılda küresel egemenlik arzusu taşıyan diğer ulusların aktif olarak nüfuzlarını kullanmaya ve jeopolitik hedeflerine ulaşmaya çalıştıkları bir alan olması nedeniyle büyük önem taşıyor (Topal & Sezer, 2016, s.98).

2.3. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kurulmasının Tarihi Önemi ve Gerekliliği

Bugün paylaştığımız birlik, ortak tarihimiz, dilimiz ve coğrafyamızın şekillendirdiği kültürel bağlarımızın bir sonucudur. Ancak sürekli gelişen küresel ortamda, kültürel başarılarımızı siyasi ve ekonomik faydalara dönüştürerek Türk işbirliğini geliştirmek büyük önem taşıyor. Türk Devletleri Teşkilatı'nın temel amacı, uzun süredir ayrı olan kardeşler arasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal uyumun önemini vurgulayarak bu hedefe yönelik çalışmaktır.

Üye ve gözlemci ulusların öncelikli hedefi, ilgili ülkelerimizin ekonomik avantajlarından ve zengin potansiyelinden yararlanarak sağlam bir siyasi ittifak kurmaktır. Ayrıca bölgede istikrarlı ve güvenilir bir ortamın devamını sağlayarak jeopolitik duruşu sağlamlaştırmaya çalışmaktır. Özbekistan, Macaristan ve Türkmenistan'ın kuruluşundan bu yana örgüte dahil edilmesi, ortak siyasi çıkarların yaklaşmasının bir kanıtı niteliğindedir.

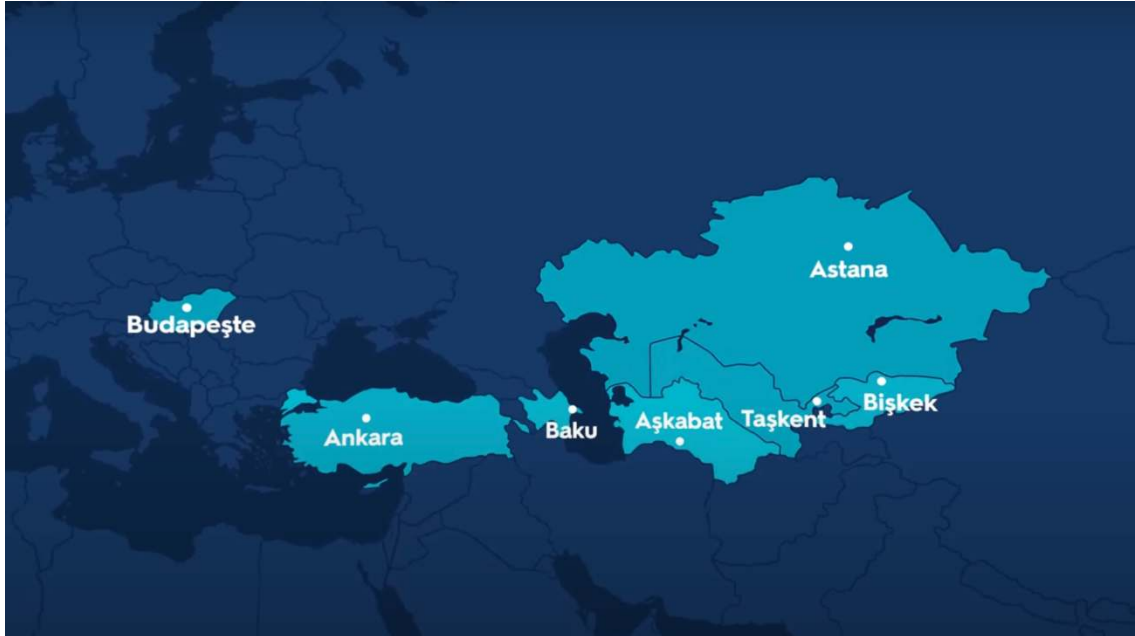
Birleşik Türk devleti fikri, kavramsal bir model olarak ilk kez Azerbaycanlı bilim adamı Cavanşir Feyziyev'in ayrıntılı ve kapsamlı bir analize dayanan "Türk Devletleri Teşkilatı" adlı eserinde sistematik olarak ele alındı. Bu çalışmanın Türk devletlerinin birliğine ilişkin söylemde önemli bir dönüm noktasına işaret ettiğini belirtmekte fayda var. Türk Devletleri Teşkilatı, bu birliğe katılan bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin mutlak bağımsızlıklarını korumaları temelinde oluşturulmaktadır. Böyle bir birliğin kurulması, genel anlamda dünya birliğini de güçlendirir. Uluslararası arenaya da yeni bir enerji

katar, küresel siyasetin eşitsizlik, adaletsizlik, ayrımcılık, dışlama gibi olumsuz eğilimlerine karşı önemli ölçüde direnç oluşturacak bir yapılanma olur. Feyziyev, kaleme aldığı eserinde 20. yüzyılda Avrupa Birliği'nin uluslararası barışın sağlanması noktasında üstlendiği rolü, "21.yüzyılda Türk Devletleri Teşkilatı daha büyük potansiyel ve geçmişten aldığı deneyimlerle üstlenebilir." tezini ortaya atarak birliğin önemini vurgulamıştır (Feyziyev, 2016, s. 26).

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki tarihi siyasi uzlaşma, Karabağ ihtilafının zaferle sonuçlanmasında inkar edilemez bir şekilde önemli bir rol oynadı. Türkiye'nin destekleri ve Azerbaycan ordusunun sarsılmaz gücü ile birlikte 30 yıllık işgale etkili bir şekilde son vererek, bu iki ülke arasında paylaşılan derin bağı ortaya koydu. Bu dikkat çekici başarı hiç şüphesiz tüm Türk Dünyası'na parlak bir örnek teşkil edecektir. 44 gün süren savaş boyunca tüm Türk devletlerinin bu konudaki ortak ilgi ve desteği ortaya koyuldu. "Tek Millet, İki Devlet" sloganı hızla "Tek Millet, Yedi Devlet" sloganına evrilmektedir.

Şekil 4

Üye ve Gözlemci Üye Ülkelerin Konumlanması

Not. (<https://www.turkicstates.org>) adlı siteden alınmıştır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulması, tarih boyunca Türk halklarının birliğini ve işbirliğini sağlama, kültürel bağları güçlendirme ve stratejik çıkarları koruma amacını taşır. Bu teşkilat, farklı Türk devletleri arasındaki etkileşimi artırmak ve dayanışmayı teşvik etmek için oluşturulmuştur. Bu tür bir teşkilatın oluşturulmasının önemi ve gerekliliğini farklı yönlerden inceleyecek olursak:

Topluluk, İşbirliği ve Dayanışma Yönünden: Türk Devletleri Teşkilatı, farklı Türk devletlerinin bir araya gelerek karşılıklı dayanışma ve işbirliği içinde olmalarını sağlar. Bu, ortak kültürel bağları güçlendirir ve Türk Dünyası'ndaki toplulukların birbirleriyle daha sıkı bir şekilde bağlantı kurmasına yardımcı olur.

Politik Stabilité ve Güvenlik Yönünden: Teşkilat, Türk devletleri arasında politik istikrarı ve güvenliği sağlamak için bir platform sağlar. Ortak güvenlik tehditlerine karşı birlikte hareket etme, bölgesel ve küresel barışı koruma amacını taşır.

Ekonomik İşbirliği Yönünden: Teşkilat, ekonomik işbirliği için dayanıklı bir zemin oluşturabilir. Ortak projeler, ticaret anlaşmaları ve ekonomik entegrasyon, Türk devletlerinin ekonomik kalkınmalarını destekleyebilir ve bölgeleri arasında ticaretin artmasına katkıda bulunabilir.

Kültürel Değişim ve Paylaşım Yönünden: Türk Devletleri Teşkilatı, kültürel değişim ve paylaşımı teşvik eder. Dil, sanat, edebiyat ve diğer kültürel unsurların aktarımı, Türk Dünyası'ndaki çeşitliliği zenginleştirir ve ortak kültürel mirası güçlendirir.

Eğitim ve Bilim Alanındaki İşbirliği Yönünden: Teşkilat, eğitim ve bilim alanlarında işbirliği yaparak Türk devletlerinin bu alanlardaki potansiyelini artırabilir. Ortak eğitim projeleri, öğrenci ve akademisyen değişimleri, bilgi transferi gibi faaliyetler, bölgedeki eğitim standartlarını yükseltebilir.

Diplomatik İlişkilerin Geliştirilmesi Yönünden: Türk Devletleri Teşkilatı, Türk devletleri arasında diplomatik ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olur. Diplomatik platformlar, bölgesel ve küresel meselelerde birbirleriyle diyalog kurma ve ortak çözümler bulma imkanı sağlar.

Gereklilikler ve birliğin bahse konu önemini düşünecek olursak, Türk Devletleri Teşkilatı'nın oluşturulması, Türk Dünyası'ndaki devletlerin birbirleriyle daha sıkı bir

şekilde etkileşimde bulunmalarını, ortak çıkarlarına odaklanmalarını ve birlikte daha güçlü bir gelecek inşa etmelerini amaçlar.

Avrupa ile Asya arasında istikrarlı ekonomik ve ticari bağların sürdürülmesi, Avrasya bölgesinin, küresel güçlerin savaş alanına dönüşmesinin önlenmesi, terörizm ve Afganistan benzeri bölge ülkelerinden kaynaklanan göç gibi önemli istikrarsızlıkların giderilmesi için güçlü bir yapıya sahip olunması büyük önem taşımaktadır. Günümüz dünyasında Türk jeopolitiği olarak bilinen bölgedeki bu boşluğun doldurulmasında Türk Devletleri Teşkilatı hayati bir rol oynamaktadır. Dünyanın yeniden çok merkezli bir yapıya kavuştuğu 21. yüzyılda Türk devletleri arasındaki güçlü işbirliği, Avrasya bölgesinde barışın, istikrarın ve ilerlemenin sağlanması açısından büyük önem taşıyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI BÜNYESİNDE ÖNEMLİ KÜLTÜREL FAALİYET ALANLARI

Türk dili konuşan halkların yaşadığı bölgelerde; yapılan ve yapılacak olan işbirlikleri ile dil, tarih ve kültür bakımından ortak olan halkların arasındaki kardeşlik bağı kuvvetlendirmek ve kültürel birlikteliğin güçlendirilmesini sağlamak, Türk Devletleri Teşkilatı'nın en temel amacıdır. Bu halklar arasında ortak bir dilin ve alfabenin kullanılması için uygun ortamı oluşturmak ve koşullarını sağlamak ise bir diğer önemli amacıdır. Teşkilat sürekli olarak faaliyetlerini düzenlerken Türk halklarının gelecek kuşaklarına yönelik olarak özellikle ana dillerinin öğrenilmesini hedefler. Bu hedefin yanı sıra kültür esaslarını öğretmek ve karşılıklı dostluk köprülerini kurmayı amaçlar.

Çalışma bölgelerinde yaşayan toplulukların ulusal tarihini, dilini, edebiyatını, kültür ve sanatını, gelenek ve göreneklerini araştırarak gelecek kuşaklara aktarmak için ortam hazırlayan, Türk Dünyası halklarının yanı sıra dost ve kardeş halkların da ortak geçmişini bir bütün halinde ele alan bilimsel araştırmaları güçlendirmektedir. Anılan amaçlar dahilinde bugüne kadar çeşitli basılı eserler yayımlamış, opera günleri, şairler, ressam, heykeltıraşlar ve fotoğrafçılar buluşmaları, uluslararası festivaller, anma ve kutlama günleri, sergiler düzenlemiş; konferans, sempozyum ve paneller gerçekleştirmiştir (Kaseinov, 2019, s.41).

Belirli amaçlar temelinde örgütün düzenlediği bu kültür ve sanat faaliyetleri, küresel bazda barışı ve uluslararası olarak kültür etkileşim sürecinin üzerinde son derece önemli bir desteğe sahiptir. Ayrıca Türk dili konuşulan bölgelerde ve bu çalışma alanlarında yaşayanların ortak geçmiş, tarih, dil, edebiyat, kültür ve sanatlarını bütün olarak inceleyen ve üzerinde bilimsel araştırmalar yapılmasını sağlayan teşkilat, bilimsel olarak bilinmeyen hususlar ile ilgili büyük destekler vermektedir.

Türkiye'nin kültür politikalarını yürütmek üzere 1991 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) adlı iki kurum oluşturuldu. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın hedefleri arasında, çeşitli projelerle Türkçe konuşulan ülkelerde sosyal, ticari, teknik, ekonomik, eğitim ve kültür alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi yer alırken, TÜRKSÖY, Türk devletleri ve toplumlarının dil ve kültür birliğini

güçlendirmeyi hedefliyor. 1992'den bu yana Türk Dünyası düşüncesinin gelişmesi yönünde somut ilerlemeler kaydedildi. ‘‘Ortak Alfabe’’ ve ‘‘Türk Lehçeleri Sözlüğü’’ girişimleri, ‘‘Ortak Tarih ve Edebiyat Programı’’ araştırmaları, inanç konularında ‘‘Avrasya İslam Şûrası’’nın oluşturulması bunun önemli örnekleri arasında yer alıyor. Türkiye kültürel bağlarını hem resmi hem de özel kuruluşlar aracılığıyla sürdürmektedir.

Günümüzde tüm dünyada ortak bir şekilde Türk kültürü ile ilgili düzenlenen etkinliklerin çoğunluğunda Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde olan TÜRKSOY’un katkıları bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. TÜRKSOY’un faaliyetleri, üye ülkelerle sınırlı olmayıp Balkanlar dahil olmak üzere geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk Kültür ve Miras Vakfı, Türk Akademisi, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar (YTB), TÜRKSOY’un koordinasyon içerisinde çalıştığı kardeş kurumlardır. Aynı zamanda TÜRKSOY aynı amacı ve aynı ilkeleri paylaştığı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Avrupa Konseyi, İslam Dünyası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ISESCO), İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) gibi uluslararası kuruluşlarla da işbirliklerine gitmektedir (Aliyi, 2020, s.13).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk Dil Kurumu (TDK), Türk Tarih Kurumu (TTK), Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ile Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)’nin yanı sıra Kafkas kökenli Türklerin kurdukları sivil toplum kuruluşları da Türkiye’deki geleneklerini korumaya ve geliştirmeye çalışıyor. Türkiye’nin bu bölgeyle ilişkileri siyasi, ideolojik veya dini faktörlerin hakim olduğu bölgelere odaklanan Türk Kültürüne Hizmet Vakfı (TKHV) ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) da Türk halkının yakından tanıdığı isimlerdir.

3.1. Türk Devletleri Teşkilatı’nın Eğitim Alanındaki Faaliyetleri

Uluslararası eğitim ve öğretimin amacı, öncelikle yüksek öğrenimde kültürlerarası katılımın artırılması yoluyla, kültürler arası iletişimi geliştirmek, karşılıklı anlayışı teşvik etmek ve uluslar arasında hoşgörüyü teşvik etmektir. Farklı kültürler arasında daha fazla etkileşimi kolaylaştırmak, günümüz gençliğini küreselleşmiş bir toplum ve ekonomide başarılı olmak için gerekli becerilerle donatmak için temel bir ön koşuldur.

Diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ve başarılı işbirliklerinin gerçekleştirilmesi, eğitim ve öğretim alanında uluslararası interaktif girişimlerin uygulanmasına bağlıdır. Eğitim diplomasisi olarak da kabul edilen bu süreçte ülkeler diğer ülkelerin vatandaşları ile eğitim faaliyetleri yoluyla iletişim kurmaktadır (Parlayan Yıldız TDT, 2023).

Türkiye'nin eğitim diplomasisine yaklaşımı, diğer stratejilerin yanı sıra eğitim kurum ve kuruluşlarının kurulması, işbirlikçi programların geliştirilmesi, öğrenci ve öğretim üyesi değişiminin kolaylaştırılması, dil okulları ve kurslarının teşvik edilmesi, burs verilmesi ve vakıfların desteklenmesi gibi bir dizi girişimi kapsamaktadır. Üye ülkelerdeki üniversitelerin küresel konumu ve tarihsel akademik işbirlikleri incelendiğinde, Türk Devletleri Teşkilatı'nın yeniden canlanan İpek Yolu boyunca etkili bir bilim diplomasisi yürüttüğü açıkça görülüyor.

Türk Devletleri Teşkilatı özellikle gençlik hareketliliği, değişim programları ve yaz kamplarına odaklanarak eğitim alanında işbirlikçi girişimlerin geliştirilmesini önermektedir. Kuruluş, birlik ve beraberliğe değer veren bir nesil yetiştirmek amacıyla bu çerçevede kapsamlı programlar tasarlamaya çalışmaktadır. Eğitim ve gençliğin önemine vurgu yapan Türk Devletleri Teşkilatı, örgütün gelecekteki gidişatına, gelişimine ve önceliklerine yön vermeyi önceliklendiriyor. Sonuç olarak, tartışmalar Türk Devletleri Teşkilatı ile Türkiye'ye bağlı kurum ve kuruluşların eğitim alanında işbirliği çalışmaları etrafında yoğunlaşıyor.

Farklı toplumların eğitim sistemleri birbirlerinden farklıdır ve bu sistemler kültür, toplum, ekonomi, coğrafya gibi çeşitli faktörler tarafından şekillenmektedir. Her sistem değerleri yansıtır ve o topluluğun beklenen rollerini yerine getirir. Eğitim, bireylere gerekli davranışları kazandırmayı amaçlayan dinamik ve açık bir sistemdir. Bu hedeflere ulaşmak için açık bir sistem oluşturulmalıdır. Dolayısıyla eğitim, daha geniş sosyal sistem içinde bir alt sistem olarak işlev görür. Eğitim sisteminin hedefleri, sosyal sistemin ekonomik, politik ve doğal yapısının yanı sıra bireylerin biyolojik, sosyal, kültürel ve psikolojik özellikleri ve belirli çalışma alanı da dahil olmak üzere birçok zorunlu değişken tarafından belirlenir (Gürsel, 2011, s.7-52).

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri, eğitim politikası söylemlerinde kayda değer bir yakınlaşma yaşadı. Bu değişim, sosyalist eğitim yaklaşımlarından, daha Batı

odaklı bir çerçeveye doğru bir kopuşun sinyalini verdi. Uzun süre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ideolojik eğitim sistemi altında eğitim gören Türk nüfusu bile bu geçişten etkilenmiştir. Sovyet eğitiminin ardındaki amaç, Türk halkına, Türk devletlerinin Rusya'ya katılmasının işgal veya emperyalist saldırı yoluyla değil, gönüllü olarak gerçekleştiğini göstermektir. Eğitim, Rus olmayan etnik gruplar arasındaki güç dinamiklerinin meşrulaştırılmasında çok önemli bir rol oynadı. Sovyet eğitim sistemi, dini, yerel dilleri ve ulusal kültürleri aktif bir şekilde bastırarak hedeflerine çeşitli yollarla ulaşmayı amaçladı (Karabulut, 2009, s.81-82).

Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından oluşturdukları eğitim sistemleri aracılığıyla genç cumhuriyetlerini kendi devlet anlayışlarına göre şekillendirmeye çalışmışlardır (Çalışkan, 2018, s.1-2). Örneğin, Türkiye'nin desteği ve önerisiyle üç Türk Cumhuriyeti Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan alfabelerini değiştirme yolculuğuna çıktı. Şubat 1992'de Azerbaycan başarılı bir şekilde Latin alfabesine geçiş yapmış, onu 2000 yılına kadar kademeli olarak Latin alfabesine geçmeye karar veren Türkmenistan izlemiştir. Özbekistan ise Eylül 1993'te Latin alfabesine geçme kararı almıştır. Bu üç cumhuriyet artık geçiş sürecini tamamlamıştır. Otuz Dört Harfli Çerçeve Türk Alfabesi'nden farklılık gösteren birkaç harf dışında, Latin kökenli alfabeyi her yönüyle tam anlamıyla benimsemişlerdir. Benzer şekilde Kazakistan da Otuz Dört Harfli Çerçeve Türk Alfabesi'nden farklılık gösteren birkaç harf dışında Latin kökenli alfabeye geçişi tamamlamıştır. 12 Nisan 2017 tarihinde Kazakistan, 2017 yılı sonuna kadar Kazak Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçeceğini resmi olarak duyurmuştur. Ayrıca Kazakistan, tüm kitap, dergi ve resmi belgelerin Kazakistan'da yayımlanmasını hedeflemiştir. Ülke 2025 yılına kadar Latin alfabesine geçecek. Öte yandan Kırgızistan Kiril alfabesini kullanmaya devam ediyor (Özkan, 2007, s.93-94).

Türkiye'de güvenlik, adalet ve sağlık gibi devletin temel sorumluluklarından biri de eğitimidir. Aynı zamanda eğitim istisnalar dışında devletin gözetim ve denetimi altında yürütülmektedir ve bir bölümü zorunludur. Türkiye'de zorunlu ilköğretimin yaş aralığı 6 ile 13 yaş arasındadır. İlköğretim sistemi, her Türk çocuğunun, toplumun sorumlu bir üyesi olması, ulusal etik ilkelere bağlı kalması ve gelecekteki çabalara ve kendi temellerine dayalı ileri eğitime hazırlanması için gerekli olan temel bilgi, yetenek, tutum ve rutinleri kazanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Devlet okulları ilköğretimi

tüm vatandaşlara ücretsiz olarak sunmaktadır (Türk, 2015, s.14). Türkiye’deki özel üniversiteler ve devlet üniversiteleri hükümet tarafından şekillendirilmektedir. Örneğin Yükseköğretim Kurulu (YÖK), üniversitelerin açması gereken derslerin belirlenmesinden sorumludur. Ayrıca fakültelerin karar alma süreçlerine belirli oranında müdahale hakkı tanınmıştır.

Orta Asya’daki Sovyet blokunun ekonomik açıdan çöküşü, bölgenin eğitim sistemlerinde önemli dönüşümleri zorunlu kıldı. Sonuç olarak iki temel gereksinim ortaya çıktı. Öncelikle eğitim politikalarını denetleyecek ve yüksek standartları sağlayacak işlevsel Milli Eğitim Bakanlıklarının kurulması gerekiyordu. İkinci olarak, eğitim programlarının, problem çözme, kavramların uygulanması, sentezi ve bilgi teknolojisinde yeterliliği gibi genel becerilerinin geliştirilmesine odaklanarak küresel ekonominin taleplerini karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Mesleki eğitimin amacı, dar meslekler için özel beceriler kazandırmaktan, öğrencileri çeşitli mesleki uzmanlıklara uygulanabilecek daha geniş becerilerle donatmaya doğru kaymıştır. Öğrencileri etkili bir şekilde yönlendirmek için, kariyer danışmanlığı hizmetleri, eğitim fırsatları ve istihdam beklentileri hakkında güncel bilgilerin sağlanması açısından çok önemliydi. Ayrıca, yükseköğretim kurumlarının daha fazla esneklik benimsemesi ve performansı artırmak için hem öğrenciler hem de öğretim üyeleri için daha güçlü teşvikler sunması gerekiyordu (Mertaugh, 2004, s.153-180).

Orta Asya’daki eğitim ortamı, geçiş süreci söz konusu olduğunda bizlere çok çeşitli bir tablo sunmaktadır. Bölge genelinde çoğu hükümet, Batılı eğitim ilkelerinin benimsenmesini ifade eden bir dizi politika değişikliği olan Post-Sosyalist Eğitim Reform Paketi’nin unsurlarını benimsedi. Bu reformlar arasında öğrenci merkezli öğrenmenin uygulanması, müfredatın standartlaştırılması, eğitimin finansmanı, yönetiminin merkezileştirilmesi, yüksek öğretimde özelleştirilmeye gidilmesi, öğrenci değerlendirme çalışmalarının standartlaştırılması ve ders kitapları yayıncılığının serbestleştirilmesi yer alıyor. Bu ülkelerdeki eğitim sistemleri arasında ortak özellikler olsa da önemli farklılıkların da bulunduğunu belirtmek önemlidir.

Şu anda Kazakistan, eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması, öğrencilerin yetiştirilmesi ve eğitime genel yaklaşımlar da dahil olmak üzere çeşitli yönleri kapsayan önemli sosyo-ekonomik dönüşümler yaşamaktadır. Eğitimin reformu, eğitim sisteminin gelişen sosyo-ekonomik ortama uyum sağlamasını sağlamayı amaçlayan

uzun vadeli ‘‘Kazakistan-2030’’ ve ‘‘Kazakistan-2050’’ stratejileriyle uyumludur. Kazakistan Cumhurbaşkanı, ülkeyi dünya çapında en rekabetçi 50 ülke arasında konumlandırmayı öncelik haline getirdi ve eğitim sisteminin geliştirilmesi bu hedefe ulaşmada hayati önem taşıyor (Gül, 2019, s.67-80).

Özbekistan’ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nden ayrılmasının ardından diğer tüm resmi kurumlarla birlikte eğitim kurumlarında da ulusallaştırma ve küresel gelişmelerle bütünleşmeyi amaçlayan reformlar yapıldı. Bu reformlar eğitim ortamında bazı değişikliklere yol açarken, Sovyet eğitim modeli diğer eski Sovyet cumhuriyetlerindeki durumu yansıtacak şekilde varlığını sürdürdü.

Kırgızistan’da yeni eğitim yasasının hayata geçirilmesi için yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapılmış ve 14 maddelik temel yönetmeliğin temeli oluşturulmuştur. Bu yönetmelik, Genel Eğitim Kurumları, Akşam Okulları, Eğitim Enstitüleri, Okul Öncesi Eğitim Kurumları, Ulusal Bilgisayar Lisesi ve Kırgız Cumhuriyeti Çocukları için Okul Dışı Ek Eğitim Kurumları ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Özel eğitime muhtaç çocukların eğitimine ilişkin yasal düzenlemeler de yapılmış, kurumun genel yapısı, faaliyetleri, katılımcıları, işlevleri, eğitim süreci ve diğer ilgili konular belirlenmiştir (Polat, 2011, s.1-18).

Üniversiteler çeşitli önemli işlevleri yerine getirerek toplumda hayati bir rol oynamaktadır. Bunlar arasında yetişmiş insan gücü talebinin karşılanması, toplumsal sorunlara çözüm bulmak için bilimsel araştırmalar yapılması, kültürel bilginin korunarak gelecek nesillere aktarılması yer alıyor. Bilim diplomasisi ise küresel zorlukların üstesinden gelmek ve karşılıklı yarar sağlayan ortaklıklar kurmak için ülkeler arasındaki işbirliğini içerir. Bu, bilimsel işbirliği anlaşmaları, üniversiteler ve araştırma enstitüleri ile ortaklıklar, eğitim bursları, yaz kampları, sergiler ve festivaller yoluyla sağlanabilir. Türk Devletleri Teşkilatı, üye üniversitelerinin uluslararası itibarını, akademik işbirliklerinin geçmişini ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin çeşitliliğini göz önünde bulundurarak, yeniden canlanan İpek Yolu boyunca bilim diplomasisinden etkin bir şekilde yararlanmaktadır (Purtaş, 2022, s.45).

3.1.1. Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği (TÜRKÜNİB)

Ülkelerin ihtiyacı olan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve ülkelerin gelişmişlik düzeyinin artırılmasında eğitim kurumlarının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde

önemli rolleri vardır. Akademik zeminde kurulan devletler arası ilişkiler zamanla kültürel, siyasi, sosyal ve ekonomik olarak bütün alanları kapsamına alabilecek niteliktedir. Dolayısıyla uluslararası birliklerin oluşturulması sürecinde önem verilmesi gerekli olan hususların başında özellikle ortak bir yükseköğretim ve eğitim zemini sağlamak gelmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasında yükseköğretim alanında işbirliğini sağlamak amacıyla 2013 yılında kurulan TÜRKÜNİB tarafından yükseköğretim kurumlarının arasında hem öğrenci hem de öğretim üyesi değişimi için Orhun Değişim Programı başlatılmış ve genel esasları belirlenmiştir. Ortak tarihe ve kültüre dayanan göçebe oyunları düzenlenmekte, gençlerin katılımı teşvik edilmektedir. Her yıl, Türk Dünyası'nın geleneksel sporlarının tanıtıldığı Türk Dünyası Ata Sporları Şenliği yapılmaktadır (Zorlu, 2019, s. 87).

3.1.2. Uluslararası Anlaşma ile Kurulan Ortak Devlet Üniversiteleri

Türk Cumhuriyetleri arasında nitelikli eğitim çalışmaları yürütmek ve öncelikle Türk toplumu başta olmak üzere küresel bilime değerli katkılar sağlayan, yeni bir medeniyet hayali kuran Türk gençlerinin, ortak anlayışı paylaşan, kendine yetebilen, bilinçli ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetiştirilmesi amacıyla, üye devletler arasında anlaşmalarla, özerk statü sahibi, ortak devlet üniversiteleri kurulmuştur.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi: Türkiye ve Kazakistan arasında uluslararası, özerk statü sahibi, ortak bir devlet üniversitesidir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmadan hemen önce “Türkistan Devlet Üniversitesi” adı altında temelleri atılmış bu kurumun temel görevi “Türkistan şehrinin kalkınmasını sağlamak” olarak belirlenmiştir. Kısa sürede ülkeler arasında ortak ve uluslararası bir öğrenim kurumu haline gelmesinin ardından, 1994-1995 eğitim-öğretim yılında öğrenci alımına başlanmış, bu çerçevede Türkiye, diğer Türk devletleri ve topluluklarından öğrenciler eğitim için Kazakistan’a gönderilmiştir.

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi: 1996 yılında özel statü sahibi olarak kurulmuş bir üniversitedir. Üniversite, taraf devletlerden atanmış sekiz kişiden oluşan bir heyet tarafından yönetilmektedir. Eğitim-öğretime 1997-1998 döneminde başlayan üniversite, farklı kaynaklardan öğrenci kabulleri yapmaktadır. Bu kaynakların birincisi Türkiye, Kırgızistan, Türk Cumhuriyetleri ile akraba topluluklar ve diğer ülkelerdir.

Özerk bir üniversite olarak iki ülkede yerleşik bulunan devlet üniversiteleri ile aynı statüdedir. Eğitim-öğretimin ücretsiz olmasının yanı sıra koşulları karşılamaları durumunda öğrencilere burs imkanları da sağlanmaktadır. Üniversite tarafından ders kitapları karşılanmakta olup kaliteli ve ucuz yemek hizmeti verilmektedir. Öğrenci evleri ve sağlık hizmetleri sunmakta olan üniversite Kırgızistan'ın Bışkek kentinde yerleşik bulunmaktadır.

3.1.3. Türkiye'nin Devletler Arası Eğitim İşbirliğini Gerçekleştirmeye Yönelik Kurumları

Türkiye'nin ülke dışında tanıtılması ve eğitim diplomasisi konularında yer alan önemli kurumlar olarak işbirliklerinin yaygınlaştırılması ve pekiştirilmesi hususlarında hizmetler vermektedirler.

Türk Akademisi: 2010 yılında kurulan Türk Akademisi, 2014 yılına gelindiğinde teşkilat olarak uluslararası bir statü kazanmıştır. Böylelikle Türk dili konuşan bazı devletler (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye) öncülüğünde kurulan bu uluslararası merkez, Uluslararası Türk Akademisi (ITA) adı altında çalışmalarına başlamıştır. Türk Akademisi, Türk devletlerinin insan medeniyetindeki rolünü ve etkisini anlamak için orijinal kaynakları analiz etmeye odaklanarak, çeşitli dönemlerde Türk Dünyası'nın tarihi, dili, edebiyatı ve kültürü üzerine araştırmalar yapmayı hedeflemiştir. Ayrıca akademi, Türk Dünyası ile ilgili bilimsel araştırmaları koordine eden ayrı bir merkez olmayı hedefliyor.

2014 yılından bu yana Türk kültürü, mirası, edebiyatı, tarihi, dili başta olmak üzere siyaset, ekonomi, enerji, finans gibi dallarda uluslararası seviyede akademik çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca konferans, toplantı, bilimsel seminer ve tanıtım sergileri düzenlemektedir. Türk Akademisi, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin 8. Sınıf öğrencilerine okutulmak amacıyla müfredata özel tasarlanmış Ortak Türk Tarihi Kitabı, Almanak ve Antoloji kitapları da dahil olmak üzere çok sayıda akademik kitap yayınlamıştır.

Türk Akademisi, Türk toplumlarının öncelikli bilimsel ve entelektüel merkezi olma hedefiyle çeşitli çalışmalara imza atmaktadır. Akademi, kitap ve dergi yayınlarının yanı sıra çok sayıda proje yapmaktadır. Akademi, uluslararası bir kuruluş olarak bilimsel faaliyetlerde üniversitelerle işbirlikleri yapmanın yanında, kültür merkezi, strateji

merkezi ve Türkoloji merkezi olarak da faaliyet göstermektedir. Ayrıca bünyesinde, 35 bini aşkın değerli kitabı barındıran etkileyici bir koleksiyona ev sahipliği yapmakla beraber Türk Kütüphanesi ve Türk Müzesi barındırmaktadır. 2023 yılında çatısı altında Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu kurulan Türk Akademisi, Türk Dünyası'nda kültürel bütünleşmeyi sağlayabilmek amacıyla Latin alfabesi temelinde standart bir ortak alfabe oluşturmayı temel görev edinmiştir.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA): 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Asya ile ilgili öncelikli odağı, yeni kurulan Türk devletlerinin küresel sahnede tanınmasını ve kabul edilmesini sağlamaktı. Ortak bir dilin, kolektif tarihin ve ortak kültürel mirasın varlığı, ikili ve bölgesel bağların güçlendirilmesine temel oluşturdu. Öncelikli olarak yardımlar yapılmış, yapılan yardımlar yerini yavaş yavaş sürdürülebilir girişimlere, kalkınma çalışmalarına ve ilerleme odaklı işbirlikçi çabalara dönüşmüştür. Bölgedeki faaliyetleri ve dış politika hedeflerini etkin bir şekilde yürütebilecek ve senkronize edebilecek bir organizasyon ihtiyacını karşılamak amacıyla 1992 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) kuruldu. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, uluslararası ilişkilerimizde planlı ve kontrollü bir yaklaşım benimsenmesi sayesinde, özellikle ortak değerlerin bulunduğu bölge ve ülkelerde Türk dış politikasının uygulanmasında hayati bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın faaliyet gösterdiği bölgelerde çok sayıda okul yenilenerek, anaokulundan üniversiteye kadar her seviyedeki öğrencinin kendi ülkelerinde kaliteli ve çağdaş eğitim olanaklarına erişimleri sağlandı. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, anaokulları, ilkokullar, ortaokullar, liseler ve üniversiteler başta olmak üzere çeşitli eğitim kurumlarına tadilatlar yapmanın yanında gerekli ekipman temini yoluyla desteğini genişletti. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın faaliyet gösterdiği bölgelerdeki okullara her yıl teknik kaynak aktararak bilgisayar ve biyoloji laboratuvarlarının, kütüphanelerin ve son teknolojiye sahip dersliklerin kurulması sağlanıyor. Bugüne kadar eğitim alanında, mesleki eğitimler dahil yaklaşık 5 bin proje hayata geçirilmiştir. Öğrencilerin yenilikçi ve eşitlikçi eğitim fırsatlarına daha fazla erişmesini sağlamak amacıyla okul, yurt ve yetimhane projelerini hayata geçirerek eğitim altyapılarını geliştirmeye yönelik dünya çapında çabalar sürüyor.

Ülkemiz, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı aracılığıyla, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın ofis kurduğu ülkeler de dahil olmak üzere, 5 kıtada 150'ye yakın ülkede kalkınma odaklı işbirlikleri yürütmektedir. Türkiye, Pasifik'ten Orta Asya'ya, Orta Doğu ve Afrika'dan Balkanlar'a, Kafkaslardan Latin Amerika'ya kadar birçok ülkeyle bilgi ve uzmanlığını paylaşıyor.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB): 2010 yılında kurulan bu kuruluş, yurt dışında yaşamını sürdüren Türk vatandaşları, soydaşlar, akraba topluluklar ile Türkiye'de yükseköğretimde eğitimine devam etmekte olan uluslararası öğrenciler ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Çalışmaların ana odak noktalarından birisi de uluslararası öğrencilerdir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde yürüttüğü Türkiye Bursları Programı, 2012 yılından bu yana yüksek öğrenim için Türkiye'ye gelmiş olan uluslararası öğrencilere geniş ve çeşitli burslar sağlıyor. Halen Türkiye Bursları desteğiyle Türk üniversitelerinde eğitim gören 15 bin uluslararası öğrenci bulunuyor.

Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen bir burs programı olan Türkiye Bursları, uluslararası öğrencilere yüksek öğrenim fırsatları sağlamaya adanmıştır. Programın temel amacı, dünyanın her yerindeki başarılı öğrencilerin küresel ölçekte kaliteli eğitim için fırsat eşitliğine sahip olmalarını sağlamaktır. Ayrıca Türkiye Bursları, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki işbirliğini teşvik ederek akademi, sanat, ekonomi, edebiyat, teknoloji ve mimarlık gibi çeşitli alanlardaki gelişime katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Örgütün temel amacı, uluslararası öğrencilerin Türkiye'deki eğitimlerinin ardından kendi uluslarının ilerlemesinde rol oynamalarını sağlayacak yetenekli bireylerin gelişimini kolaylaştırmaktır. Türkiye Bursları Programı aracılığıyla "birlikte büyüme" prensibi doğrultusunda amaca yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu öğrenciler Türkiye'deki eğitimlerini tamamladıktan sonra dünya çapında 150 bin üyeye sahip "Türkiye Mezunları" topluluğunun bir parçası oluyorlar. Türkiye Mezunları olarak, çeşitli sektörlerde kendi ülkeleri ile Türkiye arasındaki bağların güçlendirilmesine aktif olarak katkıda bulunurken, aynı zamanda toplumlar arası işbirliğini ve karşılıklı anlayışı teşvik ediyorlar.

Yunus Emre Enstitüsü (YEE): Kurulduğu 2009 yılından günümüze kadar yurtdışındaki merkezlerinde yabancılara Türkçe öğretmeye odaklıdır. Misyonları dil eğitiminin ötesine uzanan bu örgüt, Türkiye'nin zengin mirasını sergilemek ve bilimsel araştırmalara destek sağlamak amacıyla aktif olarak kültürel ve sanatsal çalışmalar yürütmektedir. Dünya çapında 85 kültür merkezi ağıyla sadece Türkçe dil kursları vermekle kalmıyor, aynı zamanda çeşitli ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla da işbirliği yaparak Türkoloji bölümlerini ve Türkçe öğretimini tanıtıyor. Bu kültür merkezleri, Türk kültür ve sanatını öne çıkaran çok sayıda etkinliğin düzenlenmesinde, Türkiye'nin hem ulusal hem de uluslararası platformlarda temsil edilmesinde hayati bir rol oynuyor.

Örgüt aynı zamanda öğretmen eğitimi girişimleri kapsamında sertifika programları sunmaktadır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin uzmanlık gerektirdiği göz önüne alındığında, bu alanda çalışan öğretim üyelerinin yabancı dil öğretimine yönelik çağdaş yaklaşım, yöntem ve tekniklerle donatılması öncelikli amaçtır. Çeşitli üniversitelerle yapılan işbirlikleri kapsamında, eğitmen adaylarına dil öğretimi derslerine katılım yoluyla uygulamalı eğitim verilmektedir. Alan uzmanları ve akademisyenler tarafından yürütülen seminer dersleri ile öğretim elemanı adaylarının teorik bilgilerinin artırılması amaçlanmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü, sertifika programlarının yanı sıra bu alanda aktif olarak görev yapan öğretmenlere yönelik yurt içi ve yurt dışında hizmet içi eğitim programları da düzenlemektedir.

Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Eğitim Müdürlüğü, çeşitli konferans, sempozyum ve çalıştayların düzenlenmesi sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu etkinlikler, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin geliştirilmesi ve bu alandaki bilgilerin, kullanıcıların yararına düzenlenmesi amacına hizmet etmektedir. Enstitü, Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretimi alanına yeni fikir ve yaklaşımlar kazandırmak amacıyla üniversitelerle işbirliği yapmakta, dil ve kültür ilişkisi, dil öğretimi ve Türkçenin tanıtılması konularına odaklanan akademik toplantıları desteklemekte ve bu toplantılara ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında Enstitü, dünya çapındaki Türk kültür merkezlerinde düzenli olarak toplantılar, paneller, sempozyumlar, konferanslar, imza günleri, aydın buluşmaları ve imza günleri düzenlemektedir.

70 ülkeye yayılan 500'ü aşkın kurum ve kuruluşun aktif işbirliğiyle, Türkiye'deki kurum ve kuruluşların yalnızca kültür alanında değil, çeşitli alanlarda da uluslararası alanda genişlemesi için bir kapı olma yolunda istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir.

Türkiye Maarif Vakfı: Uluslararası eğitimde Türkiye'nin dünyaya açılan penceresi olan örgüt, 2016 yılında kurulmakla beraber Türkiye Cumhuriyeti adına yurt dışında eğitim faaliyetleri yürütme yetkisi sahibi bir kuruluştur. Kamu yararı gözeterek çalışan ve kâr amacı olmayan Türkiye Maarif Vakfı, okul öncesinden yükseköğretime, tüm ülkelerde her türlü etkin çabayı ve çalışmayı gerçekleştirmektedir. Çeşitli eğitim kurumlarının kurulmasına, yaygın eğitim kursları, etüt merkezleri, kültür merkezleri, kütüphaneler, laboratuvarlar, sanat ve spor tesisleri gibi ek tesislerin oluşturulması eşlik etmektedir.

Eğitim maksatlı yayın organları kuran örgüt, eğitici programlar ve içerikleri geliştirmekte ve bunları yayımlamaktadır. Eğitim yöntemleri, içerik ve müfredat odaklı sempozyumlar, konferanslar ve çalıştaylar düzenlemektedir. Eğitim alanındaki diğer kurum ve kuruluşlarla işbirlikleri de çalışmalarının önemli bir yönüdür. Hizmet verdiği 67 ülkenin 57'sinde eğitim-öğretim faaliyeti gösteren bu kuruluş, 446 eğitim kurumunu kapsayan eğitim hizmetleri sunmaktadır. Ayrıca çeşitli ülkelerde eğitici desteği sağlayıp, kültürel etkinlikler düzenleyerek erişim alanını genişletmektedir.

3.2. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Dil ve Edebiyat Alanındaki Faaliyetleri

İletişimin temel unsuru olarak dil kabul edilir. Dil, herhangi bir kültürün sahibi konumundaki değerler ile bilgi birikimlerinin aktarılmasına hatta bu birikimlerin öğrenilmesine kadar aracı bir konumdadır. Kültürün, eğitimin ve düşüncenin ortak aracının dil olduğunu söyleyebiliriz. Düşünce bilgiye dönüşürken dile aktarılması gerekir. Bilgi ise dil aracılığı ile öğretilir (Yazoğlu, 2005, s.126-127).

İnsanlar en başta var olduğu toplumun dili ile tanışır. İlk başta toplumun dilini öğrenir. Tüm toplumların duyma, düşünme ve davranışlarının özellikleri vardır. Dil, herhangi bir toplumda var olan duygu, biliş ve davranışın benzersiz niteliklerini ifade etmenin aracı olarak hizmet eder. Yalnızca kültürel aktarım için bir kanal görevi görmekle kalmaz. Aynı zamanda kendini ifade etmek için de güçlü bir araç olarak hizmet eder (Karacan, 2003, s.6). Kültüre, bir milletin bilim alanındaki verilerinden felsefe ve ekonomiye kadar uzanan daha bir çok verilerini katabiliriz. Yazıya geçen her eser kültüre dahildir. Ne var ki, çok etkili ve sürekli bir kültür aracı olması bakımından edebiyatın öteki kültür eserleri arasında ayrıcalıklı bir yeri vardır. Duygu ve düşüncüyü geliştiren ve şekillendiren elbette ki dildir. Ancak, dili geliştiren, yaygınlaştıran, zenginleştiren ve bir

sanat eserine dönüştürerek daha etkili kılan vasıta da şüphesiz edebiyattır (Korkmaz, 2010, s.15). Kısacası edebiyat, toplumun yaşama şeklini yansıtır.

Türk lehçeleri arasındaki yakın benzerliğe rağmen alfabe meselesi hala büyük bir engel olmaya devam ediyor. Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan Latin alfabesine geçmişken, Kırgızistan ve Kazakistan Kiril alfabesini kullanmaya devam ediyor. Birleşik bir alfabenin hızlı bir şekilde benimsenmesi, bölgedeki Türkçe konuşan çeşitli nüfus arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Tarih boyunca kullandığımız dilimiz zaman zaman başka dillerin etkisi altına girmiştir. Selçuklu döneminde Arap ve Fars kültürü altında değişime uğrasa da bu dil bu coğrafyada yüzyıllardır kullanılmaktadır. Uzun bir zamandır kullandığımız kelimeler günümüzde yabancı olduğu gerekçesiyle atılıp yerine ya yabancı kaynaklı kelimeler ya da ehliyetsiz kişilerin uydurduğu uydurukça kelimeler konmaktadır. Bizler kısa bir gelecekte Anadolu dışında yaşayan insanlarımızla anlaşmakta daha da zorlanacağız. Bu sebeple dilimize sonradan giren yabancı kelimelerin etkisinden kurtarmak için daha özgün politikalar geliştirmeliyiz (Salman, 2017, s.83).

Kasım 1991’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağıldığı dönemde Türk Dünyası’nda dil ve alfabenin gelişmesinde önemli bir dönüm noktası yaşandı. Yıllar süren kopukluk ve sınırlı iletişimin ardından, Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu ile dil sorununun ele alınması amaçlandı. Bu sempozyumda 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı sırasında alınan ancak etkin bir şekilde uygulanmayan kararların yeniden canlandırılması amaçlandı. Bunun sonucunda 34 harfli Türk Ortak Alfabeti’nin kullanımına geçilmiştir (Akalin, 2020, s. 34).

Günümüzün kudretli bir ittifakı olan Avrupa Birliği (AB), üye ülkeleri arasındaki dil çeşitliliği sorununu başarıyla ele almıştır. Farklı diller konuşmalarına rağmen ortak bir dil üzerinde anlaşmışlardır. Öte yandan Türk Devletleri Teşkilatı’na üye ülkeler böyle bir zorlukla karşı karşıya değildir. Ortak bir dili paylaşırlar ve lehçelerdeki herhangi bir değişiklik, ortak bir dil ve alfabe aracılığıyla çözümlenebilir. Bu konuda kapsamlı araştırmalar yapan Prof. Dr. Nurullah Çetin, Türk lehçelerinin her birisi için temsilci bir bilim adamının olması suretiyle Ortak Türkçe Kurulu’nun kurulmasını önerdi. Bu kurul, edebiyat alanı başta olmak üzere, Türk lehçesinin konuşulduğu her bölgenin temsilcilerinden oluşacak. Bu komitenin amacı bilimsel, sanatsal ve mesleki

kavramların yabancı karşılıkları yerine ortak Türkçe terimler ve isimler oluşturmak olacaktır. Bunu yaparak, ortak bir kelime dağarcığı, Türkçe konuşanlar arasındaki anlayışı ve iletişimi artıracaktır (Çetin, 2019, s. 75).

Müşterek kelime dağarcığımızı ve sözlüğümüzü ne kadar genişletirsek, Türk milletleri arasında iletişim kurmamız da o kadar kolay olacaktır. Nihayetinde Türk Dünyası'nda dil uyumunu sağlamanın anahtarı, önümüze çıkan dil engellerini ortadan kaldıracak standart bir alfabenin ve evrensel bir iletişim dilinin hayata geçirilmesinde yatmaktadır.

Müfredatların uyumlaştırılması ve diplomaların karşılıklı tanınması yoluyla ulaşılan temel amaç, üye ülkeler arasında yükseköğretimde işbirliği ve birliğin teşvik edilmesidir. Eğitim sistemlerinin uluslararası standartlarını desteklemek için yenilikçi öğrenme yöntemlerinden, eleştirel düşünmeden ve teknolojinin pratik uygulamasından yararlanılır. Ayrıca Türk tarihi, kültürü, dili, edebiyatı ve coğrafyasının bilimsel ve analitik araştırmalar yoluyla derinlemesine incelenmesine odaklanılmaktadır. Öğrenci, araştırmacı ve akademik hareketliliğin artırılması ortak politikalar ve araçlarla kolaylaştırılmaktadır. Üye ülkeler arasında teknoloji transferi desteklenirken, fikri mülkiyetin korunmasına da vurgu yapılıyor. Kapsamlı bir Türk Dünyası Ansiklopedisi'nin oluşturulması ve düşünce kuruluşları arasında işbirliği yapılması da önemli hususlardandır. Birliğin hızlandırılması gibi somut ve ulaşılabilir konuların ele alınmasıyla uyumun teşvik edilmesi hedefine ulaşılır.

Özbekistan'la ilişkilerde son yıllarda dikkat çekici ve hızlı bir ilerleme kaydedildi. Şu anda 2.500'ün üzerinde Özbek öğrenci Türkiye'de eğitimine devam ediyor. Türk dizilerinin popüleritesinin yanı sıra Türkiye'deki turizm, eğitim ve istihdam fırsatları nedeniyle, Türkiye Türkçesinin cazibesi özellikle Kazakistan ve Özbekistan'daki gençler arasında güçlüdür. Ancak tüm cumhuriyetler arasında ortak bir alfabenin bulunmaması, Türkiye Türkçesi ile yakından ilişkili diğer Türk lehçeleri arasındaki uçurumun kapatılmasında önemli bir engel olmaya devam etmektedir.

Dil, iletişimin temel aracı olduğu için eğitimin de temelidir. Türk ülkeleri arasında daha iyi iletişimin sağlanması şarttır. Türk lehçeleri pek çok benzerliğe sahip olsa da alfabe meselesi önemli bir zorluk teşkil ediyor. Birleşik bir alfabenin hızlı bir şekilde benimsenmesi, bölgedeki Türkçe konuşan çeşitli nüfuslar arasında anlayışın

kolaylaştırılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Eğitim ve Türk dizileri zaten ortak dil konusunda değerli katkılar sağlıyor. Farklı lehçelere sahip milletlerin tecrübelerinden yararlanılarak ortak bir alfabenin hayata geçirilmesi, Türk lehçelerini konuşan toplumların 20-30 yıl içinde birbirlerini anlamalarını sağlayacaktır.

Sezai Karakoç'a göre kültür ve medeniyetin korunması, yalnızca müzelerle sınırlı, yalnızca geçmişin eserlerinin korunmasına odaklanan statik bir çalışma değildir. Bunun yerine, kültürel mirasımızın canlılığını zaman içinde aktif olarak geliştirmek ve sürdürmek zorunludur. Karakoç, milletimizi dış tehditlere karşı savunmakla, medeniyetimizi parçalamaya çalışan güçlerle mücadele etmenin aslında aynı şey olduğunu ileri sürmektedir (Karakoç, 2012, s.31). Edebiyat sanatının mimarları, bugün çoklu medya sayesinde, hiçbir dönem olmadığı kadar imge, hayal ve kurgu dünyalarını geliştirme olanağına ve araçlarına sahiptir (Özdemir, 2015, s.399).

Bahsettiğimiz tüm bu amaçlara ulaşmak için son dönemde Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde farklı çalışmalar da mevcuttur. Dil birliğinin sağlanması amacıyla Dil Bayramı'nın yıl dönümünde yeni kararlar alındı ve "Ortak Alfabe Komisyonu" kuruldu. Komisyon dil ile ilgili kurumlar tarafından önerilecek olan ikişer üyeden oluşacak. Komisyonun ana görevi ortak alfabe için yapılan çalışmaların incelenmesi ve bu konuda rapor hazırlanıp Aksakallar Konseyi'ne sunulmasıdır. Kurulan komisyon dışında bir başka gelişme de eşsiz bir manevi güç kaynağı olacağına inanılan 100 ciltlik Türk Edebiyatının İncileri serisinin hazırlanması ve Türk Devletleri Teşkilatı Kütüphanesinin açılmasıdır. Türk Devletleri Teşkilatı kütüphanesinde yerini alan bu kitap serisi hem atalarımızın zengin mirasını hem de modern Türk edebiyatının en kaliteli örneklerini barındırmaktadır.

3.3. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Sinema Alanındaki Faaliyetleri

Sözlü hafıza hem bireysel hem de toplumsal bilincin ortak yönlerinin temelini oluşturur. Elektronik medya aracılığıyla kültürel öğeler aktararak kültürün aktarımına katkıda bulunmaktadır. Sinema, sözlü kültürel eserlerin ve değerlerin aktarılmasında önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, önemli sayıda film sözlü kültür geleneklerinden ilham alıyor ve uzun süreler boyunca sözlü kültürel geleneklerin özünü koruyor (Özdemir, 2012, s.217). Koven, sözlü anlatılarla sinema arasındaki ilişkiyi

analiz ederken, popüler kültürün bir ürünü olan sinemanın sözlü hafızanın yeniden canlandırılması olarak görülebileceğini öne sürmüştür (Oğuz, 2016, s.118-138).

Türk Devletleri Teşkilatı, üyelerinin işbirliği mekanizmalarının temel bileşenleri olan ortak dil, kültür ve tarih yoluyla birleşmesine büyük önem vermektedir. İşbirliğini geliştirmek amacıyla edebiyat ve sanat alanında Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı desteğiyle Türk Dünyası Sinema Yöneticileri Birliği (TÜRKFİLM) kuruldu. Kültür ve eğitim programlarına yer verecek Ortak Eğitim Televizyon Kanalı ile Uluslararası Türk Dünyası Haber Kanalı'nın kurulması da öngörülmüyor.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın bünyesinde kültürel işbirliği açısından Türk dili konuşan ülkeler arasındaki koordineli uyumun, ortak bir çerçevenin ve etkin entegrasyonun önemine vurgu yapılıyor. Türkiye, TRT aracılığıyla birçok televizyon kanalında farklı dillerde çok sayıda program yayınlayarak ülkenin etkin bir şekilde tanıtımını yapmaktadır. Uluslararası bir kanal olan TRT Avaz, ağırlıklı olarak kültürel yayınlara odaklanarak Türkiye'nin kültürel diplomasisinde önemli bir rol oynuyor.

TRT Avaz, TRT'ye ait dizi içerikleriyle Türkiye'nin imajına olumlu katkı sağlayarak ve kültürel bağ kurarak Türkiye'nin yumuşak gücünü yayın yaptığı coğrafyaya yaymaya çalışmaktadır. 80'e yakın ülkeye ihraç edilen Türk dizileri, genel itibari ile tarihi olması, kültürel içerikli olması, Türkiye'nin sosyal yaşamı, tarihi ve kültürünü aktarması bakımından dizilerdeki kıyafet, takı, çekim alanları gibi detaylarla Türkiye'yi bir çekim merkezi haline getirip ülke imajına pozitif katkı sunmaktadır (Güner, 2022, s.101).

Türkiye, kültürel diplomasi çabalarında, televizyon dizileri dahil olmak üzere çeşitli bileşenleri kullanıyor. Türkiye'nin ulusal yayın ağı TRT, geniş bir iletişim yelpazesine sahiptir. Türkiye'nin uluslararası yayıncılık sektörü, onu küresel sahneye açılan bir kapı olarak konumlandırıyor. Amaç, uluslararası yayın platformlarını kullanarak Türkiye'nin anlatısını küresel ölçekte etkili bir şekilde aktarmaktır. Aktarım TRT, televizyon kanalları, radyo kanalları ve resmi kaynaklardan faydalanılarak kolaylaştırılmıştır. Web siteleri aracılığıyla, birçok dilde içerik yayınlayarak Türkiye'nin tanıtımına aktif olarak çalışmaktadır. Kültürel kanal çalışmanın bu boyutunda önemli bir faktördür. TRT Avaz, kültürel diplomasiye kapsamlı bir genel bakış sunma becerisiyle tanımlanıyor.

TRT Avaz, yalnızca bir yayıncı olmaktan çıkıp, kamu ve kültür diplomasisinin güçlü bir aracı haline gelmiş, Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri arasında dil ve düşünce birliğini teşvik ederek Türkiye'nin yumuşak gücüne katkıda bulunmuştur. TRT Avaz, Türk coğrafyasının ortak kültürüne vurgu yaparak, Türkiye ile Türki Cumhuriyetler arasında güçlü kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. TRT Avaz, hedef bölgeye özel olarak hazırladığı içerikleri 24 saat yayınlayarak tarih bilincinin ve ortak duyarlılığın gücünü etkin bir şekilde ortaya koyuyor. Ayrıca TRT Avaz, UNESCO, Türk Kültür ve Miras Vakfı, Türk Akademisi gibi saygın kuruluşlarla aktif olarak ortak projeler ve işbirlikleri yürüterek etki ve erişim alanını daha da güçlendirmektedir. TRT Avaz, çeşitli tema ve formatlarla etkisini genişletmeye ve bölgenin önde gelen kültürel diplomasi aracı konumunu sağlamlaştırmaya devam ediyor.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜYELERİ ARASINDAKİ İŞBİRLİKLERİ

Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasındaki ikili veya çok taraflı ilişkilerin stratejik yönü, yalnızca ikili ilişkileri geliştirmekle kalmıyor, aynı zamanda örgütün kendisini de güçlendirerek hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha etkili bir rol oynamasını sağlıyor. Türk halkları yüzyıllar boyunca dünya tarihine yön vermiş, coğrafyalarında zengin medeniyetler kurmuştur. Avrupa'dan Hindistan'a, Pasifik'ten Kuzey Afrika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada çok sayıda imparatorluk ve devlet kurup bunları başarıyla yönetmişlerdir. Bugün, yaklaşık üç yüz yıllık ayrılık ve sıkıntıların ardından, ortak köklerinin ve kimliklerinin bilincinde olan Türk Devletleri, yakın işbirliği, daha güçlü ve sağlam ilişkiler kurma, ortak geleceklerini birlikte tasarlama dönemine girmiştir. Her yıl 3 Ekim günü “Türk Devletleri İşbirliği Günü” olarak kutlanıyor.

Üye devletler ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın kendisi, geçmişin mirası veya günümüzün zorlukları olan bir dizi soruya yanıt arıyor. Özellikle önemli bir hedef olarak ulusal özellikleri korurken birleşik bir jeopolitik, jeoekonomik ve kültürel bölge oluşturmaktadır. Örgüt, üye devletlerin parlamentoları, hükümetleri, çeşitli bakanlıkları, ticaret ve sanayi odaları, akademi ve üniversiteleri arasında aktif koordinasyon ve işbirliğini desteklemektedir. Yakın geçmişte kurulmuş olan Türk Yatırım Fonu'nun ise mevcut forumlara ek olarak, bölgedeki ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve Türk birliğini oluşturmak için gelecekte yardım ve destek sağlaması amaçlanıyor.

Türk Devletleri Teşkilatı, teşkilatlanmasında kendine özgü bir yaklaşım benimsemiştir. Türk Devletleri Teşkilatına üye ve üye olma sürecinde olan devletlerin, Türk Devletleri Teşkilatı üyeliği adı altında ikili ilişkilerinde yeni bir perspektife büründüklerini memnuniyetle görüyoruz. Bu gelişme önemli bir değişime işaret ediyor. Üye ülkeler arasında ortak etnik köken, tarih ve medeniyetten beslenen işbirlikçi bir çaba sayesinde çok yönlü bir ortaklık kuruldu. Kuruluş, ülkeler arasındaki ilişkilerde “kardeşlik” duygusunun geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Devlet başkanları

arasındaki karşılıklı ziyaretlerin kayda değer artışında bu açıkça görülüyor. Ayrıca “Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde işbirliği” kavramı artık ikili ve çoklu ilişkilere ilişkin tartışmalarda istisnasız öne çıkan bir konu haline geldi. Dolayısıyla Türk Dünyası’nda alternatif arayışlarına son verilmesi gerekiyor. Artık birlikte hareket ettiğimizde kolektif gücümüzün arttığının farkına varma noktasına ulaşıyoruz.

Türkiye, Türk Devletleri Teşkilatı’nda önemli bir rol oynuyor ve katalizör görevi görüyor. Türkiye, imparatorluk mirası, köklü devlet geleneği, Doğu ve Batı ile geniş bağlantıları, NATO üyeliği, Rusya ile dengeli ilişkileri, savunma sanayiindeki önemli gelişmeleri, serbest piyasa ekonomisindeki uzmanlığı, imalat ve üretim potansiyeli ile Türk Dünyası’na kayda değer bir hizmet vermektedir. Türk Cumhuriyetlerine hem yol gösterici konumda bir güç hem de Batı’ya açılan kapı görevi görmektedir. Ayrıca Türkiye’nin imalat ve üretimdeki engin deneyimi, Türk Cumhuriyetlerinin zengin hammadde ve enerji kaynaklarıyla birleşerek, onu tamamlayıcı bir ekonomik güç merkezi olarak konumlandırıyor.

Türk Devletleri Teşkilatı’nın kuruluşuna kadar geçen süreçte Türkiye’nin oynadığı aktif rol, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki işbirliğinin yadsınamaz bir yönüdür. Ayrıca Türkiye’nin hem bölgesel ölçekte hem de küresel ölçekte artmakta olan nüfuzu, Orta Asya’daki Türk devletleri arasında işbirliği için alternatif bir ortam sunuyor. Türkiye’nin savunma sanayinde kaydettiği ilerlemeler, tüm Türk devletlerinin güvenliği açısından önemli bir güvence niteliği taşıyor. Özellikle Türk savunma sanayisinin geliştirdiği yüksek teknoloji ürünler, 44 gün süren İkinci Karabağ Savaşı esnasında kritik önem arz eden anlarda Azerbaycan ordusunun zafere ulaşmasında etkili oldu. Bu ileri teknolojilerin psikolojik etkisi Azerbaycan ordusunun ilerlemesini ve başarıya ulaşmasını sağladı.

Türkiye, dış ticaret ve yatırım açısından Orta Asya’daki Türk devletlerinin en büyük ortağı konumundadır. Ayrıca, Türkiye ile Azerbaycan arasında özellikle enerji yatırımları alanında sağlanan ekonomik işbirliği, iki ülke arasında stratejik ve derin bir iş ortaklığını da güçlendirmiştir. Türkiye ile Azerbaycan arasında kayda değer enerji projeleri başarıyla hayata geçirilmiştir. Bu anıtsal girişimler enerji ortamını önemli ölçüde yeniden şekillendirdi ve Avrupa Birliği’nin enerji tedariği için olumlu bir alternatif sundu. Azerbaycan’ın alternatif enerji kaynakları arayışına katılımının stratejik önemi, özellikle Rusya-Ukrayna savaşının ardından önemli ölçüde artmıştır.

Enerji projelerinin artan önemi Azerbaycan ile Türkiye arasındaki işbirliğini daha da güçlendirdi. Bu iki ülke arasında enerji sektöründeki başarılı ortaklık, enerji kaynaklarına sahip diğer komşu Türk devletlerinin de bu ittifaka katılması için teşvik olmuştur.

Kazakistan, Orta Asya'daki Türk devletleriyle başarılı bir şekilde olumlu ilişkiler geliştirmiş ve kendisini bölgedeki Türk Cumhuriyetleri arasında lider bir güç olarak konumlandırmıştır. Petrol rezervlerinin zenginliğinin yanı sıra diğer doğal kaynaklarıyla da gündemden düşmeyen Kazakistan, Orta Asya için kayda değer miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmekte, dolayısıyla genç nüfuslar için önemli istihdam fırsatları sağlamaktadır. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile olan sınır anlaşmazlıklarını barışçıl yollarla etkili bir şekilde çözerek bölgesel istikrara olan bağlılığını ortaya koymuştur. Bölgesel işbirliği ve entegrasyonu teşvik etmeye yönelik çabalar sayesinde Kazakistan, yakın zamanda bölgenin en etkili ülkesi olan Özbekistan ile 2021 yılının Aralık ayında bir ittifak anlaşması ve 2022 yılının Şubat ayında iki ülkenin meclisleri arasında bir işbirliği konseyinin kurulması da dahil olmak üzere önemli anlaşmalar imzaladı. Daha önce bölgede rakip olarak gösterilen iki Türk Cumhuriyeti arasında ittifak kurulması, bölgesel istikrara katkı sağlayacağı gibi, üye ülkeler arasında kurulacak ikili stratejik ilişkiler yoluyla örgütün gücünü ve etkinliğini de arttırmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı içindeki iki etkili devlet arasında güçlü bir ittifak oluşturularak, bölgenin jeopolitik bölünmelerden, küresel rekabetten ve çok yönlü tehditlerden korunmasına yönelik ortak bir kararlılık ortaya çıkmaktadır.

Özbekistan'da gelişmekte olan "Üçüncü Rönesans" reformları, diplomaside açıklık politikasını beraberinde getirmiştir. Bu politika, serbest piyasa sistemini güçlendirmeyi ve sorunsuz komşuluk ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çok taraflı girişimler sonucunda bölgede bir paradigma değişikliği yaşandı. Özellikle Türk Cumhuriyetleri ile bölgesel işbirliğinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özbekistan, karşılıklı arazi değişimi müzakereleri yoluyla, Kırgızistan'la olan kronik sınır sorunu da dahil olmak üzere uzun süredir devam eden sorunları başarıyla çözdü. Akaryakıt ve enerji sektöründe bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi, ulaşım ve lojistik yollarının çeşitlendirilmesinin teşvik edilmesi, sınır aşan nehirler, su ve enerji kaynaklarının kullanımının optimize edilmesi ve bölgenin çevresel sürdürülebilirliğine

öncelik verilmesi yönünde ortak çalışmalar yapılmaya devam ediliyor (Yüce, 2022, s.36-37).

4.1. Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Arasındaki İki Taraflı İşbirliği

Türkiye ve Azerbaycan sıklıkla ‘‘kardeş ülke’’ olarak anılan iki ülkedir. Bunun nedeni, aralarında özel bir bağ bulunması ve birbirlerinin bölgedeki en önemli stratejik müttefikleri olmalarıdır. Azerbaycan’ın Türkiye için stratejik önemi büyük ölçüde Kafkasya’daki konumundan kaynaklanmaktadır. Doğu ile batı arasındaki ticaret yollarının önemli bir kavşak noktası olan bu bölge, aynı zamanda doğal kaynaklar ve petrol açısından da zengindir. Bölgenin en verimli petrol madenlerinden bazılarına sahip olan Hazar Denizi, aynı zamanda Azerbaycan’ın kıyı şeridinde yer alıyor. Türkiye ise Azerbaycan’ın batıya açılan kapısı ve Ermenistan’a karşı en güçlü müttefiki konumundadır. İki ülke, halkları arasında derin bir bağ oluşturan ortak bir ulusal ve dini mirası paylaşp; siyasi, stratejik ve lobi faaliyetleriyle her zaman birbirlerini destekliyorlar.

Günümüze değin Türkiye’de silah üreten çok sayıda firma Azerbaycan’la işbirlikçi ortaklıklar kurmuştur. Azerbaycan Savunma Sanayii’nin Türkiye’den davet alması üzerine ürünlerini Türkiye’deki silah fuarında sergilemesi, Türk şirketlerinin Azerbaycan’daki silah fuarına üç ayrı etkinlikte katılmasını sağladı. Türkiye, özellikle silah üretiminde kullanılan bilgi ve malzeme alışverişi konusunda Azerbaycan’ın savunma sanayi işbirliği yaptığı öncü ülke olmaya devam ediyor.

Azerbaycan’ın bağımsızlığına yeniden kavuşmasından bu yana geçen 30 yılı aşkın süre göz önüne alındığında, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin önemli aşama kat ettiği söylenebilir. İki kardeş ülke arasındaki ilişkilerin seyri dört aşamaya ayrılarak incelenebilir. İlk aşamada ilişkiler duygu ve ideoloji yoğunluklu olmuştur. İkinci aşamada kişisel ilişkiler ön planda olmuştur. ‘‘Bir millet, iki devlet’’ sözleri ilişkilerde temel prensip olmuş, ilişkilerin seyri bu ilke çerçevesinde yürümüştür. Üçüncü aşama ise ilişkilerin kurumsallaşması aşamasıdır. Temelleri önceki yönetimler tarafından atılmakla beraber iki ülkenin bürokratlarının gayretleriyle şekillenen ve çok boyutlu işbirliğinin gerçekleştiği dönem olmuştur (Aslanlı & Kurban, 2016, 33). Toplam 44 gün süren İkinci Karabağ Savaşı’nın ardından yaşananlar ise dördüncü aşamayı oluşturuyor. Bu özel dönem, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki bağı önemli ölçüde güçlendirdi ve işbirliği düzeyini benzeri görülmemiş boyutlara yükseltti. ‘‘Bir millet, tek devlet gibi hareket

eden iki devlet'' ilkesi, ilişkilerde gerçek anlamda canlandı. İkinci Karabağ Savaşı boyunca Türkiye ve Türk halkı Azerbaycan'a sarsılmaz siyasi ve manevi destek vererek ittifaklarını net bir şekilde ortaya koydu. Zaferin ardından 15 Haziran 2021'de Şuşa'da imzalanan "Şuşa Beyannamesi", bu iki ülke arasındaki bağları daha da sağlamlaştırarak iki ülkeyi stratejik müttefik devletler haline getirmiştir (Yüce, 2022, s.86).

4.2. Türkiye Cumhuriyeti ve Orta Asya Devletleri Arasındaki İşbirlikleri

4.2.1. Kazakistan

Türkiye ile Kazakistan arasındaki dostane ilişki günümüze kadar istikrarlı ve artan bir şekilde sürdürülmüştür. Kazakistan'ın dış politikası her zaman dengeli ve çeşitli bir yaklaşımla karakterize edilmiş ve bu da Türkiye ile olumlu ve yapıcı ilişkilere yol açmıştır. "Türk Dünyası'nın Aksakalı" olarak da bilinen Kazakistan'ın kurucu Cumhurbaşkanı Nur Sultan Nazarbayev, bu politikanın şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak Türkiye ve Kazakistan, çeşitli sektör ve konularda önemli işbirlikleri kurmuştur.

İki ülke arasındaki ilişki hem Türk Devletleri Teşkilatı hem de ikili anlaşmalar çerçevesindeki işbirliği çabalarının bir kombinasyonu olarak görülebilir. Türkiye-Kazakistan işbirliğinin önemini inceleyecek olursak Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı, Ortak Türk Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO) ve Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) gibi çeşitli kurum ve kuruluşların kurulmasında ve büyümesinde açıkça görülmektedir.

1991 yılında Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından önce, Türkistan'ı tarihi amacına ulaştırmak amacıyla kurulan Ahmet Yesevi Üniversitesi Kazakistan-Türkiye ilişkilerinde büyük önem taşıyor. 1993 yılında Türkiye ile Kazakistan Cumhuriyeti arasında yapılan ikili anlaşma sonrasında öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Zaman içinde bu önemli hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, üniversitenin zamanla bozulan idari ve hukuki yapısı rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiştir. Herhangi bir kurumda ortaya çıkan sorunlar giderek daha da önem kazanmış ve bunun sonucunda üniversite başarılarından çok sorunlarıyla anılır hale gelmiştir. 2007 yılının Ekim ayında imzalanan Yeni işbirliği anlaşması ile özellikle

hukuk ve idari sorunlara çözüm sunuluyor. Üniversitenin Türk-Kazak dostluğu kapsamında simge kurumu niteliğinde daha güçlü şekilde ileriye taşınabileceği bir geleceğin kapısını aralıyor.

Ülkeler arasındaki iki taraflı siyasi ilişki, Yüksek Düzeyde Stratejik İşbirliği düzeyine yükselen önemli bir dönüm noktasına ulaştı. Bu çok yönlü ortaklık, büyük ölçüde Kazakistan'ın Türkiye'yi zorlayan iki kritik meseleye yönelik proaktif yaklaşımı sayesinde, iki ülke arasındaki bağları derinleştirdi. Dikkate değer bir örnek olarak, Kazakistan'ın Türkiye ile Rusya arasında çokça duyurulan uçak krizinin çözümünde arabulucu olarak yer almasıydı. Eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Türkiye'nin 2015 yılının Kasım ayında bir Rus uçağını angajman kuralları uyarınca düşürmesinin ardından iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesinde çok önemli bir rol oynadı. Gerilimin artma potansiyelinin ve daha geniş çaplı çatışma riskinin farkında olan Nazarbayev, tarafsızlığını ustaca korudu ve her iki ülkeyle olan güçlü bağlantılarından yararlanarak arabulucu rolünü üstlendi (Mussurova, 2020, s.93).

15 Temmuz olayında Kazakistan'ın Türkiye'ye karşı tutumuyla ilgili dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta var. Birincisi, Türk siyasi tarihinin önemli bir dönüm noktası olarak başarısız darbe girişimi sonrasında, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri karmaşık tutum sergilerken, Kazakistan açık bir şekilde Türkiye lehine bir önyargı sergilemiştir. Hatta Cumhurbaşkanı Nazarbayev, darbe girişiminden kısa bir süre sonra desteğini ifade etmek için Türkiye'ye bir ziyarette bile bulundu. İkincisi, Nazarbayev'in "Türk Dünyası'nın Aksakalı" olarak sevgiyle anıldığı göz önüne alındığında, onun bu zor dönemde Türkiye'ye açık desteği, Türkiye ile Kazakistan arasındaki güçlü ilişkilerin sürdürülmesi bakımından büyük önem arz ediyor.

Kazakistan ile Türkiye'nin stratejik düzeyde ortaklık kurma kararı kısmen Rusya'nın agresif dış politikasından etkilendi. Kendi etki alanı içinde olduğunu düşündüğü Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu komşu devletlerde endişeye mahal verdi. Özellikle Rusya ile 6.000 kilometreyi aşan uzun sınırı ve önemli bir etnik Rus nüfusuyla Kazakistan, bu rahatsızlığı daha da şiddetli hissetti. Bunun nedeni, Rus yetkililerin ve milletvekillerinin Kazakistan'ın bir Rus toprağı olduğuna dair Rusya'nın toprak hırslarını ortaya koyan beyanlarıdır. Kazakistan'ın insansız hava araçları ve savaş uçakları gibi askeri teknolojilerde önemli ilerlemeler kaydeden Türkiye ile ittifakı pratik bir yaklaşımdır.

İki ülke arasında son dönemde yapılan toplantıda toplam 14 anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalar ulaştırmadan savunma sanayine, askeri istihbarattan bilgi teknolojilerine, kültürden tarıma, ticaretten gümrüklere, çevreden eğitime, gençlikten iletişime kadar pek çok konuyu kapsıyordu.

4.2.2. Kırgızistan

Kırgızistan bağımsızlığını ilan eder etmez, Türkiye ile ilişkiler kuruldu. Kırgızistan ile Türkiye arasında kültür, eğitim, ticaret, ekonomi, iletişim, ulaştırma, askeri işbirliği gibi çeşitli alanlarda işbirliği ve anlaşmalara ilişkin 100'ün üzerinde belge imzalandı. İki ülke arasında 1997 yılında imzalanan "Ebedi Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" sonrası 1999 yılında "Türkiye ve Kırgızistan: Birlikte 21. Yüzyıla" deklarasyonu yayımlandı. Son olarak ise 2011 yılında açıklanan "Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Kurulmasına İlişkin Ortak Açıklama" günümüze kadar gelen stratejik düzeydeki ortaklığın temel belgeleri niteliğindedir.

Söz konusu belgeler, iki ülke arasında bugünkü haliyle stratejik ortaklığın kurulmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu yana Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler istikrarlı bir şekilde gelişerek 2011 yılında üst düzey stratejik ortaklık statüsüne ulaştı. Türkiye ile olan ilişki göz önüne alındığında ise son dönemde, başta sınır sorunları olmak üzere bölgedeki güvenlik endişelerine yardımcı olmak amacıyla silahlı insansız hava araçlarını Kırgızistan'a satarak ortaklığı yeni bir seviyeye taşıdı.

Kardeşlik bağları olan iki ülke olan Türkiye ve Kırgızistan stratejik bir ortaklık kurdu. Bu ortaklık siyaset, ekonomi, askeriye ve kültür gibi geniş bir alana yayılıyor. Kırgızistan, genç bir ülke olmasına rağmen kalkınma ve sosyal yardımların önemli bir kısmını, bu yardımların sağlanmasında önde gelen ülkelerden biri olan Türkiye'den alıyor. Türkiye, Kırgızistan'ın uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurmasında ve dünya ticaretine entegre olmasında da önemli rol oynadı. Ekonomik alanda Türkiye, Kırgızistan'ın en büyük ikinci yatırımcısı, istihdamda ise birinci sırada yer alıyor (Yüce, 2021, s.331).

Türkiye'nin eğitim kurumları açması, Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkilerde önemli rol oynadı. Saygın Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nin de aralarında bulunduğu bu okullar, Kırgız ekonomisini güçlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda

kültürel entegrasyonu da kolaylaştırıyor. Kırgızistan’da öğrencilere eğitim düzeyleri ne olursa olsun bu saygın kurumlarda ücretsiz eğitim verilmektedir. Öte yandan diğer Türk Cumhuriyetlerinden üniversiteye öğrenim görmek üzere gelen öğrenciler de Kırgızistan’da yüksek düzeyde kültürel entegrasyona katkıda bulunuyor.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Türkiye-Kırgızistan ilişkilerinde çok önemli bir rol üstlendi. Örgüt, Kırgızistan’a sosyal kalkınma, kimlik oluşumu, kültürel ve siyasi özgürlükler ile teknik altyapıdaki boşlukların giderilmesi alanlarında sürekli olarak somut yardımlarda bulundu. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı’nın Kırgızistan’daki etkisi eğitim, kültür, turizm, sağlık, tarım, hayvancılık, enerji gibi çeşitli sektörlerle verdiği destek ve bu alanlara ilişkin projelerin finansmanında açıkça görülmektedir.

4.2.3. Özbekistan

Özbekistan devletinin bağımsızlık ilanını tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. İki ülke arasında tesis edilen diplomatik ilişkilerin temelleri 1992 yılına dayanmaktadır. Bu ilişkilerin hukuki temele oturtulabilmesi maksadıyla aralarında 100 küsur protokol ve ikili anlaşma imzalanmış, karşılıklı olarak üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Özbekistan, Orta Asya’daki Türk cumhuriyetleri arasında en yoğun nüfusa sahip ülkedir. Jeostratejik konumlanması, tarihinin köklü olması, kültürel açıdan zengin değerlere sahip olması, güçlü ekonomi potansiyelinin yanında girişimci insan kaynağı nedeniyle bölge için önemli bir anahtar niteliğindedir. Ayrıca bu ülkenin tüm Orta Asya ülkeleriyle sınır komşusu olması, bölgeye olan ilgisini daha da güçlendiriyor. İstikrar için hayati bir müttefik olan Özbekistan’la işbirliğini geliştirmeye olan bağlılığı, tüm alanlarda en önemli önceliktir.

Özbekistan son dönemde Türkiye ile diplomatik ilişkilerinde kayda değer ilerleme kaydetti. Bu gelişmelerden biri de Türk ziyaretçilere yönelik vize zorunluluğunun kaldırılmasıdır. Ayrıca Özbekistan’ın 2019 yılında Türk Devletleri Teşkilatı’na üye olarak dahil edilmesi, iki ülke arasında hem Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde çok taraflı hem de ikili düzeyde yeni işbirliği yolları açmıştır. Son olarak 2022 yılında Özbekistan, Türk Devletleri Teşkilatı’na ev sahipliği yaparak bölgesel meselelerdeki artan rolünü pekiştirdi.

Özbekistan'ın içe dönük bir ülkeden dışa açık ve şeffaf bir ulusa dönüştüğü dönemde, Türkiye ile Özbekistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Bu önceliklendirme, Özbekistan'ın merkezi bir odak noktası olmakla beraber Türkiye'nin deneyimlerinin, bu sürece önemli faydalar sağlayabileceğinin hem bürokratlara hem de vatandaşlara bu ilişkilerin, ülkenin ilerlemesi açısından hayati önemde gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Özbekistan bir yandan Türk Cumhuriyetleri ile ikili ilişkilerini geliştirirken diğer yandan Türk Devletleri Teşkilatı'nda daha aktif rol almaya karar vermiştir ki bu da Türk Devletlerinin siyasi emellerinin göstergesidir. Yeni dönemde Türkiye, Özbekistan'la bağlantılarına büyük önem veriyor ve başta kültür, turizm ve eğitim olmak üzere Özbekistan'la her kulvarda çeşitli ortaklıklar kurmaya çalışıyor. Bu ve diğer alanlarda çok sayıda ortak işbirliği yapılmaktadır.

4.3. Azerbaycan ve Orta Asya Devletleri Arasındaki İşbirlikleri

44 gün süren İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Azerbaycan'ın uluslararası popülaritesinde büyük bir artış yaşandı. Sadece Türk Dünyası'nda değil, küresel sahnede de prestij kazandı. Bu zaferin bir sonucu olarak Azerbaycan, dış politika önceliklerini yeniden şekillendirme yoluna girmiş ve bu da uluslararası ilişkilerde daha aktif bir oynamasına yol açmıştır. Azerbaycan çok yönlü dış politika yaklaşımıyla bölgede inisiyatif alıyor ve önemli bir rol üstleniyor. Aynı zamanda hem Rusya hem de Batılı ülkelerle olumlu ilişkiler sürdürmeye çalışırken, uluslararası kuruluşlara katılımı artırmaya da çalışıyor (Yüce, 2022, s. 35-36).

Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı'nın önemli oyuncularından Azerbaycan, savaş sırasında destek sunan üye ülkelerle ikili ilişkilerini güçlendiriyor ve stratejik işbirliğini aktif olarak sürdürüyor. Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerinin devlet başkanlarının karşılıklı ziyaretleri sonrası bu ziyaretlere dayanarak Azerbaycan, Bakü'de Türkiye'nin ve Kazakistan'ın Ulaştırma Bakanları ile Dışişleri Bakanlarını ağırlayan üçlü zirveye ev sahipliği yaptı.

Bu karşılıklı ziyaretler aracılığıyla Azerbaycan ve diğer Türk devletleri, stratejik ortaklık ve ittifaklarını güçlendirmeyi amaçlayan çok sayıda anlaşmaya imza attı. Azerbaycan ile Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri arasında kurulan protokoller ile özellikle enerji, lojistik, güvenlik alanlarında işbirliği ön planda tutuluyor.

Azerbaycan'ın İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türkiye ile askeri işbirliğinde elde ettiği olağanüstü başarı, diğer Türk Cumhuriyetlerine Azerbaycan ile güvenlik işbirliği yapma konusunda büyük ilham kaynağı olmuştur.

4.3.1. Kazakistan

Azerbaycan-Kazakistan ilişkilerinin temeli, diğer Türk kökenli uluslarla birlikte, ortak tarihe, ulusal kimliğe ve manevi mirasa dayanmaktadır. Her iki ülke de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin idaresi altındayken birçok farklı alanda ikili taraflı ilişkiler kurmuşlardır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını elde eden bu iki ülkenin diplomatik ilişkileri 1992 yılında kuruldu. 1993 yılında Azerbaycan'da ve 2004 yılında Kazakistan'da karşılıklı büyükelçilikler açıldı. 2008'de Azerbaycan, Kazakistan'da başkonsolosluk açılışı yaptı. İki ülke geçmiş dönemde düzenli olarak üst düzey ziyaretlerde bulunmuştur.

Bugün bu iki ülke, başta yakıt, enerji, ulaşım, lojistik, tarım, göç, kültür, sağlık, turizm ve eğitim olmak üzere pek çok alanda işbirliği yapıyor. Azerbaycan-Kazakistan arasındaki enerji transferini geliştirip Orta Koridor'un işlevselliğini geliştirmek için birlikte çalışıldı. Avrupa Birliği'nin Ukrayna'yı işgal eden Rusya'ya yaptırım uygulamasının ardından, Rusya doğalgaz akışını durdurdu. Bunun sonucunda enerji konusunda büyük oranda Rus gazına bağımlı olan Batı'nın alternatif arayışlara girişmesi, Hazar geçişli Orta Koridor'a daha fazla ağırlık verilmesine yol açtı. Orta Koridor sadece petrol ve doğal gazın taşınması açısından değil, aynı zamanda lojistik ve genel ulaşım açısından da hayati önem taşıyor. Bu gelişmeler bölgenin jeopolitik durumuna yeniden dikkat çekmektedir.

Avrasya Bölgesi'ndeki mevcut durum, Türk Cumhuriyetleri arasındaki işbirliğiyle tam anlamıyla değerlendirilebilecek eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Enerji kaynakları açısından zengin olan bu ülkeler bölgenin Asya kısmında yer almaktadır. Bu fırsatın farkında olan Azerbaycan, komşu ülkelerle koordinasyon sağlamak amacıyla diplomatik adımlar atmaktadır. Kazakistan ve Azerbaycan, Avrupa'dan Çin'e kadar uzanmakta olan uluslararası bir koridor üzerinde yer almaktadır. Bu transit ulaşım hattının getirdiği ekonomik ticaret hacmi ve lojistik fırsatlardan etkin bir şekilde yararlanabilmek için iki ülkenin işbirliği yapması gerekiyor. Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattı ve Zengezur Koridoru'nun açılması, iki ülkenin transit potansiyeline olumlu katkı sağlamıştır.

Şekil 5

Ulaşım Koridorları: Orta Koridor, Kuzey Koridor ve Deniz Yolu

Not. Beylur, S., Zhanaltay, Z., Hanayi, O. & Khitakhunov, A. (2022) tarafından yayımlanmış olan ‘‘Tarihi İpek Yolunun Canlandırılmasında Orta Koridor (Rapor No: 07)’’ adlı çalışmadan alınmıştır.

Zengezur Koridoru’nun Avrupa Birliği-Türkiye-Asya rotasının oluşturulmasında özel bir rol oynaması, Karabağ’daki zaferin ardından bölgenin değişen jeostratejik ortamına dikkat çekiyor. Aynı zamanda İkinci Karabağ Savaşı esnasında Kazakistan devleti ve halkı da Azerbaycan’a destek vermiştir. Azerbaycan-Kazakistan-Türkiye Dışişleri Bakanları ile Ulaştırma Bakanlarının katılımıyla gerçekleşen Bakü Forumu, bu üç ülke arasındaki mevcut koordinasyonu güçlendirmeyi ve karşılıklı yarar sağlayacak bölgesel bağlantıları geliştirmeyi amaçlamıştır. Toplantıda ikili, üçlü ve bölgesel işbirliği konuları ele alınmış, işbirliklerinin artırılmasının yanı sıra Orta Koridor’un potansiyelinin ortaya çıkarılması üzerinde durulmuştur. Bu çabaların temel amacı, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki mevcut iletim hatlarını kullanarak, doğalgazın komşu ülkelerden Avrupa pazarlarına taşınmasını kolaylaştırmaktır.

Şekil 6

Zengezur Koridoru

Not. (<https://www.specialeurasia.com/2023/09/25/nakhchivan-armenia-geopolitics/>) adlı siteden alınmıştır.

4.3.2. Kırgızistan

Azerbaycan ve Kırgızistan ortak bir tarihi, dili, dini ve kültürel değerleri paylaşıyor. Bu iki ülke halkları arasındaki ilişkinin tarihte derin kökleri vardır. Ancak bu iki Türk boyunun bağımsızlığını kazandığı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği sonrası dönemde ilişkiler oldukça mesafeli ve düşük seviyededeydi. Öncelikle Birleşmiş Milletler (BM), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) gibi uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ile işbirliğine odaklanılmıştı. 1992 yılında Ankara'nın ev sahipliği yaptığı ve bunu takip eden zirvelerde öncelikle kültürel ilişkiler üzerine yoğunlaşıldı.

Azerbaycan ile Kırgızistan arasındaki diplomatik ilişki 1993 yılında kuruldu. Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler başlangıçta güçlü değildi. İki ülke arasındaki diplomatik bağların gecikmeli de olsa resmi olarak kurulması 2000'li yıllara kadar mümkün olmadı. 2002 yılında Kırgızistan tarafından Azerbaycan'a fahri konsolos atandı. Azerbaycan'ın Kırgızistan Büyükelçiliği 2007 yılında açıldı. 2008 yılında Kırgızistan

tarafından Azerbaycan'a yeni bir büyükelçi atandı. Bu şekilde kurulan ilişki karşılıklı ziyaretlerle devam etti. 1999'da dönemin Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın Ermenistan ziyareti sırasında Ermeni Soykırımı Anıtı'nı ziyaret etmesi devletlerarası ilişkilerde kırılmaya yol açtı.

Karabağ'daki zaferin ardından Azerbaycan ile Kırgızistan ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldı. Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın, Bakü'ye yaptığı resmi ziyarette Stratejik Ortaklık Bildirisi'ni imzalamasının da gösterdiği gibi, iki kardeş ülke yeni bir stratejik ortaklık dönemine girmiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı bu ziyarette Kırgızistan ile ekonomik işbirliği, ulaşım, ticaret hacmi, bölgesel güvenlik gibi her alanda aktif işbirliği yapma kararlılığını açıklamıştır. Kırgızistan Devlet Başkanı da ülkesinin Azerbaycanlı kardeşleriyle işbirliğine hazır olduğunu belirterek bu duyguya karşılık vermiştir. Ayrıca bu iki kardeş ülke arasındaki yakın işbirliğinin önemini de altını çizmiştir.

Azerbaycan ile Kırgızistan arasında devletlerarası bir konsey kurulmasını öngören mutabakatın imzalanması, ikili ilişkiler açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bu mutabakat öncesinde kurulmuş olan ilişkiler, uluslararası kuruluşların sınırları içinde pasif durumdaydı. Ancak bu mutabakat, ikili düzeyde daha aktif ortaklığa doğru bir yönelime işaret ediyor. Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 2022 yılında Kırgızistan'a yaptığı ziyaret bu bağlılığı daha da güçlendirmiştir. Bu ziyaret kapsamında Kırgızistan ve Azerbaycan hükümetleri arasında, Kırgızistan-Azerbaycan Kalkınma Fonu'nun oluşturulmasına yönelik anlaşma imzalandı.

Avrupa Birliği içindeki entegrasyonun siyasi, ekonomik ve sosyal yönlerini dikkate alan yeni-işlevselcilik kavramı, ulus devletlerin Avrupa Birliği ile entegrasyona girmek için tam egemenliklerinden isteyerek vazgeçmeleri süreci hakkında kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu yaklaşımın Avrupa Birliği içindeki entegrasyon mekanizmalarını açıklamada başarılı bir teori olduğu kanıtlanmıştır (Erol, 2007, s.15-26). Türk Devletleri Teşkilatı bu konuda farklı bir yaklaşım izliyor. Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin egemenlik haklarını bir üst yönetim organına devretme olanağı bulunmamaktadır. Bunun yerine Türk Devletleri Teşkilatı, üye ülkeler arasında ortak etnik köken, tarih ve medeniyetin desteklediği güçlü işbirliğine dayanan çok yönlü bir ortaklık aracılığıyla faaliyet gösteriyor. Avrupa Birliği'nden farklı olarak Türk Devletleri Teşkilatı, üye ülkeler arasındaki yakın işbirliğinin örgütü güçlendirdiği,

aşağıdan yukarıya bir yapı olarak işlev görüyor. Bu nedenle üye ülkeler arasındaki işbirliği düzeyi büyük önem taşıyor.

4.3.3. Özbekistan

Aynı etnik köken, tarih, milli gelenekler ve kültür sahibi olan Azerbaycan ve Özbekistan halkı arasındaki dostluk ve kardeşlik kökleri hayli eskilere dayanmaktadır. Özbekistan halkının uzun süredir Azerbaycan edebiyatı ve kültürü hakkında derin bir hayranlık duymuş, Azerbaycanlı yazarların eserlerinden çok şey öğrenmişlerdir. 1995 yılında Azerbaycan'ın Özbekistan'da büyükelçiliğinin, 1998'de ise Özbekistan'ın Azerbaycan'da büyükelçiliğinin açılmasıyla iki ülke arasında siyasi bağlar tesis edilmiştir. Bu gelişmelerin ardından iki ülke arasında en üst düzeyde birçok resmi ziyaret gerçekleştirilmiş, çeşitli alanlarda işbirliğini, dostluğu ve ortaklığı ön planda tutan belgelerin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca iki ülke çeşitli küresel kuruluşlara katılımları sayesinde güçlü bir yakınlığa sahiptir. Azerbaycan ile Özbekistan liderleri hem küresel hem de yerel koşullara ilişkin bakış açılarını düzenli olarak paylaşmaktadırlar. Sonuç olarak birbirleriyle işbirliği yapma ve karşılıklı yardım sağlama taahhütleri konusunda fikir birliğine varmışlardır.

Azerbaycan ile Özbekistan arasındaki ilişkiyi analiz ederken, iki ülkenin ortak yönleri paylaştığını belirtmek hayati önem taşıyor. Her iki ülkenin de Türk kökenli olması, iç içe geçmiş bir tarih ve medeniyete sahip olması ve her ikisinin de uzun süre Sovyet yönetimi altında kalması benzer sorunlara yol açıyordu. Milletler sosyo-kültürel ve ekonomik bağları paylaşmasının yanında her ikisi de Türk Devletleri Teşkilatı'nın üyesidir. Her iki ülkenin de herhangi bir askeri bloka, özellikle de Rusya liderliğindeki bloka bağlılığı yoktur. Önem açısından Azerbaycan, stratejik konumu ve enerji kaynaklarının zenginliği nedeniyle Güney Kafkasya'da önemli bir ülkedir. Özbekistan ise tüm Orta Asya devletlerine komşu, 35 milyonluk en geniş nüfusa sahip, aktif işgücü ve girişimci ruha sahip bir ülkedir. Her iki ülke de coğrafi olarak birbirine bağlayan İpek Yolu'nda yer alır. Orta Asya'nın Avrupa'ya bağlanması görevini Azerbaycan görmektedir. Türkistan coğrafyasının bir bölgesi olarak çok önemli bir rol oynayan Özbekistan ise Avrupa'yı Çin'e bağlayan koridorun doğu girişi görevini görmektedir. Sonuç olarak her iki ülke de coğrafi konumlarıyla birbirini tamamlıyor. Dolayısıyla Azerbaycan ve Özbekistan, ortak soyları, tarihi geçmişleri ve coğrafi konumları nedeniyle doğal müttefiklerdir.

Azerbaycan'ın Özbekistan için pek çok çekici özelliği vardır. Bunlardan biri Hazar Denizi'nden geçen Orta Koridor'dur. Özbekistan'ın Orta Koridor'a yönelik lojistik açısından çıkarları vardır. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu, Azerbaycan-Türkiye üzerinden Batı'ya ulaşmak için hayati bir lojistik fırsat sunması açısından, Özbekistan için önem taşımaktadır. Ulaştırma koridorlarının verimliliğinin artırılması ve transit kaynaklı engellerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Orta Koridor'un doğu ayağı ise Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolunun inşasıyla oluşmaktadır. Hazar Denizi üzerinden Bakü-Kars demiryoluna bağlanan bu proje, bölgede yeni bir jeopolitik senaryo oluşturacaktır.

SONUÇ

Türk Devletleri Teşkilatı, ortak dil, kültür ve birliğe dayanmasına rağmen, bölgesel ve küresel işbirliği açısından son derece verimli bir organizasyona dönüştü. 1992'den bu yana Türk Devletleri Teşkilatı'nın genişletilmesi ve derinleştirilmesi, Türk devletleri arasındaki karşılıklı güvenlik bağımlılığının uyumlu bir güvenlik topluluğuna dönüşmesiyle sonuçlandı. Bu dönüşümü Türk Dünyası'nı birbirine bağlayan ortak kimlik ve değerler kolaylaştırmıştır.

Türk devletlerinin ilişkileri alanındaki, kaotik, uluslararası sistemin ortaya çıkardığı belirsizlik ve korku atmosferi, yerini daha dostane ve öngörülebilir bir işbirliğine bıraktı. Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde Türk devletlerinin ihtiyaçlarına uygun olarak büyüyen bir destek ve birlik duygusu meydana geldi. Güvenlik ve savunma başta olmak üzere birçok alanda varlığını giderek güçlendiren Türk Devletleri Teşkilatı, içinde barındırdığı tarihi potansiyelin zamanla ortaya çıkmasının ardından günümüzde artık küresel düzeyde önemli bir kolektif güç halini almıştır. Bu potansiyelin ortaya çıkarılması, Türk devletlerinin Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde güvenlik ve savunma alanındaki ortak çabalarının getirdiği olumlu sonuçlarla yakından bağlantılıdır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye, güçlü siyasi, ekonomik ve diplomatik bağlar kurarak Türk topluluklarına sarsılmaz bir destek gösterdi. Ayrıca Türkiye bu ülkelerde eğitimin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atmış ve bu adımlar sonucunda ikili anlaşmalar yoluyla lise ve üniversite seviyesinde çok sayıda eğitim kurumu kurulmuştur.

Küreselleşme ile beraber genişlemeye devam ettikçe eğitimin rolü ve özellikleri de dönüşüme uğramaktadır. Geçmişte üniversiteler, genellikle daha dar görüşlü bir şekilde, kendi uluslarının özel ihtiyaçlarını karşılayacak bireyler yetiştirmeye odaklanıyordu. Ancak şu anki küresel zorluklarla, Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında eğitim bağlamında işbirliği içinde donanımlı nesillerin yetiştirilmesi üzerine bir vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerin yurtdışında eğitim almaları, farklı kültürlerle iç içe olmaları ve uluslararası deneyim kazanmaları giderek yaygınlaşıyor.

Başlangıçta karşılıklı güvenlik bağımlılığına dayalı olan Türk Dünyası Zirveleri süreci artık kurumsal bir kimliğe kavuşmuştur. Bu süreçte Türk devletleri, ortak tarih,

dil, kültür ve coğrafyadan kaynaklanan dayanışmayı kurumsal kurallar çerçevesinde kullanarak, ortak sorunlarına çözüm bulmaya başlamışlardır. Türk devletleri, aralarındaki farklılıkları şiddete başvurmadan çözmeye yönelik aktif yumuşak bir çalışma yürütüyor. Bu gelişme, Türk Dünyası'nda güvenlik ve emniyetin giderek güçlendiğinin açık bir göstergesidir. Bu güvenlik ve emniyet tabanının ileri seviyeye taşınması amacıyla uluslararası bir aktör olarak değerlendirilmesi gereken Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında, özellikle gözlemci üyelerin de katılımıyla birlikte sınır hatlarında gelecekte özellikle hız kesmeyeceği düşünülen göç ve terörizm olaylarına önleyici mahiyette ortak bir güvenlik birimi oluşturulabilir.

Avrasya bölgesinde barışın, istikrarın ve ilerlemenin sağlanması açısından Türk devletleri arasındaki güçlü ilişki büyük önem taşıyor. Bu kuvvetli ilişki Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında güvenlik merkezli askeri bir oluşum meydana gelmesini sağlayabilir. Üye ülke askerlerinden oluşacak NATO benzeri bir askeri oluşum özellikle örgütün sert yönünün caydırıcı gücü halini alabilir. Bir yanında Çin Halk Cumhuriyeti bir yanında Rusya Federasyonu bulunan Türk devletlerinin şeffaf bir incelemeyle askeri anlamda birleşmesi dışında söz hakkı sahibi olması günümüz şartlarında neredeyse imkansız düzeydedir. Yakın tarihten örnek verecek olursak 2022 yılında Kazakistan'da yaşanan olayları bastırabilmek adına Rusya ve Belarus'un içinde bulunduğu hükümetler arası bir askeri ittifak olan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nden destek alınmıştır. Üye ülkeler arasında oluşturulacak NATO benzeri bir askeri oluşumun bu tarz olaylara müdahale etme noktasında Türk Devletleri Teşkilatı'na farklı bir güç kazandırabilir.

Güvenlik algısının ardından bir diğer önemli husus olarak örgütün gelişme imkanları bakımından enerji alanında yapılacak olan işbirlikleridir. Enerji işbirliği, yumuşak güç tabanında bölgede etkili olduğu sürece örgüt çatısı altında OPEC tipi petrol ihraç eden bir oluşum meydana getirilebilir. Bu ortaya çıkacak oluşum ise enerji verimliliğini arttırma, enerji piyasalarını düzenleme, iklim değişikliği politikalarını uyumlulaştırmanın yanında Rusya'ya alternatif olarak yeni bir enerji koridoru oluşturarak bölgenin uluslararası alanda jeopolitik açıdan daha önemli bir aktör haline gelmesini sağlayabilir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci olarak katılması büyük bir gelişmedir. Bu gelişme Türk Dünyası'nın son yıllardaki birlik

vizyonunun gerçek bir örneğidir. Bu da kardeş ülkelerin yan yana, sırt sırta olduğunu bir kez daha kanıtlıyor. Türk devletleri uluslararası arenada ne tür anlaşmazlıklar yaşarsa yaşasın ne tür olumsuzluklar yaşarsa yaşasın kardeşlerinin yanında yer almaya devam edeceklerdir. Bu noktada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti üzerine bir değerlendirme yapılacak olursa, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesindeki bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin küresel bazda tanınması kolaylaşacaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yumuşak güç kavramı son dönemlerde ortaya çıkmış ve günümüz toplumlarının önemli bir diplomasi ayağını oluşturmuştur. Bu kavram diplomasi açısından göz ardı edilemeyecek ve günümüz devletlerinin politikalarına yön verebilen bir kavramdır. Soğuk Savaş sonrası dönemde aralarındaki bağı kuvvetlendirmek ve halkların birlikteliğini sağlamak isteyen Türk devletleri, tarihi bağlarını bu kavram üzerinden geliştirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurduğu ve ev sahipliğini bizzat yaptığı Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı'nı kültürel figür diyebileceğimiz diplomatlar temsil etmekte ve çalışmalarına yön vermektedir. Teşkilatın öncelikli hedefi Türk halkların birleşmesi, ortak bir dil ve alfabe kullanılmasını sağlamaktır. Bu ortak hedefler doğrultusunda teşkilatın kuruluşundan günümüze kadar olumlu diyebileceğimiz birçok etkinlik yapılmış ve bu etkinliklerin bir kısmı gelenekselleşerek popülaritesi arttırılmıştır.

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı'nın yaptığı tüm çalışma ve etkinlikler, Türk Dünyası'nın tarihi bağlarıyla desteklenen ortak kültürünün ve değerlerinin kamuoyundaki görünürlüğünü üst sıralara çıkarmaya yöneliktir. Ülkelerin yumuşak güç kapsamında turizm hareketleri desteklenmekte ve bu konuda yapılan çalışmalarla halkların dost ve kardeş toplumlar hakkında bilgi ve görgüsünün artmasının yanı sıra dil ve alfabe birliğinin sağlanması çalışmaları yapılmaktadır. Bir nevi özüne dönme sinyalleri vermeye başlayan Türk devletlerinde özellikle dil alanında tutucu gelişmeler yaşandığı bariz bir şekilde görülmektedir.

Anma yılları etkinlikleri ile Türk halklarının mümtaz şahsiyetlerini tanıtan bu etkinlikler, Türk Dünyası Kültür Başkenti uygulamasıyla tarihi şehirlerin ön planda tutulmasını ve küresel bazda tanıtılmasını sağlamıştır. Özellikle son dönemlerde üye devletlerin parlamentolarında dil konusunda yaşanan hareketlilikler bu uygulamaların ne denli etkili olduğunu uluslararası kamuoyuna yansıtmıştır. Tüm bunların yanında son dönemde Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı aracılığıyla uluslararası arenada ismi kalın

harflerle yazılan Prof. Dr. Aziz Sancar'a ''Türk Dünyası Kültür Elçisi'' ünvanı verilmesi, gelecekte bu tip farklı etkinliklerle örgütün ismini daha fazla duyuracağını bize gösteriyor.

KAYNAKÇA

21. *Yüzyılın Parlayan Yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı* (1. Baskı). (2023). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

Akalın, Ş. H. (2020). *XXI. Yüzyılda Türk Dünyasında Alfabe Sorunu ve Bilişim Uygulamaları*. Yeşilot, O., Yılmaz, Ö. D., Çağlar, Y. & Köksal, B. G. (Ed.), *Türk Dünyasında Ortak Alfabe Türk Dünyasında Ortak Alfabe içinde* (s. 33-45). Ötüken Yayınevi.

Akçaoğlu, C. (2017). *Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanımı*. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi]

Akdeniz, H. (2003). *Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye*. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (2), 81-110.

Aliyi, F. (2020). *Yönetişim İlkeleri Çerçevesinde Uluslararası Örgütlerde Yönetim: TÜRKSOY Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]

Amanov, Ş. (2007). *ABD'nin Orta Asya Politikaları*. Gökkuşbu Yayınları.

Aslanlı, A. & Kurban, V. (2016). *Azerbaycan-Türkiye İlişkileri ve Sivil Toplum Kuruluşları*. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 31- 43.

Ateş, D. (2006). *Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?*. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(1), 25-38.

Aydın, M. (2006). *Türkiye'nin Orta Asya Politikaları*. Aydın, M. & Erhan, Ç. (Ed.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye İçinde* (s. 3-33). Siyasal Kitabevi.

Bahçe, A. S. (2009). *Kırsal Gelişimde Kültür (Mirası) Turizmi Modeli*. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 1-12.

Balı, Ş. A. (2001). *Çok Kültürlülük ve Sosyal Adalet, "Öteki" İle Barış İçinde Yaşamak*. Çizgi Kitabevi.

Beylur, S., Zhanaltay, Z., Hanayi, O. & Khitakhunov, A. (2022) *Tarihi İpek Yolunun Canlandırılmasında Orta Koridor (Rapor No: 07)*.

https://www.ayy.edu.tr/mypanel/_app/upload/yayin/dosya/fe131d7f5a6b38b23cc967316c13dae2.pdf. Erişim tarihi: 13.12.2023

Chakraborty, K. (2013). *Cultural Diplomacy Dictionary of the Academy for Cultural Diplomacy*. Center for Cultural Diplomacy Studies Publications

Cohen, S. B. (2015). *Geopolitics: The Geography of International Relations*. Rowman & Littlefield Publishers.

Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy Lessons From the Past*. Figueroa Press.

Çalışkan, B. (2018, Eylül). *Sovyet Sisteminden Ulus Devletlere: Orta Asya'da Eğitim. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) Web Sitesi*. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-sovyet-sisteminden-ulus-devletlere-orta-asya-da-egitim.pdf>. Erişim tarihi: 04.12.2023.

Çavuş, T. (2012). *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 23-36.

Çeçen, A. (1996). *Kültür ve Politika*. Gündoğan Yayınları.

Çetin, N. (2019). *Dilde, Fikirde, İşte Birlik'in Mümkün Yolları*. Parmaksız, M. N. & Ünalmiş A. N. (Ed.), *Türk Birliğinin Mümkün Yolları içinde* (s. 71-88). Akçağ Yayınları.

Danışoğlu, A. Ç. (2004). *Küreselleşme, Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 3(5), 215-239.

Dicle, Ü., Dicle, A., Göl, S., & Kunday, Ö. (2001). *Farklı Kültürlerde Yöneticilerin İşe İlişkin Değer Sistemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Singapur Örneği*. 9. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler içinde (s. 109-134). İstanbul Üniversitesi.

Diker, O. (2016). *Kültürel Miras ile Kültürel Miras Turizmi Kavramları Üzerine Bir Çalışma*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (30), 365-374.

Eğimli, A. T. & Yalçın, M. (2016). *Kültürlerarası Yeterliliğin Gelişmesi ve Kültürlerarası Uyum*. Global Media Journal TR Edition, 7(13), 6-27.

Ereker, F. (2010). *Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi*. [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]

Erol, A. (2007). *Yeni-İşlevselcilik Işığında Avrupa Bütünleşmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]

Erol, M. S. (2011). *Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği: Yeni Büyük Oyun*. Barış Kitap.

Fatima, Q. & Sumera, Z. (2014). *New Great Game: Players, Interests, Strategies and Central Asia*. A Research Journal of South Asian Studies, 29(2), 623-652.

Feyziyev, C. (2016). *Türk Devletleri Birliği*. Yeditepe Yayınevi.

Geopolitical Scenario (t.y.).
<https://www.specialeurasia.com/2023/09/25/nakhchivan-armenia-geopolitics/>. Erişim tarihi: 28.11.2023

Gül, Y. E. (2019). *Günümüzde Türk Devletlerinde Örgün Eğitim*. Nobel Yayıncılık.

Güner, S. (2022). *Türkiye'nin Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Uygulamalarında Medya Aktörü: TRT Avaz Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi]

Gürsel, M. (2011). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi Kavramlar - Süreçler ve Uygulamalar*. Eğitim Yayınevi.

Güvenç, B. (1995). *Kültür ve Demokrasi*. Gündoğan Yayınları.

Güvenç, B. (2002). *İnsan ve Kültür*. Remzi Kitabevi.

Güzeltik, E. (1999). *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı*. Sistem Yayınları.

Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik*. (A. Ağaoğlu, Çev.). Babıalı Kültür Yayıncılığı.

İçli, G. (2001). *Küreselleşme ve Kültür*. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 163-172.

Kalın, İ. (2011). *Soft Power and Public Diplomacy in Turkey*. Perceptions: Journal of International Affairs, 16(3), 5-23.

Karabulut, F. (2009). *İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları*. Bilig Dergisi, 50(1), 65-96.

Karacan, E. (2003). *Örgütsel Kültür Farklılıklarının Performans Değerlendirme Uygulamaları Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]

Karakoç, S. (2012). *Diriliş Neslinin Amentüsü*. Diriliş Yayınları.

Kaseinov, D. (2019). *The Importance of TURKSOY on the 10th Anniversary of the Nakchivan Agreement*. In Şahverdiyev, C. & Veliyev, C. (Eds.), *Turkic Council 10th Anniversary of the Nakchivan Agreement* (pp. 41-48). Organization of Turkic States.

Katzenstein, P. (1996). *Cultural Norms and National Security*. Cornell University Press.

Kaya, S. (2008). *Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63(3), 83-111.

Kolaç, E. (2009). *Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi*. Milli Folklor Dergisi, (82). 19-31.

Korkmaz, Z. & Parlatır, İ. & Zülfikar, H. & Gülensoy, T. & Birinci, N. & Ercilasun, A. B. (2010). *Türk Dili ve Kompozisyon*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Kula, B. O. (1992). *Demokratikleşme Süreci, Eleştirel Kültür Bilinci*. Gündoğan Yayınları.

Küçük, M. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık*. Gözen, R. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri içinde* (s. 325-377). İletişim Yayınları.

Layder, D. (2013). *Sosyal Teoriye Giriş* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Küre Yayınları.

Limon, B. (2012). *Kültürel Değişim Sürecinde Popüler Kültür ve Kitsch Kavramı*. İdil Dergisi, 1(3), 106-115.

Mackinder, H. J. (1996). *Democratic Ideals and Reality*. National Defense University Press.

Mertaugh, M. (2004). Education in Central Asia, With Particular Reference to the Kyrgyz Republic. In Heyneman, S. P. & DeYoung, A. J. (Eds.), The Challenges of Education in Central Asia (pp. 153-181). Information Age Publishing.

Mussurova, M. (2020). *Kazakistan'ın Dış Politikasında Çok Taraflılık ve Uluslararası Örgütler*. [Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi]

Mütercimler, E. (2000). *21. Yüzyıl ve Türkiye*. Güncel Yayıncılık.

Nagtzaam, G. (2009). The Making of International Environmental Treaties. Edward Elgar Publishing.

Nye, J. S., Jr. (2020). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları* (R. İ. Aydın, Çev.). BB101 Yayınları.

Oğuz, M. Ö. (Ed.) (2016). *Uygulamalı Halk Bilimi* (G. Y. Halıcı, Çev.). Geleneksel Yayıncılık.

Okuyucu, A. (2011). *Osmaneli İlçe Merkezinde Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Bir Araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]

On The Map. (t.y.). <https://www.turkicstates.org/>. Erişim tarihi: 06.12.2023

Oran, B. (ed.) (2020) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları.

Öymen, O. (2000). *Geleceği Yakalamak, Türkiye'de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu*. Remzi Kitabevi.

Özdemir, N. (2015). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Grafiker Yayınları.

Özdemir, S. (1998). *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*. İstanbul.

Özey, R. (1998). *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*. Marifet Yayınları.

Özey, R. (2017). *Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri*. Marmara Coğrafya Dergisi, (35), 95-100.

Özkan, İ. (2007). *Bağımsızlıklarının 15. Yılında Türk Cumhuriyetlerinde Eğitim ve Sosyal Değişme*. Bağımsızlıklarının 15. Yılında Türk Cumhuriyetleri içinde (s. 80-128). Ankara Ticaret Odası – Türkocağı Yayınları.

Polat, F. (2011). *Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan Eğitim Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (36), 1-18.

Purtaş, F. (2022). *Türk Dünyası Ortak Yükseköğretim Alanı: İpek Yolunda Bilim Diplomasisi*. Kriter Dergisi, (73), 44-46.

Reus-Smit, C. (2008). *Constructivism*. In Theories of International Relations (pp. 188-211). Palgrave Macmillan.

Salman, T. (2017). *Türk İslam Ülküsünün Temel Meseleleri*. Kripto Yayınları.

Scott-Smith, G. (2016). *Cultural Diplomacy*. In Holmes, A. R. & Rofo, S. (Eds.), *Global Diplomacy: Theories, Types and Models* (pp. 176-189). Routledge.

Spykman, N. J. 2020. *Coğrafya ve Dış Politika* (A. K. Zengin, Çev.). Doğu Kütüphanesi.

Stiglitz, J. E. (2002). *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*. Plan B Yayınları.

Şahin, S. K. & Güner, S. (2006). *Kültürel Miras Korunması ve Sivil Toplum Örgütleri Arasındaki İlişki*. Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu içinde (s. 16-18). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Şavaşkan, V. (2016). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı Program ve Ders Kitaplarının Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri Açısından İncelenmesi*. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(2), 1302-1323.

Togan, İ. (2012). *Bugünü Anlamak İçin Orta Asya Tarihine Bir Bakış*. Aydıngün, A. & Balım, Ç. (Ed.), *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri Türk Dilli Halklar – Türkiye ile İlişkiler* (s. 19-50). Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Topal, E. & Sezer, A. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Türk Dünyası Coğrafyasına İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi*. Marmara Coğrafya Dergisi, (33), 96-113.

- Topçu, N. (2002). *Kültür ve Medeniyet*. Dergah Yayınları.
- Tutar, H. (2000). *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*. Hayat Yayınları.
- Türk, E. (2002). *Türk Eğitim Sistemi ve Yönetimi*. Nobel Yayınları.
- Ünal, Z. G. (2014). *Kültürel Mirasın Korunması*. İSMEP Rehber Kitaplar Beyaz Gemi Sosyal Proje Ajansı.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.
- Yazoğlu, R. (2005). *Dil-Kültür İlişkisi*. Muhafazakar Düşünce Dergisi, 2(5), 123-143.
- Yediyıldız, B. (2003). *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Yüce, M. (2021). *Sosyo-Ekonomik Yönüyle Kırgızistan ve Kırgız Türkleri*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Yüce, M. (2022). *Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkeler Arasında İkili İlişkilere Bakış*. Kriter Dergisi, (73), 34-37.
- Yüce, M. (2022). *Türkiye-Azerbaycan: Kardeşliğin Bayraklara Yansıması*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Yüce, Y. (2021). *Türkiye’de İkamet Eden Suriyelilerin Kültürel Uyum Sürecinin John W. Berry’nin Kültürleşme Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi: Aydın İli Efeler İlçesi Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi]
- Zbigniew, B. (1998). *Büyük Satranç Tahtası*. İnkılap Kitabevi.
- Zehfuss, M. (2002). *Constructivism in International Relations, The Politics of Reality*. Cambridge University Press.
- Zorlu, K. (2019). *Türk Dünyası Güncesi*. Ötüken Yayınevi.

EKLER

EK A. Tez Etik İzin İstek Formu

T.C.	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	ONUR ERTUGRUL TAŞDEMİR
ÖĞRENCİ NO	2021017014
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP- YAPILMADIĞI	2023 / 2024 - GÜZ DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkeler arasındaki kültürlerarası işbirliğinin örgüt çatısı altındaki işbirliklerine etkisi
TEZİN AMACI	Tarihi, dili ve kültürü bir olan fakat dönem dönem birbirlerinden uzak kalmış olan Türk devletlerini son dönemde örgüt çatısı altında ve kültürlerarası işbirliği tabanında incelemek, uluslararası ilişkiler nomları açısından kuvvetlenen bağların önemine dikkat çekerek Türk Dünyası arasındaki kültürel bağların ortaya konulması ve yapılan kültürel işbirliklerinin öneminin vurgulanması
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Küreselleşme ile beraber siyasetten ekonomiye, ticaretten kültüre, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi pek çok alanda kapsamlı bir dönüşüm meydana geldi. Ulus devletler, küreselleşmenin getirdiği derin değişimler karşısında egemenliklerini koruma ve iç düzeni sürdürme konusunda kendilerini yetersiz buldular. Küresel jeopolitik değişimlere yanıt olarak işbirliğini teşvik etmek için örgütler oluşturuldu. Bu uluslararası örgütler, önemli bir dönüşüm geçiren dünyada büyük güce sahip, etkili kuruluşlar olarak ortaya çıktılar. SSCB'nin dağılması ve ardından Türki Cumhuriyetlerin bağımsızlığına kavuşması sonucu Türk dili konuşan ülkeler arasında bir örgütlenme isteği ortaya çıktı. Müzakereler sonucunda 3 Ekim 2009'da Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'ın kurucu üye olduğu Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulmasına yol açtı. Bu örgüt içindeki işbirliğinin kökleri, üye devletler arasındaki ortak tarih, kültür ve kimliğin yanı sıra Türkçe konuşan halkların dil birliğine dayanmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın temel hedefi, üye ülkeler arasında bir yandan işbirliğini geliştirirken bir yandan bölgesel ve küresel ölçekte barış ve istikrarı teşvik etmektir. Bu çalışma kültürel bağlamda Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası bir varlık rolünü derinlemesine inceleyerek, kültürel olarak kuruluş ilkelerini tutarlı bir şekilde nasıl desteklediğini ve etkisini nasıl genişlettiğini inceliyor. Ayrıca örgütün kuruluşundan günümüze kadar kültürel işbirliği mekanizmasının etkinliği göz önüne serilecektir.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	-
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- SUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	-
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KÖNULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	-
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAĞI	-

EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, ... V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)						
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Onur Ertuğrul TAŞDEMİR		ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır. 09.01.2024				
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU						
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.						
2. Anılan konu Uluslararası ilişkiler faaliyet alanı içerisine girmektedir.						
1. TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2. TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI		SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI		
Adı - Soyadı: Khaladdin İBRAHİMLİ	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA		Adı - Soyadı: Murat KOÇ		
Unvanı: Prof.Dr.	Unvanı:	Unvanı: Prof.Dr.		Unvanı: Prof.Dr.		
İmzası: Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.	İmzası:	İmzası: Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.		İmzası: Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.		
9.01.2024		9.01.2024		9.01.2024		
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FISUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmzası : Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde kalan asıl sureti imzalıdır.
9.01.2024	9.01.2024	9.01.2024	9.01.2024	9.01.2024	9.01.2024	9.01.2024
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE		Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, ... / ..... / 20..... - ..... / ..... / 20..... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE						
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

EK B. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Tez Etik İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.04.04-2300013855
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hk.

28.12.2023

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: Rektörlük Makamının 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazısı.

İlgi tarihli yazı kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü tezli yüksek lisans programlarında tez aşamasında kayıtlı olan Onur Ertuğrul TAŞDEMİR, Ali UYAR, Tuğçe PARLARDEMİR, Sonay AKAR KAZAN, Beyhan GÜRBÜZ, Emine ÇABUK ile Niyazi Emir ÖZGEN isimli öğrencilere ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : Öğrencilere ait Dosyalar.

EK C. Çağ Üniversitesi Rektörlüğünün Tez Etik İzin Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2400000234
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

09.01.2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 28.12.2023 tarih ve E-23867972- 050.04.04-2300013855 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen Onur Ertuğrul TAŞDEMİR, Ali UYAR, Tuğçe PARLARDEMİR, Sonay AKAR KAZAN, Beyhan GÜRBÜZ, Emine ÇABUK ve Niyazi Emir ÖZGEN isimli öğrencilerimize ait tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör